

Ultzameraz idatzitako bi dotrinaren edizioa eta azterketa

ORREAGA IBARRA
(Nafarroako Unibertsitate Publikoa)

Abstract

The purpose of this paper is double. First, it offers the possibility to know two catechisms by Astete written in the Basque dialect of Ultzama. One of these catechisms was ordered by L. L. Bonaparte; the other one, published in 1906, is still commonly used in the valley. On the other hand, we intend to analyse and compare the phonetic-phonological, morphological, and lexical characteristics found in the two documents, in order to capture the dialectological features of the area. Through comparison of the Basque nowadays spoken in Ultzama and the language used in the doctrines, we discuss which of them should be considered more reliable.

0. Sarrera

Ez dira ugariak Ultzameraz idatziriko dokumentuak, halaber beste euskalkiera-koak baino urriagoak dira Bonapartek euskalki honetan idatziak utzi zituenak. Lan honetan Ultzameraz idatziriko bi dotrina emango ditut argitarara; lehenengoa, hain zuzen ere, Nafarroako Artxibo Orokorreko "Fondo Bonaparte" delakoan B. 67 signatura daraman katexima, aurrerantzean A dotrina izango dena; bigarrena, 1906 urtean argitaratua Ultzamako apezak zenak, D. Justo Albizuk, egina (B dotrina). Bi testu hauen edizio eta iruzkinaren bidez, Ultzamako euskararen ezagupenean zerbait gehiago aurreratzea da helburua.¹

1. A dotrina

Eskuizkribuak ez dakar datarik, baina izenburuan arkatzez idatzita egilearen izena eta titulua agertzen dira. Hona hemen Echeagarayren katalogoan agertzen den izenburu osoa: *Astete's catechism enlarged by Luarca traslated into the Basque dialect of Lizaso by Don Pedro Fornaria*. [Catecismo de] Astete añadido por Luarca, traducido al dialecto [vulgar] de Lizaso [Ultzama], por Don Pedro Fornaria maestro de Instrucción Primaria, de Iraizoz.²

(1) Biziki eskertu nahi diet Joseba Lakarra, Ricardo Gómez, Iñaki Camino eta Juankar Lopez Mugertzari, lan honen lehen prestaera irakurtzeagatik, eta egin dizkidaten ohar eta iruzkin aberasgarriengatik. Esan beharrik ez dago okerrak nereak direla.

(2) Eskuizkribuan hasierako kontsonantearen idazkera argi ez denez ikusten, egile honen izena bi modutan idatzita agertzen da: *Tornaria* eta *Fornaria*. RIEV-eko eskutitzetan *Fornaria* agertzen den bitartean, *Euskara*

Eskuizkribuak 53 orri ditu, 21'5 x 14'5 zm.-takoak, kuaderno zahar bat da tinta beltzez, bi aldeetan eta oso letra txukunez idatzia, batere zirriborrorik ez daukalarik; testua jarraian idatzirik dago, inolako zutaberik gabe. Datu guzti hauengatik esan daiteke egile bakarra izan zela eta ziurtasun haundiz idatzi zuela edo, hain zuzen ziurtasun honexegatik, aurreko baten kopia izan zela. Bestaldetik, goiko partean arkatzez idatzia agertuko da titulu luze horren erdarazko zatia: *Lizaso. Astete añadido por Luarca traducido al dialecto de Lizaso (Ulzama) por Don Pedro Tornaría maestro de Instrucción Primaria de Iraizoz*. Honez gain beste izenburu batzu hala nola galde-erantzunen zenbaketa arkatzez idatziak agertzen dira, orripeko oharren bidez komentatuko direnak. Ohar guzti hauek, bazter eta txokoetan eginak egoteaz gain, arkatzez eta beste letraz idatzirik daude. Horrek iradokitzen du Bonapartek berak egindako oharra zirela katexima jaso zuenean.

Testuaren edukari dagokionez, honako zati hauek biltzen ditu: Kredoa, Aita gurea, Abe Maria, Salbea, Jangoikoaren legeko mandamentuak, Artikulo fedezkoak, Kristau dotrinen deklarazioa, Kristau dotrinen partizioa, Eliza Ama Sanduen mandamentuak, Laugarren parte, Bekatu kapitalak, Birtute Teologalak, Bienabenturantzak, Konfesio jenerala, Akto Kontriziozkoa.

Datari eta egileari dagokion guztia, Echeniqueri bidalitako gutunen bidez jakin dezakegu, dirudienez bere laguntzaileen bitartez agindutako itzulpen horietako bat dugu. Urquijoren 1910eko artikuluan eskuizkribu honen datazioa argi agertzen zaigu. Katexima honi buruzko aipamenak aurretik agertzen badira ere, B. Echeniqueri 1863ko uztailan bidalitako 20garren eskutitzekoari aipagarria deritzogu:

J'ai reçu votre lettre du 27 datée d'Elizondo. Elle m'a fait grand plaisir. Je suis impatient de recevoir les catéchismes d'Elizondo, Lizaso et Vergara, ainsi que celui de Vera. (Urquijo 1910: 267)

Hurrengo hilabeteko eskutitzean Lizasoko dotrina jadanik jasoa du, beraz aski argi agertzen zaigu datazioa, 1863 urtea da dudarik gabe, eta zehazki uztaila eta abuztua bitartean:

Je n'ai voulu répondre à votre lettre du 18 du mois passé qu'après avoir reçu les quatre catéchismes et les avoir parcourus attentivement. Il est réellement impossible d'apporter plus de soin et de talent, et surtout plus d'exactitude à des ouvrages qui me sont si indispensables pour mes recherches. Je vous remercie donc mille et mille fois. Les catéchismes de Lizaso, de Vera, de Vergara confirment en tout point l'idée que je m'étais formée de ces trois variétés. Le traducteur de Vergara doit être un homme fort instruit, ainsi que celui de Lizaso, dans les particularités de la variété basque qui leur est familière. (Urquijo 1910: 268-269)

23garren gutunean emandako xehetasunak esaten digu zein bertsio den, hain zuzen ere Luarcak erantsitakoa:

(...) or ce que je serais bien aise d'obtenir de ces Messieurs ou par leur intermédiaire ce serait le catéchisme d' Astete añadido, le même exactement qui sert pour le basque de Lizaso. (Urquijo 1910: 273)

aldizkarian eta Euskaltzaindiaren katalogoan: *Tornaría*. Esan bezala, errakuntza eskuizkribuaren T, F-ren arteko idazkera ilunean egon daiteke, gure ustez benetakoa *Tornaría* da, eta hori erabiliko dugu aurrerantzean, hango maisuaren abizena hau bait zen bertako dokumentu eta lekukoek adierazten duten bezala.

Dena argiago gelditzen da 41garren gutuna irakurri ondoren, 1869ko apirilak 8an *Mr Fornaria* aipatzen bait du aditzaren itzulpenaren arduradun izan dadin. Eskutitz honen bidez agerian gelditzen da bera izan zela Lizasoko euskara jasotzeko erabili zuen laguntzailea:

Je voudrais en outre une traduction du verbe guipuscoan en verbe de Lizaso. Dans ce cas j'enverrai moi-même à M Fornaria le tableau imprimé du verbe guipuscoan qu'il faudrait mettre en basque de Lizaso. (Urquijo 1910: 297)

Printzeak idatzitako gutun guzti hauek jakinerazten digute nor izan zen egilea, Asteteren zein bertsio zen eta bere eskuetara noiz heldu zen; ez dago nere ustez zalantzarik eta ziurtasun osoz baieztatu daiteke katexima hau dela, eta ez besterik; zalantza bakarra egon daiteke Lizasoko euskaraz egina dagoen beste dotrina batekin, Bonaparteren bildumaren B-29 signatura daramanarekin, baina egilea (Ariako Abadea) eta herria (Olague) ez datoz bat aipu guzti hauekin.

Azpitarragarria da dotrina honi emandako erabilpena, Bonaparteren oinarri izan baitzen goinafarreraren ikasketarako; eta bestaldetik honetaz baliatu zen Bonaparte Campioneen egindako Orreagaren bertsioa zuzentzeko ere, hurrengo hitzetan dioen bezala:

Para el estudio del alto-navarro septentrional, no he podido aprovechar mas elementos que mis investigaciones hechas sobre el terreno y un pequeño catecismo compuesto con la mayor escrupulosidad en el lenguaje de Lizaso por el profesor de Instrucción primaria de Iraizoz D. Pedro Tornaria. (Bonaparte 1881a: 65)

2. B dotrina

Ultzameraz idatzirik hurrengo dotrinari ekingo diogu oraingoan; 1906ko honen titulu osoa hau dugu: *Cristau Dotriñe Aite Gaspar Astetec erdaraz escriptue eta Ultzamaco Apezac balle ontan yarduquitzen den usquerava biurtue beren feligresen amorioz. Biar den licentziequin. Iruñen Erice Eta Garcian Moldizteguien 1906garren urtian.*

Perez Goyenaren Bibliografian honi buruzko zehaztapenak agertzen dira:

El 6 de Septiembre de 1906 el Cabildo del Valle de Ulzama presentó a la Censura Eclesiástica un Catecismo bajo la base del catecismo del P. Astete y en vascuence propio del valle de Ulzama. Firmaban la exposición al Prelado una comisión compuesta de los Sres. D. Juan Miguel Guerendiain, D. Francisco Berasain y D. Justo Albizu. Se confirió la licencia que se solicitaba. Consta de los registros que la traducción se debe a D. Justo Albizu e Iriarte, párroco de Alcoz y Arcipreste de Anué. Sirvió de modelo a la impresión que se hizo en Pamplona, en la imprenta de Garcia (D. Jesus) sin año, pero el 1931. (Perez Goyena 1947-64: 597)

Dotrina hau Ultzamako adinekoek erabiltzen zuten, eta ziurraski zenbait ultzamarren etxeetan oraindik gordeko dira; dena den, Iruñeko Diputazioko Liburutegian ere aurki daiteke ale bat. Dotrina honen edukiak ez dauka aurrekoarekin alde handirik, hurrenkera zerbait aldatzen badu ere, hauxe da eta hurrenkera honetan biltzen dituen zatiak: Aita Gurea, Kredoa, Salbea, Konfesio Jenerala, Akto kontriziozkoa, Jangoikoaren legeko Mandamentuak, Kristau Dotrinen deklarazioa, Kristau Dotrinen partizioa, Meza laguntzeko modua, Maria Santisimaren letaniak.

Dotrina honen orijinalaren aipua J. M. Satrustegui zor diogu: "Todavía se conserva, al parecer, un texto manuscrito del catecismo, fechado en el año 1888". (1966: 35-39)

3. Gure edizioa

3.1 Edizio honetarako, aldaketarik izatekotan A-ri buruzkoak dira; B testua, orobat, dagoen dagoenean utzi bait da ia inolako aldaketarik gabe. Halarik ere aldaketaren bat izatekotan orripeko oharren bitartez seinalatu dugu.

A testuan, hurrenkera berbera utzi badut ere, gutxienezko aldaketa batzu egin ditut. Galdera eta erantzunen bidez zenbatuak datozen kapituluak, orijinalean zenbakiak esaldi bukaeran nahiz hasieran zeramatzaten; nik denak hasieran jarri ditut, eta galdera eta erantzuna jarraian. Halaber, itxura hobetzeko asmoz, zenbakiak ez dira orijinalean bezala orri batetik bestera igarotzen diren hitzak erdibituz jarri, hauen bukaeran baizik.

Xehetasun txiki hauetaz landa, orijinalen egitura jarraitu dugu bi testuotan. Bietan orrien zenbakiak angelu artean gorde dira (<>). Beraz, iruzkinean egindako erreferentziak —adb. (A3) edo (B5)—, orijinaleko orrialdeei dagozkie.

3.2. Ortografia orobat mantendu da, hala nola puntuazioa ere, zenbaitetan aldaketa batzu egin badira ere markak falta ziren leku gutxietan ezarriz. Grafi-sistemaz den bezainbatean bi testuotan berdintsua da, hain zuzen garai horietan euskal testu zaharretan agertzen zena; halarik ere, berezitasun aipagarrienak testu-oharretan eta grafiaren sailean jasoko dira.

4. Iruzkina

4.1. Grafia

Aurrean aipatu bezala, grafiari dagokionez, ez dago bi katexima hauen arteko alde haundirik. Beraz, ezer ez esatekotan, aipu hauek bi testuetarako balioko dute.

4.1.1. Bokal sistemak berezitasun haundirik erakusten ez badu ere, A testuan <i> grafema agertzen da beherunzko diptongoetan: *becatuic* (3), *deseyoic* (3), *oi* (4), *garelaic*, *onai* (4), *main* (4), *gachtuai* (4), *gachtuetaic* (5). Orobat bokal arteko kontsonantearen galketaren ondorioz sortuak dira diptongo hauek, alegia bigarrenkarietan.

Aipagarria da <y> grafema, [y] kontsonantearen transkribapena, bokal arteko -i-ren ondorioa: *deyez* (A2), *batayetico* (B38), *deseyo*, *iyeten*, *etsayetaic* (A5). Bestaldetik Ultzaman ohizkoa den herskari-igurzkarri sabaikoa transkribatzeko erabiltzen da: *yayo* (A1), *yuntetzer* (A14), *yai* (A24), *yuatia* (B44).

A testuan ere <ty> grafema agertzen da, soinu bustietarako: *Atye* (1), *gatyuztenei* (1), *contzebityue* (4), *padecityu* (1), *frutyue* (2), *zatyut* (7). B-n, ordea, ez da bustidura arrastorik grafian eta honen ondorioz: *Aite* (B3), *contzebitue* (B9).³

Apostrofearen (') erabilera ohizkoa da A testuan. Bi arrazoiengatik agertzen da

(3) Bonaparteren dokumentuen artean Aita gure bat aurkitu dugu: *Le pater noster dans les dialectes Guipuscoan Septentrional, Guipuscoan méridional de Cegama, Guipuscoan littéraire navarrais d'Urdiaïn (Burunda), Labourdin Littéraire, Navarrais septentrional de Lizaso...* BDV m/s Bv-28. Microfilm 2C.2. Azpiko oharrean dator: "Probablemente se trata de originales de la obra «*Prodomus Evangelii... seu Oratio Dominica...*» publicada por Bonaparte en Londres en 1857".

Aita gure hau eta A dotrina berdinak dira grafian ezik. Honetan [r'] soinuari dagokion grafia <tt>-ren bidez egiten da: *gattuztenei*, *atte* idatziz. Bestaldetik, <k> darabil *a*, *o*, eta *u*-ren aurrean eta egoera inplosiboan; afrikariei dagokienez <ch> erabiltzen du, A dotrinan <tch> agertzen denetan [tʃ] sabaikaldua ordezkatzeko: *chaguzuz*, *gachazule*. Halaber <g^{a.e.i}> darabiltza herskari belarerako: adb, *geren* eta ez *gueren* A dotrinan bezala. Beraz, badirudi Bonaparteren kopia dela edo "Aita gurea" benetan oso finkatua zegoela eta hori zela erabiltzen zen formula, A-ren kopia izatea ezinezkoa bait da beranduago idatzi bait zen.

batik bat. Hasierako posizioan bokal baten galketa suertatu denean, hots, aferesian: 'torri, 'matragatic (11), 'zagumentue (14), 'carri (16), *debecatzen da 're* (23). Halaber, egin aditzaren eratorri guztietan: 'in (10), 'intzalei (19), 'ityen (21), 'iñala (49); hitz bukacarran azkeneko bokala desagertzearen ondorioz: *gauz' ona* (40).

4.1.2. Herskarien grafiek ohizko sistemari erantzuten diote: <g>-ri bagagozkio <gue, gui> eta <g^{a,o,u}> banaketa ematen da bi testuotan: *gueren* (B3), *guelditzen, guria* (A1), *guizon, Jangoicoac* (A2) etab. <güe> grafia eriden dugu bietan ere: *santi-güetzia* (A6), *egüerdien* (A30), *agüerotan* (B28), *erregüe* (B55), eta honenbestez ez dago zalantzarik fonema horren ebakitzeaz. Halaber, ebakitze hori ziurtatzeko egindako ultrazuzenketa dirudite B testuko *enemigüak* (B12), *gü* (B38), *güciez* (B55).

4.1.3. Igurzkari belarea [x], <j> grafemaren bidez transkribatua, mailebu berrietan eta liturjiako hitzetan ageri da: *Jaungoico* (A14), *Jesu-Cristo* (A14), *lujurie, jurementuec* (A23), *juzguetuec* (A15) kasu batzuetan. A testuan ordea, <g^{e+i}> grafemak adierazten du hots hori: *ungityue* (A7), *progimuai* (A25), *vigilie* (A30), *originala* (A34), *sacrilegiozco* (A38), *Magestadian* (A45), *ungitue, Birginen* (B18), *corregitu* (B30). Baina ez da sistematikoa B testuan hauek ditugulako: *projimoaren* (B7). Igurzkari sabaikoa <y>-ren bidez transkribatuko da 4.1.1. atalean aipatu bezala.

4.1.4. Txistukarien saila luzea eta korapilatsua agertzen zaigu. Hemen zatika aztertuko dugu. Igurzkariak izango dira lehenengoak:

[s] bizkarkaria bi testuotan bi grafema ohizkoen bidez transkribatzen da; <c> e, i aurrean eta posizio inplosiboan: *lentabicoa* (B7), *gucien* (B7), *bicitzeco* (B18), *certaco* (B19). Herskari belare + bizkarkaria duten maileguetan <cc> izango dugu: *accidentiac, erresureccioa* (B4) eta <z> a, o, u aurrean: *zaguzu* (A1), *zorra* (A1), *zure* (A2). Banaketa hau ongi gordetzen den arren, batzuetan salbuespenak suertatzen dira: *zezu* (A2).

Igurzkari sabaikoa [ʃ] den bezainbatean, grafia hauek sistemaren zalantza erakusten dute, alegia, palatalizazioaren arazoa dakarkigute. Orokorrean esan daiteke A testuak sabaikariak hobeki isladatzen dituela <ch> grafemaren bidez: *lentabichicua* (A3), *gachtuai* (A4), *dichtintuac* (A10), *michteriua* (A12), *bichtu* (A15), *ichillic* (A19), *vichitetzia* (A31). Gure ustez sabaikariak dira i bokal eta j erdibokalaren ondoko igurzkari guztiak, hala nola posizio inplosibo eta bokal arteko beste hauek: *erdechtia* (2), *billuchiec* (31), *merechi* (31).

B-n ordea grafia ezberdinak erabiltzen dira eta sabaikariaren ordez, bizkarkariak eta apikariak nahiago izan dira; eta honenbestez <is> izango dugu: *distintoac* (16), *gaistoic* (33), *misterioic* (61); edo <ci, si>: *merci, lentabicoa* (11), *bisitetzia* (36); testu honetako grafiaren arabera apikariak eta bizkarkariak dira. Esan behar da, fonema hauen gaurko ebakera A testutik hurbilago dagoela B-tik baino.

[s]/[s̺]-ren arteko oposaketa orobat ongi gorde da, kasu instrumentalean beti <z> grafia erabiliz, gaurko ebakerarekin batera ez badator ere: *libretuz gueroz* (A4), *ontaz* (A5), *graciez* (A5), *nitez* (B6), *lujuriezco* (B7), *egüiezcoa* (A9); errakuntzat har dezakegu honako hau: *bitzi* (A17). Halaber *barcatzioan* (B4) ageri zaigu, nahiz forma afrikatu hauek beste dotrina eta testutan ere ohizkoak izan.⁴

(4) Joseba Lakarrak jakinarazi didanez.

Afrikuatuak diren bezainbatean, lehenengo bi testuok amankomunean dituzten grafia adieraziko ditugu; [ts] bizkarkariak <tz> grafemaren bidez ordezkutzen da bi testuotan gaurko idazketa bezala: *siñestatzaut* (A1), *santifiquetzia* (A2), *guatzetic*, *eriotzeco* (B1), *gurutze*, *itz* (B11). Halaber, [tʃ] apikaria <ts> grafemaz biotan ere: *eracuts*, *guretsuac* (A13), *autsi* (A13), *yautsi* (A14), *itsustasunagatic* (B40).

[tʃ] sabaiaurrekoa ordezkatzeko erabilitako grafia ezberdina da bi testuotan. A testuan <tch> grafiaz transkribatzen da: *itzulitchezu*, *gatchala* (A19), *tchaguzu* (A19), *gatchen*, *bacotchac* (A21), *provetchucuac*, *tchiquien* (A22). B-n, ordea <ch>-ren bidez egiten da: *gachazu* (B1), *salbazachala* (B4), *provechucuac*, *itzulidechazu* (B5), *gachan* (B11), *ichetic* (B12), *chorta* (B18), *ez chutenak* (B30); <tch> grafia ere eriden dugu B testuan: *gaitchecen* (25), [tʃ] bustiaren soinua, gure ustez, eta *itchuri* (6), igurzkari sabaikoa transkribatzeko.

Bestaldetik, *n*, *l*, *r*-ren ondoan doazen txistukariak, A testuan beti afrikatuak bezala transkribatzen dira; <tz>-rekin: *printzipalenac*, *esperantza* (A2), *dultzure* (A2), *contzebituyue* (A4); <ts>: *pertseguitzen* (A6), *faltso*, *pentsa* (A9), *pertsona* (A9), *consagratur* (A12), *consolatzia* (A31), batzuetan hiru kontsonante jarraian gelditzen badira ere: *intspiracioniac* (17); eta <tch>: *mertchediac*.

B testuan, ordea, igurzkariak ez dira beti afrikatzen: *dulzure* (4), *esperanza* (4), *dulce* (5), *perseberatzeco* (6), *falso* (7), *concebitue* (9), *semejanza* (25), *mersediak* (25), *confianza* (27); halere, batzuetan afrikariak badira: *alcantatzia*.

4.1.5. Dardarkarien sailak ez du arazo aunitz sortzen: hasierako posizioan ohizko bokal protetikoa agertzen da sistematikoki A testuan: *erredimiyu* (A6), *errecibiyu* (A7); B-n, ordea alternantziak eriden daitezke: *erreguina* (B4), *redimitu* (B12), *errecibitu* (B13), *resucitetu* (B19), *erresureccioa* (B20), *errebelatu*, *errialqui* (B54), *erromacua* (B21). Batzuetan, dardakari anitza kontsonante ondoan eriden daiteke: *onrratzia* (B30).

4.1.6. Sudurkarien grafia den bezainbatean, biak erabiltzen dira ezpainbiko ahos-tunaren aurrean: <m> izango dugu *b* aurrean eta <n> *b* edo *v* aurrean. Lehenengoaren adibideak dira: *dembora* (A6), *ambertze* (A6), *cembat* (A11), *limbora* (A13), eta bigarrenarenak: *onberce* (B19), *conbeni* (B31), *conveni* (A25).

Sabaikorako <ñ> erabiltzen da bietan: *señora* (A2), *siñestatzia* (A4), *señale* (A5), *gañeraco* (A7), *beño* (A14), *arrazuñera* (A29), *siñele* (B12), *yaquiñeñ* (B13). Kasu batean *senora* aurkitu dugu, akatsa delakoan gaude. Bestaldetik hitz bukaeran ere ohizkoa da: *eguiñ* (B1), *iñcen* (B18), *iñ* (A28), *ceiñ* (A33), *eciñ* (A33), *aiñ* (B51), salbuespenak badaude ere: *cein* (A7); eta soziatibo morfema B testuan beti: *infernuequiñ* (B54).

Fonetika-fonologia:

4.2. Bokalak

4.2.1. Hasierako posizioan /e/ fonema izango da egonkortasun gutxiena daukana. Ixtera jotzen du sabaikariaren ondoan: *itchetic* (A6); bestaldetik *i* eta *u*-ren eraginak aurreko bokalean *e* fonema itxi egiten du: *iduiqui* (A26, B32), *iguzquien* (A12). *eli* txandaketaren adibiderik ere badago: *eratzartzzen* (A52). Maileguetan ere txandaketa eriden daiteke: *siñelea* (= señal), ondoren asimilatua, eta *becatu grabi on bat* (B42).

Asimilazioaren ondorioz sortutako ekialdeko forma agertzen da Ultzameraz ere (FHV, 80): *izigarriequi* (A14). Fenomeno honengatik sortua bide da hau ere: *a-e* > *e-e*:

ertian (B3), *ertetic* (B9),⁵ eta *a-e > a-a*: *allagatu* (B34), baina *allegatu* (B34). Aldiz hitz bukaerako *lengusi* (B61) ez da *i/u* txandaketa, baizik forma femeninoari dagokion lexema.

Bestaldetik, *u/o* txandaketaren ondorioa dirudi gaur ere arrunta den honako lexema honek: *macomia* (B34) (= emakume), baina *macumec* (B38).

Dardakariaren eragina posizio inplosiboan ez da oso handia, urrutiko asimilazioaren erregelak batera funtzionatzen duenean. Kasu honetan *e* maiztasun handiz ateratzen da *r* ondoan: *inderra* (A34), *bulerretan* (B11). Baina dardakariak aurreko bokala irekitzera duen eraginaren adibideak ematen dute hauek: *secretuac agartu* (B33), *baraz* (A20), *asarrian* (A49).

4.2.2. Ultzamerak sinkopatzera duen joera handia da, honen ondorioz kontsonante talde ezberdinak osatuz; hauek dira katexima hauetan maiztasun handien agertzen dutenak:

a/ Herskari + dardakari: *atratzian* (A6), *obrena* (A36), *batre* (A42), *orbat* (A42) (= orobat), *libru* (A51), *orgatik* (B5), *carcotu* (B40) (= ekarriko ditu), *obrenian* (B34). Honen ondorioz talde trabatuen ugaritasuna nabarmena da; besteetan aldiz posizio inplosiboan gelditzen da dardakaria. Txandaketaren adibideren bat ere agertzen da: *obena* (B41).

b/ Dardakari + herskari ordinaletan (-garren + a) > *garna*, *gerna*, honen ondorioz *r* egoera inplosiboan geratuz: *biguerna*, *hiruguerna*, *lauguerna* (A3). B testuan ez da asimilaziorik sortzen eta *laugarna*, *irugarna*, *bigarna*, *bortzgarna* izango ditugu.⁶

c/ Sudurkaria + herskaria: *trintete* (A6); azpimarragarria da *a > e* egiten duela sinkopa jasan arren.

4.2.3. Aferesiaz den bezainbatean, ohizkoa da hasierako *e*, *i* bokalen desagerketa; hala eta guztiz ere, A testuan, grafiaren atalean seinlatu bezala, hasierako bokalaren galketa apostrofearen bidez markatua agertzen da: *'tortzen* (A7), *'mateco* (A8), *'zagmentue* (A14), *'carri* (A16), *'cusi* (A20), *'re* (A23), *'macomia* (A34). B testuan ordea: *torri* (B20), *macumec*, *zaumentue* (B38), *matia* (B48). Halarik ere, nahiz eta bilakabide hau oso arrunta izan, polimorfismoa agerian gelditzen da: *ikusi* (B14, 48).

4.2.4. Diptongoak.

4.2.4.1. *au* diptongoa maiztasun handikoa bada ere, interesgarria da aztertzea zein inguruetan gertatzen den:

a/ Hasierako silaban mantentzen da usuenik: *laugarna*, *yautsi* (A4), *aundiez* (A5), *dauzqui* (A12), *causic* (B35), *cantiboac* (B36), *Jaune* (B11), *zaumentue* (B13), *gauce* (B14), *aumentadechan* (B44), *gaubian* (A53); baita erdiko eta azkeneko silaban ere: *eztauque*, *Cristaue* (B10), *belaurico* (A4) nahiz ohizko txandaketa erakutsi: *Jangoicua* (A1) A testuan eta *Jaungoicoa* (B37) B-n.

b/ Diptongo honen maiztasuna areagotzen da, bokal arteko herskari ahostunak

(5) "Ertean 'entre' se lee ya en una poesía incluida en 1619 en la *Historia manuscrita de Roncesvalles* por Huarte (J. B. Daranatz, RIEV 6, 1912, 197 ss.)" (FHV, 70).

(6) Hain zuzen ere, Mitxelenaen (FHV, 64) aipua B kateximari buruz eginak ziren eta honen ondorioz dio: "Naturalmente el cierre se procede solamente cuando ambas vocales se encuentran en sílabas estrechamente unidas en la pronunciación. Las condiciones en que *a* pasa a *e* son aproximadamente las mismas en el alto-navarro de Ulzama" eta beherago "cf. a. nav. Ulzama *bigarna*, *irugarna*, *laugarna*, etc., sin inflexión".

desagertzean: *näisi* (A15), *baut* (A21); bestaldetik *au* < **eu* taldea sortzen da aditz aspektu burutugabea + **edun* aditz laguntzaile multzotik, hasierako *d-* desagertzearen ondorioz: *siñestatzaut*, *adoratzauzuleiç* (A6), *erratauzu* (A6), *galdetzaut*, *errespondatzaut* (A4). Hain zuzen ere Ultzameraren bereizgarritasun hau ez da B testuan agertzen eta hauen ordezt forma osotuak ditugu: *siñestatzen duzu* (B14), *siñestatzen tucienac* (B15), *galdetzen dut*, *errespondatzen dut* (B10); A testuak, gure iduriz, hobe adierazten du gaurko ebakera, B-rena ultrazuzenketatzat hartzen dugularik. Bestaldetik, *eu* > *au* gertatzen da lexema honetan ere: *daus* (B17).

d/ Halarik ere, zenbaitetan murriztera jotzen du: *au* > *a*: *arquitzen* (B12), *Juan Batistei* (A51), baina *aurquitzen* (A6). Erakusleetan ere, jakina denez, forma murriztuak ditugu: *oc*, *oquetan* (B7); eta urriagoa bada ere *au* > *u* aurki daiteke: *barutzen* (A30).

4.2.4.2. /ei/ diptongoaren murrizketa suertatzen da sudurkariaren aurrean: *esquiñen diozu* (A51) (= eskeiniko), *bentzet* (A49) (= behintzat). Bestaldetik, diptongo bigarrenkaria ugaria da bokal arteko kontsonantearen elisioaren ondorioz, beti ere gaurko hizketaren arabera suposatzen dugu diptongoa dela, testu idatzi batean ezinezkoa baita esatea: *virtuteiç* (A6), *ityauguleiç* (A16), *bertzeiç* (A24).

4.2.4.3. /ai/ diptongoa mantentzen da silaba hasieran: *gaizqui* (A29), *baicic* (A46), *aillciñen* (B48). Berriro ere, diptongo bigarrenkaria deklinabideko datiboan agertzen da A testuan (·) batez markatua: *tristiaï*, *onai* (A4), *main* (A4); ablatibo pluralean *gachtuetaiç* (A5), *ayetaiç* (A10), eta denborazko morfeman: *garelaïç* (A6).

Diptongoaren bigarren osagaia *i* + txistukari ez-sabaiko inguruneetan, txistukari hori palatalizatzen da *i* desagertuz, beste moduz esanda *Vitz* > *Vtx*: *gachtuai* (A4), *gatchala* (A19), *bacotchac* (A21), *beresten* (B 46).

ai diptongoa murrizten da honakoetan: *becic* (A1), *beño* (A14), *ameca* (A48) <*(h)ama-eka.

4.2.4.4. /oi/ diptongoa: *otoitz* (A2), *oroï* (A20), *Jangoicoa* (A2), *atentzioiç* (A29), *justoiç* (A30); sudurkari baten ondoan *oi* diptongoaren bigarren parte asimilatua gertatzen da: *onbertze* (B12).

4.2.4.5. /ui/ diptongoa: Partizipioaren morfemaz osatuak: *obliguetuic* (A23), *sartuic* (A24), *jurementuic* (B7).

4.2.5. Hiatoak

Beherazko diptongoez landara, ohizkoak dira goranzkoak. Zaila bada ere testu idatzi batean nola ebakitzen diren esatea, gaurko hizketaren arabera esango genuke [wa] eta [ja] taldeak diptongo bezala ahoskatzen direla, eta [ie], [ue] bi silabatan; halarik ere hemen denak elkarrekin aztertuko ditut:

4.2.5.1. *o* + *a* > *ua*, *oa*: *ua* taldea A testuan, hitz bukaerako bilkuretan (absoluto sg. pl.) agertzen da usuenik: *Credua* (A1), *poderosuan* (A1), *catolicua* (A1), *demoniua* (A6), *eternuat* (A6), *divinua* (A6), *misericorniezcuaç* (A7), *distintuac* (A9), *egüezcuat* (A9), *alacuatzu* (A9), *Jangoicuac* (A10), *Acto contriviziozcuac* (A52); halarik ere *oa* A testuan aurki daiteke: *Jangoicoac* (A1).⁷ B-n, ordea, *oa* taldea askoz arruntagoa da:

(7) Honi buruz Bonaparteren artikulua, (1881a: 65-67). "La vocal *o* no se armoniza ni con la *a* ni con la *e* que le siguen. Estas dos últimas permanecen invariables, o bien la primera de las dos se cambian en *e*, mientras que la *o* se cambia en *u*. Por eso *ago* "boca" da lugar a *agua* "la boca" y a *aguetara* "a las bocas" (y no se dice *agoa* ni *agoetara*").

Credoa (B4), *Catolicoan* (B4), *Acto Contriziozcoa* (B6), *eguezcoa* (B6), *demonioa* (B12), *oracioac*, *Fedezcoac*, *misericordiezcoac* (B13), *poderosoa*, *sabioa*, *justoa* (B15), baina noiz-behinka *ua* taldearekin txandakutzen da: *onduan* (B5), *aguan* (B11), *enemigüac* (B12), *gueyagocua* (B15); hitz barnean ere bai: *yuan* (B19).

Bi hitzetan esateko, txandaketa da nagusi B testuan, eta nahiz eta A testuan nagusiagoa izan *ua*, *oa* taldea noizbait ere eriden daiteke. Arruntago bada ere diptongoaren bigarren elementuaren kontsonantizazioa (FHV, 90), kasu honetan diptongo ondoko kontsonante epentetikoa sortu da: *gaubian*. Herskari antihiatikoa sortzen da honako kasuan ere: *agoan*.

4.2.5.2. *e + a > ia*, *ea*: Aurrekoan bezala *ia* maizago agertuko zaigu A testuan mugatu singular eta plural eta inesiboan: *salvia* (A3), *semia*, *fedia*, *eriotzia* (A5), *yatian*, *edatian*, *sartzian* (A6), *fedia* (A8), *betia* (B1), *criatu* (B18), *Redentoria* (B6), *confesoriac* (B6), *yaquitia* (B13), *lurrian* (B23), *beria* (B26). Hitz barnean ere bietan agertzen da: *criazalia*, *biatz* (A5), *biar*, *criazalian* (A7), *Criadoria* (B6). Guzti hauek [ja] diptongoaren ebakera iradokitzen dute. B testuan *ea* taldea noizbehinka agertzen da: *salbea* (B4) baina, *biatz* (B11).

4.2.5.3. *u + a > ue*: Mugatzaileak asimilazioa jasaten du singularrean eta plurallean: *Cristaue* (A4), *sandue* (A5), *mundue* (A 6), *frutue* (B1), *sanduec* (B14), *guciec* (B17).

4.2.5.4. *i + a > ie*. Bokal asimilazioa sistematikoa da *-i-z* bukatutakoetan: *viciec* (A1), *glorie* (A4), *araguie* (A6), *gracie* (A10), *egue* (A22), *aundie* (A23), *billuchiec* (A31). Ebakerari dagokionez, azkeneko bi talde hauek, *ie* eta *ue*, gaur egun hiato garbiak dira, azentua goiko bokalean daramatelarik.

4.2.6. Harmonia bokalikoa deritzana, hau da *a* ___ > *e* / *i, j, u, w* C₀___ usu gertatzen da ingurune ezberdinetan. Halarik ere badirudi fonologiaren arabera, ez dela oso egokia izendapen hau, benetako harmoniak beste bilakabide gehiago suposatzen dituelako.⁸ Horregatik *a > e* bihurtzen den bilakabide honi urrutiko asimilazioa deituko diogu. Bonaparteren begi zorrotzari ere, ez zitzaion pasatu fenomeno hau:

El cambio de la *a* en *e* tiene lugar en general aun cuando la *i* y la *u* se encuentren separadas de la *a* por una o varias consonantes, y a veces también cuando estas dos vocales y la *a* pertenecen a dos palabras distintas. (Bonaparte 1881a: 67)

Echeniqueri 1863ko apirilaren 19an bidalitako gutunean, berebiziko arreta eskeintzen dio fenomeno honi. Itzulpenari buruzko aholkuak ematerakoan, eskutitzaren bukaeran argi isladatzen da: "N.B. La terminaison en *e* m'est absolument nécessaire pour Ulzama. J'ai mes raisons pour y tenir". (Urquijo 1910: 263).

Ohizkoa den asimilazioa aurrerakaria da. Aipatu bezala, honako hauek dira sortzen duten iguruneak:

Orokorrean, *i* eta *u*-ren ondoan hitz barnean: *kristela*, *inderra*; eta bukaeran: *ire*, *gule* (A45), *illec* (A1). Halaber gaur egun silaba azentudunak direnetan: *libretu*, *usetzen* (A4), *jurementu* (A22), *mintzetzen*, *iquesten* (B28), *estimetzia* (B7). Kontsonante izan arren, asimilazioa suertatzen da: *deseyetzen* (B 31).

(8) Honela definitzen du Hyman-ek (1981: 278) harmonia bokalikoa: "Por armonía vocálica entendemos la concordancia de todas las vocales dentro de una unidad específica (suprasegmental) en un determinado rasgo fonético. La cuestión estriba en interpretarlo como una propiedad de los segmentos o de unidades más largas que segmentos (por ejemplo, temas, palabras)".

ai eta *au*-ren ondoan: *baiten*, *maitetzia* (B27), *jaune*, *gauce* (A7). [j] bokalerdiak [ɲ] sudurkari sabaikariaren aurrean asimilazioa eragiten du, nahiz gero bokalerdia ere asimilatua suertatzen den: *soñetic*, *escuñecoraño* (A6), *añe* (A14), *bentzet* (A49). Sudurkariaren ondoan gertatzen diren beste honako adibideak: *engañetu* (B54) asimilazio atzerakariaren adibidea izan daiteke, eta *beño* (A54) *ai* > *ei* eta ondorengo murrizketaren ondorioa.

Urrutiko asimilazioa jasaten duten morfemak honako hauek dira:

a/ *Eta* konj. kopulatiboa: *il te onduan* (A13), *ogueite* (B35).

b/ *Bat* eta bere deklinatuak: *gaitz bet* (A26), *aundi betequi* (A42), *Jaun bet* (B9), *entendimentuet* (B16), *bici bet* (B21), *fede bicibetequiñ* (B27).

c/ *da* aditz laguntzailea ere asimilatua suertatzen da bokal osoaren eta bokalerdiaren ondoren, nahiz bigarrenkaria izan, azkeneko kasuan bezala: *asqui de* (A15), *cein de* (A19), *au de* (A28), *illein de*.

d/ *-larik* denborazko morfema: *ityauguleiç* (A16), *adoratzauzuleiç* (A 6), *duzuleiç* (B 22).

e/ *-la* konpletiboaren morfema: *man dezagule*, *digule* (B23).

f/ *ba-* baldintzazkoa: *baldin beda* (A30), *balinbeda* (B33).

g/ Agintera: *In cezu* (A6).

h/ *-taz* morfema instrumentala: *gutez*, *nitez*.

i/ *-ago* morfemak, txandaketak erakusten ditu: *nayego* (B27), *guyego* (A 20), *nai-siegocuac* (A25), baina *guyago* (B27).

j/ Leku denborazko *-ta* morfema plural eta mugagabea batzuetan: *modutecoa* (B16), *berriten* (A38) (= berrietan) *gure becatuteiç* (A12).

j/ *-ta* partizipio atzizkia: *erresucitetute* (B48).

h/ *-tza* atzizkia: *oroitzepena* (B34).

Mailegu berriak (ik. aurrean aipatutakoak, *i* eta *u*-ren ondoan).

4.3. Kontsonanteak

4.3.1. Herskarietz den bezainbatean, ezpainbikoetan hasierako posizioan forma ahostunak badira ere (*bichtu* (A15), *becatuen* (A19), *baque* (A44)), belareen sailean usuago gertatzen dira txandaketa ahoskabeekin: *corputz* (A12), *corrotua* (A25), baina *gorputz* (B19).

Mailebatutako hitzetan euskaraz ohizkoa denez, herskaria posizio inposiboan ez da mantentzen: *inorantia* (A15), *dotoriak* (A15) *esamiñe* (A35); baina kontrako adibideak ere eriden daitezke B-n: *erresureccioa* (B4), *doctoriac* (B21), *accio* (B31), *accidentiac* (B46), *doctriñe* (B47).

Sandhi fenomenoetan honakoak dira aipagarrienak:

Ez + d > r: Adizkietako bilakabidean ahoskabeak askoz maizago agertzen dira A testuan: *'cusi eztugune* (A8), *eztauque* (A11), *eztuenac* (A22), *eztena* (A24), *eztezaquete* (A33). B testuan behin besterik ez da agertzen: *illen eztena* (B53).

ez + b > p: Urriago bada ere A testuan aurki daitezke: *bada expada* (A23), *ezpadu* (A41), *ezpadatyeque* (A43).

Bokal arteko herskari ahostunak maiz galtzen dira, bokal arteko inguruneetan, aditz laguntzailean hasierako galketaren ondoren: *V-d-V > Ø*, A testuan bereziki: *cusugu* (A1), *baut* (A20), *arrazuña uten* (A29), *baute* (B47), *erdetchicote* (A48), *cusicote*

(A48), *damut* (A57). B testuan aditz laguntzailea bereiztuta idazten da maizagotan eta inolako aldaketa fonetikorik ez da sortzen: *damu dut*, *siñestatzen duzu* (B14), *ikusidugu* (B22), baina *baute* (B47).

Bat mugatzailea eta bere deklinatuen (*batzuk*, *batean*) lehenengo kontsonantea V-b-V ere desagertzen da maizago A testuan: *poderosuatiān* (A3), *Jaungoico eguiezcuat* (A9), *eternuat* (A9), *alacuatzuc* (A17). B-n ordea: *Jaungoico bat* (B15), baina lexikalizatu dagoenetan -b- desagertzen da B-n ere: *piscuat* (B45).

g + e, i inguruetan, herskaria sabaiairen kontra ahoskatzen da; horren ondorioz kontsonante sabaikaria entzuten da, belarea baino, gaurko ebakeran. Testuetan ere restigmatzen da: *iyendetan* (B33, A28); besteetan /y/ igurzkaria ere gal daiteke: *ien* (A1), *iyen*, *beiretzen* (B37). Igo aditza B testuan behin idoro dugu: *igoera*, baina orrialde berebean *iyetia* (B62). Igo forma ez da bertakoa, nahiz elizako testuek orain hori darabilten.⁹

4.3.2. Dardakari biguna, bokal artean maiz galtzen da: *bela* (A39) (= berehala), *oi* (A4). Egoera inplosiboan dagoen [ɸ] galtzen da hurrengo inguruneetan: *behar* + **edun* aditz laguntzailea: *biaugü*, *biazu* (A6), *biaute* (A15), *illbiaugü* (B47). Dardakariaren eraginez edo asimilazioaren ondorioz daukagu: *secretuac agartu* (B33). Disimilazioaren ondorioa dirudi honako honek: *pelegrinuai* (A31). Bestaldetik, r/n-ren arteko txandaketa dugu: *belaurico*, *mairén* (= emanen). Bokal artean dardakari eta belare ahostunaren arteko ere agertzen da r/g: *lagunbetetan* (B62).

Errotazismoari dagokioenez, -ritz- taldea orokorrean nagusia da bi testuotan: *bertzenaz* (A4), *bortz* (A35), *mersediāc* (B22), *merchede* (A42), *ortzilleria* (B61); baina forma asibilatuaren adibiderik ere badago: *bos* (A52). Halaber, B testuan tz/z txandaketa eriden dugu: *bercendaco* (B31), baina *bertze* (B31), *omberce*, *berce* (B12), gaur egun dagoen alternantzia iradokitzen du, hain zuzen ere: [bɛrtse] eta [bɛrse] afrikatua eta frikariaren artekoa.

Erran lesan bikotera eratorriz, ez dago argi zein izan daitekeen jatorrizkoa; s, rr edo biak kontsonante talde ezberdin batetik etor daitezkeen. Dena den, lehenengo da erabiltzen den bakarra, honetan ere Ultzama ekialdeko euskalkiekin lerratzen delarik.

Albokarietatik azpimarragarriena posizio inplosiboan erakusten duen txandaketa izan daiteke; *aillciñen* (B48), *aitziñian* (A33).¹⁰

Bokal arteko b, g edo r-k, askotan disimilazioaren medioz l ematen dute; Ultzaman, ordea galketa gertatzen da: **berarri* > *bearri*: *biarritz* (B53) (= belarritz).

4.3.3. Sudurkariaren sailean, mailegu kultoek -zio, -ziu egin dute bi testuotan: *oracioac* (B13), *maldiciuac* (B31), *absoluciua* (A35), *satisfeciua* (A35); *particioa*, *declaracioa*, *disposizioa* (B46), *contriciozcuā* (A52), *satisfeciotan* (A52); baina -zione atzizkiaren adibide bat ere badago: *inspiracioniac* (A33). Eredu honetatik kanpo, -on mantenduko da gaztelaniazko mailegu berrietan: *unionia* (B21), *sermona* (B44); baina kultoetan -oa bihurtzen da: *comunioac* (B21).

(9) "Los navarros prefieren *igan* como solución alternativa, incluso el manual de Lac. más proclive por vecindad al dialecto guipuzcoano, pero que en esta ocasión dice *iancen*, evidente contracción del mayoritario *igan*. Los manuales oficiales han implantado ya definitivamente *igo* en los textos litúrgicos y doctrinales" (Sarrutegui 1990b: 220).

(10) "... parece más prudente relacionar esta alternancia con los distintos problemas, para los cuales aún no se han propuesto soluciones de n, l, y r (rr) entre sí y con cero en final absoluta o de primer miembro de compuesta" (FHV, 319).

n, l + herskari ahoskabe taldeetan, bigarren elementuak ahostunaren alde neutralizaten dira erronkaria eta zuberaz ezik. Testu hauetan ere, ahostunak bihurtzeko joera honek salbuespen batzu erakusten ditu. Aipatuko ditut, bada, aipagarrienak, badirelako beste euskalkietan ere *n, k* + ahoskabe talde asko ere:

-*nt*- taldea mantentzen da kasu hauetan: *lentabichicoa* (B4), *trinteteco* (B54) sinkoparen ondorioz, *santa* (B54), *mercimentuen* (B54), *ontasune* (A38). -*lt*- : *Ilte* (B1), *aliare* (B56).

Interesgarria da aditzetako adibide bakar hau: *emaco zatyuena* (A51). Gaur egun ere *emanko* forma txandakatzen da arruntagoa den *emain* formarekin; -*n*-ren desagerteta errakuntza dateke, beraz. Halarik ere, *n, l* ondorengo ahoskabeak aditz forma hauetan ez dira hemengo formak soilik, hedatuago dagoen fenomeno zabal bat baizik, Bonapartek Garesen jasotzen eta Sakanako zenbait herritan *fanko, joanko, inko* formatan ere testigatzen dena. Deklinabidean lokatiboetan ez da joera hau segitzen eta ahostunak izanzen ditugu: *Jerusalengo, Belengo* (B61).

Bestaldetik ohizkoa da ultzameraz -*n*-ren galketa adberbio hauetan: *orai* (A2), *bedere* (B53).

4.3.4. Afrikatuen sailean, forma sabaikariek bizkarkariei ordezkatzeko aditz aginteran, nork-nori-nor adizkietako pluralean, orokorrean *Vitz > Vtx* inguruetan: *irzultchezu* (A19), *barca ichaguzu* (A19), *erranchazu* (B36), *bota detchaquegu* (A46); eta nork-nor adizkietan ere bai: *ezgatchala utzi* (A19), *libre gatchala* (A19), *botagachaquen* (B41).

Txistukari afrikatua, hedatuago dagoen frikatuaren ordezkari eriden daiteke, adierazkortasuna emateko ziurrenik, Mitxelena argi ez badu ikusten ere:¹¹ *guratsotaic* (B38), *guretsuac* (A24); beste hau *garitzumecotan* (B33) eta *salbatu giñutzen* (B18) bitxiagoak dira, bigarrenak pluralgilearen erabilpen berezia dirudi, nahiz Lafittek testigatu.¹²

n + txistukaria taldeak afrikatua sortzen du: *Pontzio* (A1), *contzebityue* (A4), *sententzie* (A15), *consentitzera* (A19), *erreverentzie* (A20), *printzipalqui* (A20), *semejantza* (A20), *licentzie* (A24), *contseju* (A30), *contzientzie* (A30); B testuan ez da afrikazio hori beti betetzen: *esperanza* (B4), *pensamentuz* (B5), *alcantatzia* (B5).

r + txistukaria: ez da sistematikoa afrikazioa: *universala* (B48), baina A testuan eriden daitezke: *pertsona* (A6), *pertseguitzen* (A6).

n, l + txistukaria: *faltso* (A9), *pentsa* (A31), arruntagoak ere A testuan.

4.3.5. Sabaikarien sailean <ty> grafia ordezkatzeko du *i* ondorengo *t* bustia [t̥]; A testuan, orokorra da -*it*- inguruetan: *padecityu* (A1), *ityen* (A6), *contzebityue*, *errecibityu* (A7), *yaquityia* (B7), *tyuzunec* (B8). A testuan ere diptongoaren bigarren elementua asimilatzen da: *Arye, gatyuztenei, frutyue* (A1), *zatyut* (A6), *matyegarrie* (A36). B testuan, ordea, ez da bustidura horren aztarnarik eta honakoak idoro ditzakegu: *Aite* (B1), *padecitu* (B6), *maitetzia* (B7), *eguitia* (B11), *ungitue* (B19), *gatuzten* (B12).

Sudurkariaren palatalizazioa, hitz bukaeran *n/ i*__# markatua agertzen da [ŋ]:

(11) "A veces un dialecto tiene formas como sibilante africada frente a la fricativa más difundida, sin que se conozcan las causas: ¿una especie de intensificación expresiva? Así a.nav. Elcano *buratso*, Baztán *guratsó*" (FHV, 286).

(12) "Les suffixes forts *tzu* et *tzue* s'adjoignent à des compléments directs pluriels. Ex.: *diutzu*" (Lafitte 1944: 284).

eguiñ (B3), *ceiñ* (B4), *galdiñ* (A15), *erraiñ* (A53), *edozeiñ*, *aiñ* (B40); morfema soziati-boan ere bai: *poderosoarequiñ* (B11), *batequiñ* (B39), *graciequiñ* (B37); baina txandaketak agertzen dira: *cein* (A5); kontsonante ondoan aditz laguntzailea ere n/ i __C: *iñcen* (B18). Palatalizazio automatikoa maileguetan ere ezartzen da: *fiñe* (= fin) (B15), *pilleria* (B61).

Diptongoaren ondoko *i*-ren asimilazioaren ondorioz: *escuñetaco* (B8), *soñetic* (B11), *arrazuñera* (A29). Hitz hasieran **in*-en bilakabidearen ondorioz, palatalizazioa gertatu da kasu bakar batean: *ñor* (A25).

Alboko sabaikaria [λ] ere agertzen da hitz eta morfema bukaeran: *ill* (B4); eta kontsonante aurrean ere bai: *illie* (B19), *ibilli* (B40), *illizen* (B49), *aillciñen* (B48), *illen* (B53).

4.4. Izenaren morfologia

4.4.1. Bi testuotan, *bat* determinante mugagabea eransten zaio mugatzen duen sintagmaren azkeneko elementuari. Kasu hauetan /b/ *bat* eta *batzuk*-en bokalartekoa desagertzen da: *eguiñcuat* (A9), *eternuat* (A9), *guizonezcuat* (A11), *piscuat* (B44). *Batzuk* determinante pluralean ere agertzen da: *alacuatzu* (A9). Pluralean *batzuec* (B37) eta *batzuc* (A33) kasu absolutoan testigatzen dira.

4.4.2. Lehenengo graduko erakusle pluralean, absolutoko *ok* formatik eratorriak dira: *oquen baiten* (A21), *oquetan* (A24), *oc gabe* (A31), *oquetaic* (A40), *oquen lecuen aginduic dagona* (B34), *oquetan bietan* (B41). Azpimarratzekoa da *okek* formarik eza, *ok*-en txandaketan gaur egun bizirik dagoena. Beraz *ok* erabiliko da absoluto zein ergatibo pluralerako ere: *Cer obliguezio tute oc?* (B30), *certaco dire mandamentu oc?* (B34). Soziatibo kasuan ere *oqui*, eta ez *okeki*, gaur egiten duten bezala: *obra oqui* (A31). Bestaldetik aposizioan doanean, erakuslea eta adjetiboa biek daramate kasu marka: *oquetan bietan* (B41) (A41). Singularrean, azpimarragarria da bigarren gradu-ko erakuslearen *hore* formaren erabilera: *becatu hore* (B38).

4.4.3. Bestaldetik, mugatzaile plural hurbileko kasuak eriden daitezke: *Evaren ume desterratuoc* (B5), nahiz A-n *-ec* agertu, Bokal urrutiko asimilazioaren ondorioz: *desterratuoc* (A2), eta honako hauek ere: *Cristau fiel gucioc dutela parte* (B21), *sortzen garen gucioc* (B38). Bestaldetik, *a* organikoa duten zenbait hitzek galtzen dute *a*, determinantea eranstea: *graci au* (B37), *gauz hure* (A16), *gauz' onen* (A40).

Besteetan ordea, maileguetan azkeneko bokalaren bazilaziotzat jotzen ditugu honakook: *famia* (B33), *grabi* (B42), *asmu* (A37).

Nafarroko beste euskalkietan bezala (Baztaneraz, Hego goinafarrera), *bi* zenbartzailleak *bide* aldakia hartzen du izenik gabe doanean: *Cembat entendimentu? Bide, divinnua ta humanua* (A11).

4.4.4. Deklinabide sailean kasuz kasu aztertuko ditugu bakoitzari dagozkion atzizkiak:

a/ Absoluto plural eta ergatibo pluralaren arteko ezberdintasun markarik ez dago testu hauetan. Nahiz eta *-ak* eta *-ek* agertu, asimilazioaren ondorioz sortutakoa da bigarrena, alegia, *au*, *ai* eta *u*, *iC* inguruetakoa. Honenbestez, absoluto pluralean honakoak ditugu: “beren becatuoc ongui purguetuic dauzquitenac...yoaiñ dire” (B49). Ergatibo pluralekoak: “bienabenturatuoc iten duten bezala” (B23), “apostoluac

escaturic" (B23), "lurrian gaudenac in dezagule" (B23). *-ek* agertuko zaigu ergatibo singularrean ere, aipatutako ingurunean: "noiz useru biar du cristauac" (B12).

b/ Datiboari bagagozkio, singular/pluralaren arteko ezberdintasuna ez da egiten usuenik, *-r-* gabeko formak baitira ohizkoen; halarik ere B testuan singularrean eriden daiteke, gutxitan bada ere: *ainguerueri* (B5). Orokorrean ordea *-ai* erabiltzen da pluraleko hauetan: *dotoriai* (A15), *partiai* (A20), *tristiai* (A30) *pelegrinuai* (A31); eta singularrean: *Jangoicuai* (B19); *-ei* singular eta pluralerako agertuko da urrutiko asimilazioa jasaten dutenen artekoetan: *imaginei* (A20), *aingeruei* (A51), *sandu guciei* (A52), *virginei* (A51). Kontsonantez bukatutakoetan, batzuetan *-e-* tarrekatzan da *-i* datiboaren morfema artean: *ñorei* (A26), *iñorei* (B32), *norei* (B34); eta bigarren gradu-ko erakusleetan: *orreri* (A5).

c/ Kasu genitiboan, singular eta pluralaren arteko marka ezberdintasunik ez dago, *-a(r)en > an*, edota *-en > -n / V_* bilakabideen ondorioz *-n* eransten zaio lexema mugatuari. Honakoak dira A testuko adibideak. Singularrean: *Yabian borondatian*, *Juezan manuen azpian* (A1), *fedian contraco* (A21), *Jesu Criston baiten*, *Poderosuan escuñeco aldian* (A14), *Jangoicuan ama Santa* (A2), *Evan hume* (A2), *Jaunen baiten* (A1). Pluralerako: *Justuan limbua* (A14), *humian limbua* (A14); eta mugagabeen: *gaucen bat*, *misterion bat*, *sacramentuen bat* (B22), *gachtaquerien bat* (A28). B testuan ezberdintasun eza hau ere agertzen da: *Jangoicoanac* (B34), *becatuen itsustasunagatic* (B41); arruntagoak dira, ordea, *-ren- ez* osatutako formak: *Jaungoicoaren partetic* (B17), *Jaungoicoaren Ama* (B3), *miserordiaren Ama* (B4), *Jesu-Cristoren promesac* (B5), *umiaren eta menecoaren baiten* (B30), *Aiteren eta Semiaren eta Espiritu Sanduaren icenian* (B38); eta pluralaren: *becatuen barcatzioan* (B4).

Genitibo mugagabearen morfema, *-ren bat* ingurunean, *-on* bihurtzen da gaurko hizketan egiten den bezala: *becatu mortal onbat*, *becatu grabi onbat* (B42), *peligro-on bat* (B12), *obra-on bat* (B12), *fedeco gaucen on bat* (B28); halarik ere *-en* morfemaren testigutzarik badago: *peligruen batian* (A6), *gachtaquerien bat* (A28), *sacramentuen bat* (B22).

d/ Sozietibo kasuan *-ki*, *-n* gabeko forma izango da ohizko morfema. Mitxelena zioenez (FHV, 308) ez da aldaketa fonologikoaren ondorioa, morfologikoa baizik, azkeneko *-n* hori, inesiboaren desinentzia delarik *-kin < *kide-(n)*: *poderiaqui* (A10), *elcarrequi*, *garbiequi* (A12), *edoceiñequi* (A49); baina *-kin / -ki* txandaketa ugaria da B testuan bereziki: *divinidaderequiñ*, *elcarrequi* (B19), *osoaqui* eta *Jaunequiñ* (B22).

e/ Destinatioan *-tzat* eta *-daco* morfemak txandaketan eriden daitezke: *zuretzat* (A15), *gaistoanzat* (B21), *onanzat* (B21). Hauek testigatzen badira ere, arruntagoak dira gaurko hizketan bezala: *corputzendaco*, *animendaco* (A18), *bercendaco* (B31).

f/ Kasu instrumentalean *-z*, *-taz* morfemak erabiltzen dira: *cer entenditzen duzu Cristoren guizonaz* (B10), *noren obraz*, *espiritu sanduen obraz eta graciaz* (B18), *Fedeco gaucen guciez* (B21); *Articulo Fedecotaz* (B22); izenordeetan, ohizkoa denez, *-taz*: *nitez*.

g/ Kasu partitiboan *-ik* forma agertzen da; A testuan bokalez jarraitua denean, dieresiararen bidez markatzen da: *becatuic* (A3), *deseyoic* (A3), *aundic gabe* (A28). Partitiboaren morfema ere forma mugatuari eransten zaio: *gaucic* (A15), *ondasunec* (A49). Honez gain, erabiltzen da superlatiboa adierazten duten adjetiboekin: *conocimentuic aundienaquic* (A51).

h/ Ablatibo pluralean *-tarik > -taik, izan da bilakabidea forma gehienetan, bokalarteko -r-ren galketa ohizkoa baita euskalki guzietan: *gucietaic* (B19), *deseyo gachtuetaic* (A5), *gure becatuteic* (B12); halarik ere -t- dutenak badaude B testuan: *dausezetatic* (B53, 55) *etsai-etatic* (B11), *garbietatic* (B18). Pluralerako, beraz bi morfemak proposa ditzakegu: -tarik / -tatik.

i/ Adlatiboak ere urrutiko asimilazioa jasotzen du: *cerure* (B49). Azpimarragarria hirugarren graduko leku aditzondorako erabilitako forma: *arara* (A51). Adlatibotik eratorririkoak ere asimilatzen dira; -raco: *cerureco* (A44); -rañoco: *ordureñoco* (A29).

Inesiboaren morfema eransten zaio *baizik* juntagailuari kasu bakar batean: *baiciquen* (B19); besteetan ordea *bezic* dugu.

j/ Bizidunetan erabilitako kasu markak; *baiten*: *creazalian baiten* (B4), *Espiritu Sanduen baiten* (B4); -gandik, -gana, -gatic-ek genitibo kasu marka daramate batzuetan: *gueren gandic* (B52), *gure gana* (A2), eta besteetan ez: *gu gatic* (A5).

k/ Izenordainen sailean, pluralezko 1. pertsonarako *gueren* / *gure* erabiltzen dira. Ez dago, dirudenez, lege zorrotzik izenordain hauen erabileraz, ingurune berdina parekatu direnean txandaketa eriden bait zitekeen bi testuen artean. Halarik ere testu bakoitza bere aldetik ikusten badugu, B testuak *gueren* dauka eta A *gure*-ri atxiki zaio: *guri gueren egunerozco ogie* (B3) / *gure egunerozco oguie* (A1); *gueren erioztzeco orduen* (B3) / *gure erioztzeco orduen* (A2). Testuen agerraldien arauera, esan daiteke izenordain honek balio bihurkaria duela, baina aurrean aipatutako alternantzien arabera, agerian dago legea ez dela zorrotzki betetzen, behintzat bi dotrinak konparatuz.¹³ Bestaldetik *guren* forma testigatzen da *barcaizquiguzu guri guren zorrac* (B24), bien arteko gurutzeaz sortua edota errakuntza dela medio.

Hirugarren pertsonaren izenordaina *harren*, [r̄] dardakari anitzaz ahoskatzen da: *odol arrequi* (B18), *arren anime* (B19), *arren faboriaz* (B53). Hirugarren pertsonaren izenordain indartua *berau* (A51) dugu.

l/ Posposizioen alorrean: *artio*. Ekialdeko forma da erabiliena, nahiz guk A testuan bakarrrik aurkitu: *an garvityu artio* (A14), *arte* + (d)ino-ren laburtzapena (cf. Axular 142 *orai arteino*). Posposizio batzuetan *artio* denborazko morfema eta -raino lekuzkoa batera erabiltzen dira: *ill artañocuan* (A52); eta besteetan denborazko zentzuarekin adberbioei lotuta -raino darabilte: *Eratzarri zenetic ordureñoco pentsamentu* (A53), *comecatu ondoraño* (B45).

Abal aditza erabiltzen da *alic ... artio* egituran denborazko zentzua emateko: *alic eta Jesu Cristoc ceruco atayec idiqui artio* (A14), *alic eta ongui confesatu artio* (A37), *alic eta comecatu artio* (A41).

Instrumental eta adlatiboaren eraikuntza ohizkoa da; *landa* (-z.....-ra): *articuluaz landara* (A15), *Articulo Fedezcoaz landara* (B21), *umeaz landara* (B30). Instrumental kasua erantsiz egiten da -z geroz posposizioa bi testuotan sa'buespenik gabe: *libretuz gueroz* (A4, B9), *iñez gueroz* (A11), *confesatuz gueroz* (A41), *batayetuz gueroz* (B34).

(13) Hona emen A testuan *gueren* ateratzen den aldiak: *barca tchaguzu guri gueren zorrac* (A1), *gueren buruec bezala* (A3), *guri gueren zorrac* (A18), *barca tchagula guri gueren becatuec, guc gueren etsai te...*, *gueren buruec bezala* (A19), *gueren becatuen zorra pagatzeco* (A39), *bota deitbaquegu gueren gandic* (A46). B testuan, aldiz, beste hauetan agertzen da: *guri gueren egunerozco, guri gueren zorrac, beti gueren erioztzeco orduen* (B3), *gueren buruec bezala* (B7), *guri gueren egunerozco ogie, guri gueren becatuec* (B24), *gueren bitartuec diren bezala, ez dezaguquen bota queren gandic* (B52).

Adjetiboen graduatzailea *-ago +ko* atzizkien bidez egiten da, *nolako* galdetzaileari erantzunean: *ezin erran eta pensatu dezaquegun beño gueyagocua* (B15); *zarragocua adinēn, aundiegocua dignidadian eta gubernuen* (B30).

4.4.5. Hitz konposatuetan erabilitako atzizkiak, arruntak dira; *-tasun: damutasune, naguitasune* (B51), *alfertasune* (A24), *itsustasunagatic* (B41); azpimarratu behar da azkeneko adjetibo horiek zentzu peioratiboa dutela, eta beraz orokorrean *-keria* atzizkiak egiten direla; *-kide: biziquideric* (B7); *-zale: inzalia* (B55), *munduzale* (A45); *-ki: eguiezqui* (A14), *comuzqui* (A44); *-pe: jurementupian* (A22); *-kerie: gachataquerien bat* (A28), *arroqueriec* (A46); *-tza: laguntzec* (A30); *-tsu: urriquetsuc* (A49); *-dun: beti bereiz idatzia: bibotz garbi dunec* (A49), *virtute duna* (A51); *-zco: negarrezco* (A2), *lujuriezco* (A3), *fedezco* (A7), *arrazuñezco* (A17), *devociozco* (A51).

4.5. Aditz morfologia

4.5.1. Ekialdeko euskalkietan aditz oinaren erabilera arrunta da aginterazko, ahalerazko eta subjuntibozko adizkietan; testu hauetan, ordea, ez da sistematikoa: *goberna dezaten* (A20), *'cusi ta oroi gatyecen* (A20), *eracuts zaiguzu* (B2), *itzultchezu* (B2), *merechi zegun* (B2); baina forma osotuak ere eriden daitezke: *bediquetu dezaten* (A20), *ez daitique inñor salbatu* (B36). Katexima bietan *santifica bedi* forma testigatzen da latinezko *santificetur* pasiboaren itzulpena. Argigarria deritzogu honi buruz R. Gómezek dioenari.¹⁴ Azpimarragarria da, halaber, Erdialdean sortutako partizipio analogikoa-ren presentzia: *icendu* (A1).

4.5.2. Geroaldiari bagagozkio, *tu-z* bukatutako aditz partizipioak + *-ko* geroaldiko morfemak, goinafarrera hegoaldean bezala, *-tiko* forma osatzen dute: *barcatico tirezule* (B6), *acabatico* (B21), *batayetico* (B38).

-n-z bukatutako aditzaren geroaldia *-ko* morfemaz erabiltzen da, *emaco* (A51), nahiz maizago *-en* erabili: *main, erraiñ* (A53), *mairendirezule* (= emanen didazula), *yaquiñeiñ* (B13); azken kasu honetan birreraikuntza edo erabilera pleonastikoa ematen du, beste aditz hauen erara: *esain, joain*, berez [yakiñen] beharko bait luke.

4.5.6. Aditz laguntzaileen sailean honako hau da azpimarragarria:

a/ Ahaleraren sailak erabilera pleonastikoa erakusten du Ultzaman, gaur bezala *-ke* morfema bi aldiz erabiliz: *dezaqueguque* (A39); halarik ere forma arruntak eriden daitezke: *dezaquegun* (A39). Azken honen metatesiaren ondorioz sortuta bide da hurrengo hau: *dezaguquen* (B52). Bestaldetik, forma perifrastikoetan: *ezin + aditz nagusia + aditz laguntzailea hurrenkera* da mantentzen dena: *eciñ erran eta pensatu dezaquegun* (B15), *eciñ acabatu dezaquegu* (A33). Ahaleraren aditz iragangaitzetan, forma murriztuak txandakatzen dira osoekin: *daitique* (B36), baina *daiquen*.

b/ Pluralaren bigarren pertsonaren morfema *-zie* da: *dauzquicienac, siñestatzen 'tyucienac* (A8), *diozie* (B12).

c/ Nork-nori-nor sistemaren pluralgilea *-it* edo [t] sabaikaria ohizkoa da ultzameraren pluralgilerako: *man citigun* (B52), *'tyogun* (A18), *'ryguleic* (A46), *man cityigun* (A47). Batzuetan, halarik ere, B testuan ez da bustidura hori markatzen: *guardatu*

(14) "Euskarazko kateximetan forma hau *santifikatua izan bedi / dadila* erakoekin txandakatzen da, tokiaren edo garaiazen araberako banaketarik ezin antzemanik; badirudi, ostera, bi adizki hauek eredu ezberdinetatik abiaru direla, hau da, lehena zuzenean latinetik eta bigarrenean gazteleratik." (Gómez 1991: 410).

cituten (B20), *batu* (B21) < (*baditu*), *tute* (B30); badira, halere, -z- atzizkiaz osatutako pluralak: *cituzten* (B9). Bestaldetik, afrikatu sabaiaurrekoaren bidez [tʃ] egiten da plurala: *barca tchaguzu* (A1); baina B testuan -zki- morfema ager dakiguke: *barcaiz-quiguzu* (B3).

Nork-nori-nor sailean, lehen pertsonaren singularraren morfema -r- dugu, *-ra- < *-da- bilakabidearen ondorioa dirudi. Posible da morfema hori izatea, eta ondoren /d/ eta /r/ fonemen artikulazio hurbiltasunarengatik, batzuetan *d* eta besteetan *r* sortzea: *barcatico direzule* (B6), *mairen direzule* (B6). Lehen pertsonaren morfema subordinazio atzizkiarekin bilkuran, ohizko -e- lotura hizkiaren medioz egiten dute; hona hemen -n erlatibo atzizkiarekin: *in dutela* (B5), *maitetzen zaituten* (B6), *maten diren* (B6). Nik-haiei dagokion forman singular eta pluralean *dio* /*die* /*diote* txandakatzen dira, lehenengoa arruntagoa bada ere. Kasu batzuetan, beraz, ez dago singular eta pluralaren arteko ezberdintasunik, ez deklinabide morfemari dagokionean, ezta aditzean ere. Hona hemen aurki daitekeen aldakortasuna: *onai main diola glorie* (A4), *denai azquen juicioco egunian escatuco dio contue ta main dio sententzie* (A15), *onai mandiola Ceruco glorie* (B9), *Bere guretsuai obedecitzen eztyoten semiac* (A24).

d/ Nork-nor sistemaren erabilera kausi ditzakegu, gaur egun testigatzen ez bada ere: *bediquetzen zaitut* (A6), *eroraci nai gatyu* (A19), *obliguetzen gatyu* (A21), *emaco zatyuena* (A51), *salbatuco nauela* (B54). Berezia da nork-nor aditzaren hark-gu forma: *erredimityu giñucen* (A5), *certatic salvatu guiñucen* (A12) *giñucen* guk-haiek formarekin sinkretismoan dago.

Beste batzuetan, aditz laguntzailea nork-nor sistemakoa bada ere, datiboaren marka agertzen da: “Jaunec berac eman gatchala guciei arara” (A51).

e/ Agintera eta subjuntibozko hasierako *de-*, *e-* desagertzen dira maizago A testuan: *man zaguzu* (A1), *itzultchezu* (A2), *in zagule* (A18), *eracuts zaiguzu* (B2), *merechi zegun* (B2), *umenta zaigun* (A41); baina alternantziak erakusten ditu. B testuan, ordea, forma osotuak agertzen dira maizagotan: *eman dezaguzu* (B3), *itzulidechazu* (B5), *erregutu dezazu* (B5), *mereci dezagun* (B5). Nork-nori-nor adizkietan nori (hari)-ren kasuan, -o- morfeman murriztu dira beste bokalak: *dezaiogun dezogun* (B26), *icen dezozu* (B26) (= dezaiozu). Sail honekin bukatzeko, aipatu behar da agintera iragan-gaitzeko laguntzaileak azkeneko kontsonantea ez duela hartzen: *barrei encomenda zaitte egunero* (B26).

f/ Nor-nori sailean hirugarren pertsonari dagozkion formak dira arruntenak; halarik ere *confesatzen natzayo* (B5, A51) agertzen bada ere, dotrinetako forma arruntzat har dezakegu. Nor-nori (haiei) sailean -e- /-ote morfemak txandakatzen dira: *Eliceo Dotoriai tocatzen zayela* (A15), *conveni zayoten estadu edo vicimodue matia* (A25), *conveni bazaye* (A31), *etzayote ain ongui eldu* (A44).

Aditz trinkoetan, *joan* aditzaren orainaldiko formei lehen eta hirugarren pertsonen -y- tartekatzen zaie erroaren ondoan: *duayena* (B44). Bestaldetik, *izan* aditzaren singularreko bigarren pertsonan (hi), frikari sabaikaria *ʃ*/ da lehen fonema: *or illen al yaiz* (B26).

Aditz sintetikoetako lehenaldian -a- morfema agertzen da erroa baino lehenago: *zauden* (B19), *zauzquitenac* (B49). Baldinkeran ez da -ko geroaldikoa erabiltzen, -tzen baizik: *ta bertze edoceiñ pecatu batayetzen denan baiten aurquitzen balitz* (A34), *cer conveni litzayoque* (A42).

Azpitarragarria suertatzen dira *-tu-*z eraikitako honako partizipio analogikoak: *zerbitzatu*, *zerbitzececo* (B38), *siñestatu* (A1). Bestaldetik, Ekialdean bezala *trabajatu* aditza laguntzaile iragangaitzez erabiltzen da: *trabajatzen ez denac* (B30).

4.6. Joskera

4.6.1. Aditz jokatu-gabea duten perpaus txertatuetan izen sintagmak objetuan absolutiboaren kasu markaren ordean, genitiboarena eraman ohi du. Ekialdeko hizketari dagokien ezaugarri hau ez da sistematikoki betetzen, salbuespenak erakusten bait ditu bi testuotan: *viciac ta illec juzquetzera* (A14), *illec ta viciac juzquetzera* (A1), *becatuec barcatzeco* (B20); baina beste hauetan: *illen ta vicien juzquetzera* (A4), *arren itzultzera* (B33), *arren errecibitzeco* (A34). Interesgarria da ohartzea hasierako esaldien ordenari gaztelaniaz "a juzgar a vivos y muertos" dagokiola, testu berean; zaila da beraz ondorioz ateratzea formula hauen arkaismoaz.¹⁵

Perpaus txertatuetan, *utzi* eta *eman* aditzekin egindakoek *-tzera* nominalizazioa eskatzen dute: *ezgatchala utzi erortzera* (A19), *tentaciuac erortzera* (B3); *edatera matia*, *yatera matia* (B36).

4.6.2. Esaldi kausaletan, *zergatik (...-n)*, *bait* atzizkiekin egindako eraikuntzak erabiltzen dira arruntki erantzunetan: *cergetic diren bertze becatuen buru* (A44), *cergetic illtzen duen, iten-duen arren anime* (B39), *cergetic erraz erortzen den guizona artan eta errazqui barcatzen zayon* (B43), *cergetic den Espiritu purue* (A10), *cergetic naizen inorante bat* (B21). Halaber, *zergatik ... bait* egitura ere arrunta da: *cergetic baite Cristo* (B10), *cergetic Jangoico gure jaunec ala errebelatu baitzuen* (A8). *-lakoz* atzizkiarekin egindakoa, askoz urriagoa bada ere, testiga daiteke: *becatu mortala delacoz* (A2), *manifestatu duela-coz* (A33).

4.6.3. Erabilera arruntekoa da izenordain galdetzailea, *ceiñ ... (-n)*, erlatibo bezala; forma hauen bidez izenordainak hartzen ditu kasuari dagozkion desinentziak honakoak erabiliz: *ceñetan*, *ceñen*, *ceñetara*. Halaber, *ceiñ ... bait* egitura testiga daiteke, baina izenordainak ez dira deklinatzen; hona hemen lehenengo adibidearen formak: *dire gracie batzuec ceñen medioz pagatzen den becatuec* (B43); *ceiñ ... baite* egiturakoak: *ceiñ baite lenbico gauce* (B22).¹⁶ Bestaldetik, aditz partizipioari eransten zaion erlatibo *-(e)ko* dugu: *iñiquico becatuec barcatzeco*, *confesoriac maneco penitentziez gañera* (A39).

4.6.4. Esaldi kontzesiboetan aditz partizipioa + *gatic* eta *nahiz* + partizipioa formak txandakatzen dira: *Jangoico eguiezcuat icenagatic* (A9), *naiz moderatuec icen* (A49). Baina *nahiz ... dela* osatutakoak ere badira: *naiz edoceiñequi dela* (A29).

(15) "Quizá alguien pueda considerar rasgo arcaico el orden inverso al normal, *illen eta bicien*. Respecto a esto habría que señalar que en un fragmento de la parte romance de este texto se lee "a juzgar los vivos y los..." con lo que el arcaísmo estaría en todo caso en la versión vasca de la fórmula y no en la fórmula misma. Y si examinamos los demás catecismos vascos contemporáneos, tenemos en Betolaza *hilac eta viciac* por dos veces, traduciendo "los vivos y los muertos": *vicien eta bilen* en Zanetto, *viciac eta bilec* en VJ; *vicien eta illen* dos veces en Beriayn, pero nuevamente en Capanaga, ya en 1656, *ilaen eta vicien*, *ilac eta viciac* traduciendo "los vivos y los muertos". No nos parece fácil, a la vista de todo esto, sacar ningún tipo de conclusión". (Sarasola 1983: 122).

(16) *Ceiñ...baite*: *bigarna*, *ceiñ baite Semia* (B17); *miembroak bezala*, *cein baite Elice* (B21); *ceiñ baite lenbico gauce* (B22); *cein baite yaquitia* (B22); *ceiñ baitziren Adan eta Eva*, *ceñetara yaitsi cen Cristo* (A13). *Ceiñ*, *ceñetan*, *ceñetara*, *ceñen... -n*: *ceñetan redimitu guñucen* (B10); *ceñetan espliquitzen den* (B37), *ceñetara yaitsi zen Jesu Cristo* (B19), *da icete diviniat ceñen medioz iten garen gucioc* (B37).

Cer gauce? galdetzailea, dotrinetan arruntki erabilia, bi testuotan erabiltzen da: *cer gauce da fedia* (A33), *cer gauce da caridadia* (A37), *cer gauce dire sacramentuec* (A37), *cer gauce da esperantzza* (B33).

4.7. Lexikoa

Sail honetan, jakina denez, testu hauek ez dute aberastasun haundirik erakusten, eta honenbestez, gutxi da markagarri. Halarik ere, hitz batzu azpimarratuko ditut interesgarriak izango direlakoan. Gutxi batzu dotrina hauetako beñezkoak dira (*bacosuak*, *oikera*); beste batzu, ordea, ultzamera kokatzeko lagungarriak gerta dakizkiguke, alegia goinafarreran erabilera arruntekoak direlako edota ekialdeko euskalkiek aurkezten duten zenbait isoglosarekin lerratzen direlako. Bakanen batzu, ia ultzameraz bakarrik erabiltzen direla esango nuke (*ebaci*, *eman*).

aguitz (A49), *aunitz* (A51) (= asko, anitz)

bacosuac (A49) (= baketsuak) (Azk. *baco*. Añ. sosiego)

ebaci (A39) (= irabazi)

egun (B24) (= gaur)

eman (A51) (= eraman)

erdechten (A31) (= lortzen)

eriec (B36) (= gaixoak)

iyen (B20) (= igo)

naguitasune (B51) (= alferkeria)

oiquera (A26) (= ohitura) (Azk. *oikura*, AN *costumbre*)

orditu (A14) (= mozkortu)

ortzi (B4) (= ehortzi). *Orzi* forma aurki daiteke hurrengo dotrina guzti hauetan: (Etxalar, Baztan, Makirriain, Aezkoa, Zaraitzu, goi-nafarreraz (Irigarai) eta Erronkariaraz).

urritia (B52) (= usaitzea)

yarri (B4) (= eseri)

yautsi (B4) (= jetsi)

4.8. A dotrinaren berezitasunak

Ultzamako gaurko hizkera ezagutuz gero, saiatuko gara ikusten bi dotrina haue-tatik zein egokitzen den gehiago gaurko hizkerara. Horrela, bada, nahiz eta hitz mailegatu ugariaren erabilpena eta egituren errepikapena izaten diren dotrinaren ezaugarri, hizkera honetako zenbait egitura esanguratsu eta azpimarragarri gerta liteke. Eta hain zuzen ere, gure ustez, A dotrina egokitzen da modu fidelago batean aipatu-tako ezaugarri hauetara, B dotrinak forma jasoagoak edota kultoagoak biltzen ditue-larik.

Argi dago bi testuotan txandaketaren adibideak eriden daitezkeela, aztertutako bilakabidea oso sistematikoa bada ere. Izan ere, dialekto batean idatzitako testu bati erregularitasun osoa eskatzea ez litzateke errealista izango. Dees-ek dioenez: "Linguistic phenomena may have the incidental characteristic of never appearing with 100% frequency" (1988: 140).

Dudarik gabe, A dotrinan erabilitako egiturak interesgarriagoak dira Ultzamako hizketaren isladapen nahiko egokia direlako edo, bestela esan, fidagarritasun haun-

diagoa erakusten dute idatzizko arauetara ez bait dira B testukoak adina makurtzen. Jakina da, bestaldetik, eredu batzu izanik, elkarren arteko kopia ugaria zen eta nahiz egokitu bakoitza bere euskalkira, askotan formula berberen errepikapena errazena zitekeen. Honetan dago, hain zuzen ere, A Tornariaren dotrinaren baliogarritasuna: bokal eta kontsonanteen artean sortzen ziren fenomeno eufonikoen oharketan, formula eginetatik aldentuz. Bonapartek, beraz, ongi jakin zuen hautatzen bere laguntzailea.

Honakoak dira, beraz, testu honetan erregulartasun haundiz agertzen diren ezau-garriak, Ultzamako hizketan arruntak direnak eta B dotrinan isladatzen ez direnak.

a.) [ʧ] sabaikariaren erabilera.

b.) Genitibo singular eta pluralaren ezberdintasun eza, alegia, *-aren* eta *-en* morfemen ez erabiltzea, B dotrinan batzuetan egiten den bezala.

c.) *o + a > oa*, *e + a > ia* bilkuretan sortutako diptongoak maizago agertzen dira A testuan, hizketa arruntean eta arduragabekoan egiten den bezala.

d.) Agintera eta subjuntibo adizkietan, forma murriztuen erabilera ohizkoa: *'zagun*, hasierako *de-* morfema galduz.

e.) A testuan apostrofearen bidez markatzen dira aferesiaz eragindakoak.

f.) *Ez + dut*, *ba* eta horrelako bilkurak: *eztuenac*, *ezpada* etabarren erabilera maizagoa.

g.) Kontsonante afrikatuak usuago agertzen dira *l*, *r* + txistikari egituretan.

h.) B-n *-kt-* taldeetan forma osotuak arruntagoak dira: *doctriñe*, *doctoriac*.

i.) Igurzkari sabaikariak agertzen dira posizio inplosiboan eta bokal artean A testuan: *merechi*, *gachtuai*, *dichtintuac*; B-n, ordea, apikari eta bizkarkariak.

Bibliografia

- Apecechea, J., 1984, "Variantes del Padrenuestro en algunas variedades del vascuence navarro", *Scripta Theologica* XVI: 1-2, 667-683.
- , 1985, "Variantes del avemaria en el euskara navarro" in *Aingeru Irigarai-ri omenaldia*. Eusko Ikaskuntza.
- Arana Martija, J. A. & González Echegaray, C., 1989, *L. L. Bonaparte. Eskuizkribuak-Argitarapenak*. Euskaltzaindia, Bilbo.
- Astete, G., 1863, *Astete añadido por Luarca traducido al dialecto de Lizaso (Ulzama) por Don Pedro Tornaría maestro de Instrucción Primaria de Iraizoz*, ADN m/s B-67.
- , 1895, *Cristau doctrina. Aita Gaspar Astetec erdaraz escriptua eta orai escuaraz publicatzen duena cembait gauza aumentaturic*, Baztango Vallico Parroco batec, *Cristau Fielen instruccionearen deseyuz*, Imp y Lib. de R. Bescansa, Pamplona.
- , 1906, *Cristau Doctrine Aita Gaspar Astetec erdaraz escriptua eta Ultzamaco Apezac Balle ontan yarduquitzen den usquerara biurtue*, Iruñea.
- Azkue, R. M., 1905-06, *Diccionario vasco-español francés*, Bilbao.
- Bidegain, M., 1967, "Textos vascos antiguos", *ASJU* I, 186-189.
- Bonaparte, L. L., 1881a, "Observaciones sobre la ley de la afinidad de las vocales en el vascuence de Lizaso", *Euskara* IV, 64-67.
- , 1881b, "Orreaga. Versión al dialecto vulgar de Auza, Valle de Ulzama, por D. Vicente Lazcoz, reducida a las permutaciones regulares de Lizaso", *Euskara* IV, 68-81.
- Camino, I., 1989, "Argitasun zenbait Aezkoako dotrinei buruz", *ASJU* XXIII-3, 801-807.
- , 1991, "Aezkerazko testuak II: Orbarako Dotrinak", *ASJU* XXV-3, 929-960.

- Dees, A., 1988, "Propositions for the study of Old French and its dialect", in J. Fisiak (arg.), *Historical dialectology. Regional and social*, Mouton de Gruyter, Berlin-New York-Amsterdam, 139-148.
- Echaide, A. M., 1984, *Erizkizundi irukoitza*, Iker-3, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , 1989, *El euskera en Navarra (1965-1967)*, Eusko Ikaskuntza, Donostia.
- Gómez, R., 1991, "Erronkarierazko dotrina argitaragabe bat: edizioa eta azterketa", in J. A. Lakarra (arg.), *Memoriae L. Mitxelena*, ASJU-ko Gehigarriak 14, 375-426.
- González Echegaray, C., 1984, "Catálogo de los manuscritos reunidos por el príncipe Luis Luciano Bonaparte que se hallan en el País Vasco", *Euskera* XXIX-1, 23-184.
- Hyman, L. M., 1981, *Fonología*, Paraninfo, Madrid.
- Irigaray, A., 1961, "Catecismo manuscrito en euskara alto-navarro", *Euskera*, VI, 161-179.
- Izagirre, C., 1966, "Ultzamako euskeraren gai batzuk", *BAP* XXII, 403-467.
- Lafitte P., 1944, *Grammaire basque (Navarro-labourdin littéraire)*, Bayonne.
- Lakarra, J. A., 1986, "Burgosko 1747ko Dotrina: II. facsimilea eta hiztegia", *ASJU* XXI, 277-317.
- , 1987, "Oikiako Dotrina (1759)", *ASJU* XX-1, 277-317.
- Mitxelena, K., 1982, "Un catecismo salacenco", *FLV* XIV, 21-42.
- , 1985[1961], *Fonética histórica vasca*, *ASJU*-ko Gehigarriak 4, Donostia.
- , 1987 [1974], "El elemento latino-románico en la lengua vasca", in *PT*, 195-219. Lehen arg. *FLV* VI, 183-209.
- , 1987 [1978a], "Miscelánea filológica vasca (I)" in *PT*, 336-385. Lehen arg. *FLV* X, 205-228.
- , 1988 [1978b], "Miscelánea filológica vasca (II)" in *PT*, 387-410. Lehen arg. *FLV* X, 389-413.
- , 1988, [1983], "Euskalkien ageriko aurpegia", in *SHLV*, 334-340. Lehen arg. *Euskera* XXVIII-1, 245-252.
- Moutard, N., 1975, "Etude phonologique sur les dialectes basques (III)", *FLV* VII, 141-189.
- Ondarra, F., 1980, "Catecismo del siglo XVII en vascuence de Uterga (Valdizarbe)", *FLV* XII, 35-36, 173-182.
- Perez Goyena, A., 1947-64, *Ensayo de Bibliografía navarra*, (9 lib.), Burgos.
- Rijk, R. P. de, 1981, "Euskal morfologiaren zenbait gorabehera", in *Euskal linguistika eta literatura: bide berriak*, Bilbo, 83-101.
- Salaburu, P., 1986, "Baztango euskalkiaz: Elizondoko doktrina bat", *ASJU* XX-3, 817-844.
- , 1987, "Baztango euskalkiaz: Elizondoko beste doktrina bat", *ASJU* XXI-2, 453-473.
- Sarasola, I., 1983, "Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos", *ASJU* XVII, 69-212. Berrarg. K. Mitxelenaren TAV-ekin batera, *ASJU*-ren Gehigarriak, 11, Donostia, 1990.
- Satrustegi, J. M., 1966 "Eskuaraz zenbait Aitagure?", *Jaunaren Deia* XV, 35-39.
- , 1987, *Euskal testu zaharrak I*, Iruñea.
- , 1990a, "Texto vasco del Padrenuestro en versión del s. XVI", *FLV* 55, 37-47.
- , 1990b, "El Credo en versión vasca del s. XVI", *FLV* 56, 205-228.
- Urgell, B., 1987, "Esku-Liburu-aren grafi aldaketak (1802-1821)", *ASJU* XXI-2, 357-387.
- Urquijo J., 1908-10, "Cartas escritas por el Príncipe L. L. Bonaparte a algunos de sus colaboradores", *RIEV* II, 215-221, 655-659, IV, 233-297.
- Yrizar, P., 1981, *Contribución a la dialectología de la lengua vasca*, 2 lib., Donostia.

Lizaso. Astete añadido por Luarca traducido al dialecto de Lizaso (Ulzama) por Don Pedro Tornaría maestro de Instrucción Primaria de Iraizoz.

Credua

Nic siñestatzaut Jangoico Atye gucz poderosuan baiten ceruen ta lurren criazalian baiten ta Jesu Cristo arren seme bacar gure Jaunen baiten; ceñ contzebityue izendu cen Espiritu Sanduen obraz ta graziez, ta yayo cen Virgine Mariengandic, padecityu zuen Pontzio Pilato juezan manuen azpien, icendu cen gurutzifiquetue, ille ta ortzie: yautsi cen infenuetara: iruguerren egunian erresucitetu cen illen ertetic, ien cen ceruetara ta dago yarric Jangoico Atye gucz poderosuan escufieco aldian; andic torri biar du illec ta viciec juzguetзера. Nic siñestatzaut Espiritu Sanduen baiten Elice Ama Sandu Catolicua, Sanduen comuniua, becatuen barcaciua, araguien erresureciua, ta vicitze seculecua. Amen.

*Atye guria*¹

Atye guria ceruetan zaudena santifiquebedi zure icena, betor guregana zure erreñue, in bedi zure borondatia ceruen bezala lurrian ere. 'Man zaguzu egun gure eguneroco oguie barca tchaguzu guri gueren zorrac, guc zor gatyuztenei barcatzen tyogun bezala ta ez gatchazule utzi tentaciuian erortzera, becic libre gatchazu gaitzetic Amen.

Ave Marie

Ave marie graziez betia, Jaune dago zurequi <2> bediquetue zara zu andre guzien ertian ta bediquetue da zure sabeleco frutyue Jesus.

Santa Marie

Santa Marie Jangoicuan Ama, zuc otoitz 'in zezu gu becatariengatic, orai ta gure eriotzeco orduen Amen Jesus.

Salvia

Jangoicoac salva zaitzala Erreina misericordien Ama vicitze ta dultzure gure esperantza. Jangoicuac salva zaitzala. Zure deyez gaude Evan hume desterratuac. Zuregana gaude suspiroz, sentimentuz ta negarrez, negarrezco valle ontan. Ea bada, señora, gure Abogada, itzultchezu guregana zure begui misericordioso oyec, ta desterru onen onduan eracuts zaiguzu Jesus zure sabeleco fruityu bediquetue. ¡O clementisima! ¡O piadosa! ¡O dultze Virgine Marie! Otoitz 'in zezu guregatic, Jangoicuan ama Santa, merechi 'zegun erdechtia Jesu Criston promesac Amen.

Jangoicuan legueco mandamentuac dire amar.

Lentabichico iruec Jangoicuan honracuac, ta bertze zazpiec lagun progimuan provetchucuac.

(1) Edizioan aipatu bezala, I *Atye guria*, II *Ave Marie*, IV *Salvia*, V *Jangoicuaren mandamentuac eta VI. Articulo fedezcua* zenbaruak datoz, ezkerrialdean arkatzez dagokien zenbakia agertzen da, aipatutako hurrenkera honetan. Dirudienez, Bonapartek eginak dira zenbaketa hauek.

Lentabichicua, Jangoicua matyetzia gauze gucien gañian. Biguerna, bere icen sanduen contra jurementu alferric ez 'ityia. Iruguerna, yai egunec santifiquetzia. Lauguerna, Atye ta Ama honratzia. <3> Bosguerna, ñor ez iltzia. Seiguerna, lujuriezco becatuic ez 'ityia. Zazpiguerna, ez ebastia. Zortziguerna, faltso testimonioic ez goratzia, ta ez guezurric erratia. Bederatziguerna, lagun progimuan andreic ez deseyetzia. Amarguerna, bertzen ondasunen deseyoic ez izetia. Amar mandamentu oc daude biten, servityu, ta matyetzian Jangoicua gauze gucien gañian, ta progimua gueren buruec bezala.

Articulo fedezcuac.

Articulo fedezcuac dire amalau. Lentabichico zazpiec Jangoicotasunenac ta bertze zazpiec Jesu Cristo gure Jaun, Jangoico ta guizon eguiezcuac guizontasunenac.

Jangoicotasunenac dire oc.²

Lentabichicua, siñestatzia Jangoico guciz poderosuatian. Biguerna, siñestatzia dela Atye. Iruguerna, siñestatzia dela Semia. Lauguerna, siñestatzia dela Espiritu Sandue. Bosguerna, siñestatzia dela Criazalia. Seiguerna, siñestatzia dela Salvazalia. Zazpiguerna, siñestatzia dela Glorifiquetzalia.

Guizontasunenac dire oc.

Lentabichicua, siñestatzia Jesu Cristo gure jaune guizon <4> cen batez icendu cela contzebityue Espiritu Sanduen obra ta graciaez. Biguerna, siñestatzia yayo cela Virgine Mariengandic, guelditzen celaic Virgine, libretu beño len, libretzian ta libretuz gueroz. Iruguerna, siñestatzia padecityu zuela pasio, ta eriotzia gu becatariec libretziagatic. Lauguerna, siñestatzia yautsi cela infernuetara arren esperan zauden anime sanduec atratzera. Bosguerna, siñestatzia iruguerren egunian erresucitetu cela illen ertetic. Seiguerna Atye guciz poderosuan escuñeco aldian. Zazpiguerna siñestatzia torrico dela illen ta vicien juzguetzera: onai mañ diola glorie, cergatic arren Mandamentu Sanduec guardatu cityuzten ta gachtuañ betico pena, zergatic etzityuzten guardatu.

Cristau dotriñen declaraciaua galdiñez ta errespondatuz.

1. Galdetzaut: Cristaue zara? Errespondatzaut. Bai Jaune, Jangoicuan graciaez.
2. G. Cristauen icen oi nondic duzu? E. Cristo gure Jaunengandic.
3. G. Cer erran nai du Cristaue? <5> E. Criston guizona.
4. G. Cer entenditzauzu Criston guizonaz? E. Criston fedia duen guizona, bautismuan profesatu zuena, ta arren servitzu sandure ofrecityuic dagona.
5. G. Cein de cristauen señalía? E. Gurutze sandue.
6. G. Cergatic? E. Cergatic baite Cristo gurutzifiquetuen figure, ceñetan erredimityu guñucen.

(2) Beste lumaz idatzia "declaración" hitza agertzen da.

7. G. Cembat moduten usetzen du Cristauec señalet ontaz? E. Biten.
8. G. Cein dire? E. Ciñetzia ta santigüetzia.
9. G. Cer da ciñetzia? E. Escuñeco escuco biatz aundiez iru gurutze 'ityia, lentabichicua copetan; biguerna aguan: ta iruguerna bulerretan mintzetzen garelaiç Jangoico gure Jaunequi.
10. G. 'In zezu nola? E. Gurutze sanduen † señaaliagatic, gure † etsayetaic libre gatchazu † gure Jaune ta Jangoicua.
11. G. Cergatic ciñetzen zara copetan? E. Jangoicuac libre gatchan pentsamentu gachtuetaic.
- <6> 12. G. Cergatic aguan? E. Jangoicuac libre gatchan itz gachtuetaic.
13. G. Cergatic bulerretan? E. Jangoicuac libre gatchan obra ta deseyo gachtuetaic.
14. G. Cer da santigüetzia? E. Escuñeco escuco bi biatzez gurutze bat 'ityia, copetatic bulerretaraño, ta ezquerreco soñetic escuñecoraño, mintzetzen garelaiç Trintete guciz Sanduequi.
15. G. In zezu nola? E. Atyen ta semian, ta Espiritu Sanduen icenian Amen.
16. G. Noiz usetu biazuz señalet ontaz? E. Asten garelaiç obra on bat 'ityen; edo aurquitzen garelaiç necesidade, tentacio, edo peligruen batian; printzipalqui guatze-tic yeiquitzian, itchetico atratzian, Elicen sartzian, yatian, ta edatian.
17. G. Cergatic ambertze aldiz? E. Cergatic lecu, ta dembora gucietan gure etsayec tentatzen ta pertseguitzen gatyuzten.
18. G. Cer etsai dire oyec? E. Mundue, demoniua ta araguie.
19. G. Badu gurutziaic virtuteic etsai oyen contra? E. Bai Jaune.
20. G. Nondic du gurutziaic virtute oi? E. Garaitzetic Cristoc gurutzian etsayec bere eriotzaqui.
21. Gurutzia adoratzauzuleic cer erratazu? E. Adoratzen zatyut Cristo, ta bediquetzen zatyut, cergatic zure gurutze sandue dela medio erredimiyu ciñuen mundue.

<7> **Cristau dotriñen particiua.**³

Cusugu cristaue zarella cristauen icena ta señaaliagatic,

1. Erran zazu orai: G. Cristaue bere adimenture allegatu delaic, cembat gaucedago obliguetuic yaquityera? E. Lau gaucedo.
2. G. Cein dire? E. Yaquityia cer biar duen siñestatu, cer biar duen escatu, ta cer biar duen errecibiyu.
3. G. Nola yaquiñen du cer biar duen siñestatu? E. Daquizquielaic credo edo articulo fedezcuac.
4. G. Nola yaquiñen du cer biar duen escatu? E. Daquizquielaic Atye guria, ta bertze gañeraco Eliceo oraciuaic.
5. G. Nola yaquiñen du cer biar duen obratu? E. Daquizquielaic Jangoicuan legueco Mandamentuec, Eliceo bortzac, ta obra misericordiezcuaic.

(3) Beste lumaz idatzia, tituluaren parean "División" hitza agertzen da.

6. G. Nola yaquiñen du cer biar duen errecibitu? E. Daquizquielaic Elice ama sanduen sacramentuec.

**Cristau dotriñen lentabichico partia,
ceñetan esplikuetzen den credua edo articulo fedezcuac.**

1. Lentabichicora 'tortzen garelá erran zazu, norc erran zuen Credua? E. Apostoluac.

2. G. Certaco? E. Guri fedezco gauec eracusteco.

<8> 3. G. Ta zuc certaco erratauzu? G. Cristauec dugun fedian confesatzeco.

4. G. Zer gauec da fedia? E. 'Cusi eztugune siñestazia.

5. G. 'Cusi ciñuen zuc Jeşu Cristo yayotzen? E. Ez jaune.

6. G. 'Cusi ciñuen iltzen edo ceruetara ieten? E. Ez jaune.

7. G. Siñestatzauzu? E. Bai jaune, siñestatzaut.

8. G. Cergatic siñestatzauzu? E. Cergatic Jangoico gure Jaunec ala errebelatu baitzuen, ta Elice ama sanduec ala eracutsi cigun.

9. G. Cer gauec dire cristaue bezala dauzquizunec, ta siñestatzen 'tyuzunec? E. Elice ama sandu Erromacuac dauzquienac ta siñestatzen 'tyuenac.

10. G. Cer gauec dire zuc ta berac dauzquicienac, ta siñestatzen 'tyucienac? E. Articulo fedezcuac, printzipalqui Credua dauden bezala.

11. G. Cer gauec dire articulo fedezcuac? E. Dire fedian misterioic printzipalenac.

12. G. Certaco dire articulo fedezcuac? E. 'Mateco noticie distintua Jangoico gure Jaunec, ta <9>⁴ Jesu Cristo gure erredentoriaz.

13. G. Nor da Jangoico gure Jaune? E. Da gauec bat erran ta pentsa dezaquegun beño gueyagocua, Jaun bet guciz ona, poderosua, sabiua, justua, printzipio ta fiñe gauec guciena.

14. G. Nor da Trintete guciz sandue? E. Da Jangoico bera, Atye Semia, ta Espiritu Sandue, iru pertsona distintuac, ta Jangoico eguiezcua bacarra.

15. G. Atye jangoicua da? E. Bai jaune.

16. G. Semia Jangoicua da? E. Bai jaune.

18. G. Iru Jangoico dire? E. Ez jaune, becic Jangoico eguiezcua bacarra, ala berian gucie dezaquen bat, eternuat, ta Jaun bet.

19. G. Atye Semia da? E. Ez jaune.

20. G. Espiritu Sandue, Atye edo Semia da? E. Ez jaune.

21. G. Cergatic? E. Cergatic pertsonac distintuac dire Jangoico eguiezcua bacarra icenagatic.

<10> G. Beraz cembat naturaleza, entendimentu ta vorondate dire Jangoicuan baiten. E. Naturaleza bat bacarra, entendimentu bet bacarra, ta vorondate bat bacarra.

G. Ta cembat pertsona? E. Iru dichtintuac, cein diren Atye Semia, ta Espiritu Sandue.

(4) I agertzen da idatzita beste lumaz orrialdearen goiko aldean, dotrinaren lehenengo parteari erreferentzia eginez.

22. G. Nola da Jangoico guciz poderosua? E. Cergatic bere poderiaqui bacarric, 'ityen du nai duen gucie.

23. G. Nola da Criazalia? E. Cergatic deusezetic 'in cityuen gauce guciec.

G. Certaco 'in zuen Jangoicuac guizona? E. Vici ontan Jangoicua bera servitzeco, ta guero gozatzeco eternidadian.

24. G. Nola da Salvazalia? E. Cergatic 'maten duen gracie, ta barcatzen 'tyuen becatuec.

25. G. Nola da glorifiquezalia? E. Cergatic 'maten duen glorie arren gracien irauten duenai.

26. G. Badu Jangoicuac corputzen figureic guc bezala. E. Jangoico den batez ez jaune, cergatic den Espiritu purue, beño guizon den batez bai jaune.

27. G. Iru pertsona Divino ayetaic; ceñ 'in cen guizon? E. Biguerna, cein den Semia.

28. G. Atye 'in cen guizon? <11>⁵ E. Ez jaune.

29. G. Espiritu Sandue 'in cen guizon. E. Ez jaune.

30. G. Cein bada? E. Semia bacarric, cein guizon 'iñez gueroz deitzen zayo Jesu Cristo.

31. G. Beraz nor da Jesu Cristo? E. Da Jangoico vicien Semia, guizon 'in cena gu erredimitziagatic, ta vicitzeco ejemplua 'matagatic.

G. Cembat naturaleza, entendimentu ta vorondate dire Jesu Criston baiten?⁶ E. Bide, divinia ta humana, divinia Jangoico den batez, ta humana gizon den batez.

G. Cembat entendimentu? E. Bide, divinia ta humana: divinia Jangoico den batez, ta humana guizon den batez.

G. Cembat vorondate? E. Bide, divinia ta humana: divinia Jangoico den batez, ta humana guizon den batez.

G. Cembat pertsona? E. Pertsona jangoicozcuat bacarra, cein den Trintete sanduco biguerna.

G. Ta cembat memorie? E. Memorie guizonezcuat bacarra, cergatic Jangoico den batez guace guciec dauzqui presente, ta eztauque, ta <12> eztu biar ere memorieic.

32. G. Cer erran nai du Jesusen icenac? G. Salbazalia.

33. G. Certatic salvatu guñucen? E. Gure becatuteic, ta Demoniuana cautiverio-tic.

34. G. Cer erran nai du Criston icenac? E. Ungityue edo contsagratue.

35. G. Certaz icendu cen ungityue? E. Espiritu Sanduen duayez ta graciez.

36. G. Jesu Cristo gure jaune nola icendu cen contzebityue, ta yayo cen Ama Virginengandic? E. Obratzen zuelaic Jangoicuac naturalezaz gañian ta milagro.

G. Cergatic diozie naturalezaz gañian ta milagro? E. Cergatic Jesu Cristo etzen icendu contzebityue, ta etzen yayo bertze guizonac bezala.

G. Nola icendu cen ba, arren encarnacioco michteriu? E. Espiritu Sanduec formatu zuen corputz bet Marie Santisimen entrañetan ber' onen odol garbiequi, deusezetic 'in zuen anime bat, ta unityu zuen corputz arrequi: anime ta corputz

(5) I agertzen da orrialdearen goiko aldean.

(6) Galdera eta erantzun hauek ez ditu zenbatzen, ziur aski erantzunak errepikatzen direlako, B katezismoan ere, laburtuak agertzen dira

elcarrequi unityuic Trinteteco biguerren pertsonac artu cityuen bere gana; ta modu ontan, len bacarric Jangoico cena, guero gueldityu cen Jangoico ta guizon 'iñic.

<13>⁷ G. Ta nola yayo cen milagro? E. Atratzen celaic Ama Virginen sabeletic Virginidadian calteic gabe, iguzquien arguitasune cristel betetic atratzen den moduen, cristela autsi gabe ta ciquindu gabe.

37. G. Ta arren Ama vicityu cen guero beti virgine? E. Bai jaune beti.

38. G. Cergatic nai icendu zuen ill gurutzian? E. Gu becatutic, ta betico eriotzatic libretziagatic.

G. Nola ba erortzen gara betico eriotze artan? E. Becatu 'iñez gure lentabichico guretso Adanec, ceñetana guciec 'in dugun becatue.

39. G. Cer entenditzauzu lecu artaz ceñetara yautsi cen Cristo gure jaune il te onduan? E. Ez condenatuen lecu, becic limbora ceñetana zauden justuac.

G. Cer ba infernu bet beño gueyego bada?⁸ E. Bai jaune, badire lau, ta deitzen dire condenatuen infernue, purgatoriua, humian limbua; ta justuan limbua, Abrahannen senua.

G. Cer da condenatuen infernue? E. Da beti penetan egon biar lecu, ceñetara yauten dire becatu mortalian iltzen direnac.

G. Cer da purgatoriua? E. Da lecu ceñetara yauten dire Jangoicuan gracienc <14> beño becatuen zorra oso pagatu beño len, iltzen direnana animec, egotera an garvityu artio, pena ta tormentu icigarriequi.

G. Cer da humian limbua? E. Da lecu ceñetara yauten dire arrazuñezco 'zaguementue 'torri beño len, bautismoic gabe iltzen direnana animec.

G. Cer da justuan limbua? E. Da alic eta Jesu Cristoc ceruco atayec idiqui artio, Jangoicuan gracienc iltzen cirenana animec, beren becatuen zorra pagatuz gueroz yauten ciren lecu, ta Jesu Cristo eguiezqui yautsi cena berera.

40. G. Nola yautsi cen? E. Unityuic anime Jangoicotasunequi.

41. G. Ta arren corputze nola gueldityu cen? E. Unityuic bere Jangoicotasunequi.

42. G. Nola erresucitetu cen il te iruguerren egunian. E. Itzultzen celaic yunterzera bere corputz ta anime gloriosuaqui.

43. G. Nola ien cen ceruetara? E. Bere virtute propiuaqui.

44. G. Cer erran nai du dagola yarric Jangoico Atye guciz poderosuan escuñeco aldian? E. Jangoicotasunian baduela arrec aña glorie, ta guizontasunian bertze guciec beño gueyego.

45. G. Noiz 'torrico da viciac ta illec juzguetzera? E. Azquen juicioco egunian.

<15>⁹ 46. G. Ta orduen illec bichtu biaute? E. Bai jaune, lenago icendu cityuzten corputz ta anime beraqui.

G. Ta mundue acabatu beño lenago ien biaute guizonac juzguetuec? E. Bai

(7) I agertzen da orrialdearen goiko aldean.

(8) Galdera-erantzun hauek ere ez ditu zenbatzen, badirudi Bonaparteren ideia argitaratzea zela, eta beste dotrinetan agertzen ez zirena hauek ez zituela sartu behar ezin zirelako parekatu. B dotrinan ere 39-40 galderen bitartean datozten galderak ez dira aipatzen. Dotrinaren bigarren eta hirugarren parteko galde-erantzunen zenbatzeari utzi zion erabat, dirudienaz hor bukatu ziren bere argitaratzeko asmoak.

(9) I agertzen da orrialdearen goiko aldean.

jaune, denai azquen juicioco egunian escarucu dio contue ta main dio sententzie Jangoicuac; onai gozatzer a eternidade batez Jangoicuan glorien, ta gachtuaï padecitzera infernuen tormentu eternuac.

47. G. Cer siñestatzauz erratian siñestatzaut Sanduen Comuniua? E. Cristau fiel guciec dutela parte bata bertzian animeco obra onetan corputz beteco miembro edo partiac bezala, cein baite Elice.

48. G. Cer da Elice? E. Da cristau fiel guciec batera artu te ityen den corputze, ceñen burue da Atye Sandue.

49. G. Nor da Atye Sandue? E. Obispo naüsi Erromacua, lurrian Criston ordeco edo Vicariua dena, ceñei guciec gaude obliquetuic obedecitzera.

50. G. Credo edo articuluaz landara, siñestatzauzu bertze gaueic? E. Bai jaune, escriture sagraduan dauden guciec, ta Jangoicuac Elicei manifestatu 'tyon guciec.

51. G. Cer gauec dire oyec? E. Ori ez neri galdiñ, cergatic naicen inorantia, Elice Ama Sanduec batyu dotoriac errespondatzen daquitenac.

52. Ongui erran duzu Eliceo Dotoriai tocatzen zayela, ta ez zuri contu 'matia fedezco gauec guciec: asqui de zureztat articulo <16> fedezcuaz 'matia creduan dauden bezala.

Cristau dotriñen biguerren partia,

ceñetan espliquetzen den cer biaugun escatu, ta Elice Ama Sanduen oraciua.

'Cusugu nola daquizon cer biauzun siñestatu, pasa gatchen biguernera cein baite yaquityia cer biar den escatu.

Erran zazu:

G. Norc erran zuen Atye guria? E. Jesu Cristoc.

G. Certaco? E. Guri otoitz 'ityen eracusteco.

G. Cer da otoitz 'ityia? E. Jangoicuaï biotza goratzia ta mertchediac escatzia.

G. Cembat modutecua da oraciua? E. Bitecua, mentala edo entendimentuzcua, ta vocala edo agozcua.

G. Cein de oracio mentala? E. Da animeco potentziequi 'ityen dena.

G. Cer 'in biar da memoriequi? E. Gauz on bat gogora 'carri.

G. Cer entendimentuz? E. Gauz hure bera goguan ibilli; alde gucietic beiretu ta ongui pentsatu.

G. Ta cer vorondatez? E. Biar den frutyue atratzeco 'iñala 'iñ, ityauguleic <17>¹⁰ biotzetic acto caridadezco edo contriçiozco eguiezcua, edo ongui cofesatzeco ta vicitze obia artzeco asmua edo bertze alacuatruc.

G. Cer da oracio vocala? E. Itzequi 'ityen dena errezatzaugunian Atye guria.

G. Ta nola 'in biar da oraciua? E. Atentziuaqui, humildadiaqui, confiantzaqui, te iraupenaqui.

G. Atye guria erratian, norequi mintzetzen zara? E. Jangoico gure Jaunequi.

G. Non dago Jangoico gure Jaune? E. Lecu gucietan, especialqui ceruen ta aldareco sacramentu guciz sanduen.

(10) *Il* agertzen da orrialdearen goiko aldean, dotrinaren bigarren parteari erreferentzia eginez.

G. Ta Jesu Cristo guizon den batez non dago? E. Bacarric ceruen, ta aldareco Sacramentu guciz sanduen?

G. Cein de oraciotan obrena? E. Atye guria.

G. Cergatic? E. Cergatic erran zuen Jesu Cristoc bere agoz Apostoluac escatuic.

G. Cergatic gueyego? E. Cergatic 'tyuen zazpi peticio caridadian fundetuec.

G. Cein dire? E. Lentabichicua santifique bedi zure icena.

G. Cer escatzauzu peticio ortan? E. Jangoicuan icena icen dayela zagutue ta honratue mundu gucien.

G. Cein de biguerna? <18> E. Betor guregana zure erreñue.

G. Cer escatzauzu peticio ortan? E. Jangoicua erreine dezala gure animetan mundu ontan graziez, ta guero 'man dezagule glorie.

G. Cein de iruguerna? E. 'In bedi zure vorondatia ceruen bezala lurrian ere.

G. Cer escatzauzu peticio ortan? E. Emen lurrian gaudenac 'in 'zagule Jangoicuan vorondatia ceruen bienaventuratuec 'ityauten bezala.

G. Cein de lauguerna? E. 'Man 'zaguzu egun gure eguneroco oguie.

G. Cer escatzauzu peticio ortan. E. Jangoicua 'man 'zagule conveni zaigun mantenimentue corputzendaco, grazie espirituala ta sacramentuec animendaco.

G. Cein de bosguerna? E. Barca tchaguzu guri gueren zorrac, guc zor gatyuztenei barcatzen 'tyogun bezala.

G. Cer escatzauzu peticio ortan? <19> E. Jangoicua barca tchagule guri gueren becatuec, guc gueren etsai te gaizqui 'intzalei barcatzen 'tyogun bezala.

G. Cein de seiguerna? E. Ez gatchazule utzi tentaciuac erortzera?

G. Cer escatzauzu peticio ortan? E. Jangoicua ez gatchala utzi erortzera, ez tare consentitzera tentacio ta pentsamentu gachtuetan ceñequiñ demoniuac eroraci nai gatyu becatuen.

G. Cein de zazpiguerna? E. Becic libre gatchazu gaitzetic.

G. Cer escatzauzu peticio ortan? E. Jangoicua libre gatchala animeco ta corpu-tzeco gaitz ta peligro gucietai.

G. Cergatic erratauzu lenic Atye guria ceruetan zaudena? E. Jangoicua biotza goratzeco, ta humildade ta confiantzaqui mertchediaç escatzeco.

G. Cer erran nai du "Amen" erratauzun azquen itze? E. Ala icen dayela.

G. Cer oracio erratauzu printzipalqui Marie Santissimei? E. Ave Marie ta Salvia.

G. Norc erran zuen Ave Marie? E. Aingueru San Gabrieleç 'torri celaic Marie Santissime Virginei salutetzera.

G. Norc erran zuen Salvia? E. Elice ama Sandueç dauque errecibityuic.

G. Certaco? E. Marie Santissimei favoriac escatzeco.

G. Ave Marie edo Salvia erratauzuleic, norequi <20> mintzetzen zara? E. Marie Santissime Virginequi? E. Da Senora bat virtutez betia Jangoicuan Ama, ta ceruen dagona.

G. Ta aldarian dagona nor da? E. Da ceruen dagonan idurie edo semejantza bat.

G. Certaco dago an? E. Ure 'cusi ta oroi gatyecen ceruen dagonaz, ta bere semejantza den bezala 'in dezagun erreverentzie. Au bera 'in biau zu bertze gañeraç Sanduen imaginei, ta corputz partiai.

G. 'In biau gu oracio Aingeruei ta Sanduei? E. Bai jaune, gure bityertecuai bezala.

G. Cer gauce dire Aingeruec? E. Dire Espiritu zorionecoatzuc Jangoicuaz gozatzzen ceruen daudenac.

G. Certaco 'in cityuen Jangoicuac? E. Beti te beti bera alabatu, te bediquetu dezaten.

G. Certaco gueyego? E. Bere ministro edo servitzale bezala, goberna dezaten Elice, ta guardatu guizonac.

G. Beraz baucie zuec Aingeruec guardacua? E. Bai jaune, baut ta bacotchac badu beria. Bada <21> icen zazu devocio aundi bet, ta encomenda zatye veraï egunero.

Cristau dotriñen iruguerren partia, ceñetan espliquetzen den cer biar duen obratu

'Cusugu cer biazun siñestatu, ta escatu cusegun orai cer biazun obratu.

Erran zazu cein de Jangoicuan legueco lentabichico mandamentue. E. Jangoicua matyetzia gauce gucien gañian.

G. Norc matyetzen du Jangoicua? E. Bere mandamentu sanduec guardatzen tyuenac.

G. Cer da Jangoicua matyetzia gauce gucien gañian? E. Naigo icetia galdu gauce guciec, Jangoicua ofendityu beño len.

G. Certara gueyego obliguetzen gatyu mandamentu onec? E. Adoratzera Jangoicua bacarric corputzeco ta animeco erreverentzie guciequi, siñestatzen ta esperatzau-guleic arren baiten fede viciequi.

G. Norc 'ityen du becatu onen contra? E. Idoluac edo Jangoico faltsuac adoratzen 'tyuenac, edo oquen baiten siñestatzen duenac.

G. Nor bertzeic 'ityen du becatu mandamentu onen contra? E. Fedian contraco gauce bar siñestatzen duenac, edo fedezco misterion bat duden paratzen duenac, edo yaquin biar direnac iquesten ez 'tyuenac.

<22> G. Nor bertzeic? E. Fede, esperantza, ta caridandezco actuac 'ityeco obligueciua duenac 'ityen ez 'tyuenac, Jangoicuan misericordiez esperantza galtzen duenac, edo sacramentuen bat biar bezala artzen eztuenac.

G. Ta nor gueyego? E. Siñestatzen duenac aztietan edo sorguinqueriez edo gauce superticiosuaz valietzen dena.

G. Cein de biguerna? E. Arren icen sanduen contra jurementu alferric ez 'ityia.

G. Norc 'ityen du jurementu alferric? E. 'ityen duenac eguie gabe justicieic gabe ta necesidadeic gabe.

G. Cer da jurementu 'ityia eguie gabe? E. Bere iduripenan contra edo guezurren gañian jurementu 'ityia.

G. Ta cer becatu 'ityen du jurementu 'ityen duenac guezurrez, edo jurementu-pian duayena ala ote den bada ezpada dagona? E. Becatu mortala gauce tchiquien gañian bada ere jurementue.

G. Cer da jurementu 'ityia justicieic gabe? E. Gauce gachtuan gañian edo bide-gabian jurementu 'ityia, nola den 'ityia gaizquien bar progimuai.

<23> G. Ta cer becatu de jurementu 'ityia justicieic gabe? E. Gauce gachtua gravia bada mortala, ta levia edo tchiquie bada veniala.

G. Cer da jurementu 'ityia necesidadeïc gabe? E. Motivo aundie gabe edo deusezen baten gatic jurementu 'ityia.

G. Ta cer becatu de au? E. Becatu veniala eguiez ta justiciez 'ityen bada.

G. Ta gauz' on bat 'ityeco jurementu, voto edo promesa 'ityen duenac obligue-
tuïc dago cumplitzera? E. Bai jaune, ta ez cumplitzia, edo lucetzia da becatu mortala
gauz' aundie bada.

G. Ta becatu de jurementu alferric 'ityia criaturen gatic? E. Bai jaune, cergatic
oquetan 'ityen zayo jurementu 'intzaliai.

G. Nola ityen da jurementu criaturengatic? E. Erranez, nere animen gatic, lu-
rrengatic, au ala dela.

G. Cer erremedio da jurementu alferric ez ítyeco? E. Oityu, bai edo ez erratera
Cristoc eracusteigun bezala.

G. Ta debecatzen da mandamentu ontan bertze cerbait gauce? E. Bai jaune,
debecatzen da 're blasfemie, cer den erratia itz injuriosuac Jangoicuan edo Sanduen
contra, becatu mortala delacoz.

<24> G. Cein de iruguerna? E. Yai egunec santifiquetzia.

G. Norc santifiquetzen 'tyu yai egunec? E. Meza osua entzuten duenaz ta egun
ayetan necesidadeïc gabe trabajatzten eztena.

G. Ta cer becatu de yai osuetan trabajatzia necesidadeïc gabe? E. Bi ordu beño
gueyego trabajatzten bada, becatu mortala, ta andic bera bada comuzqui veniala.

G. Cein de lauguerna? E. Atye ta ama honratzia.

G. Norc honratzen 'tyu guretsuac? E. Obedecitzen, socorritzen, ta erreverentzia-
tzen tyuenac.

G. Nor dire becatu 'ityautenaz mandamentu onen contra? E. Itcheco gobernu, ta
costumbre onai beiretzauten gaucetan, beren guretsuai obedecitzen eztyoten semiac.

G. Ta nor gueyego? E. Beren necesidadetan socorritzen eztyutenac, maldicio,
burle, edo goratzautenac, ta tratatzautenac ezcontzia ayen licentzie ta bendicioic
gabe.

G. Nor bertzeic 'zagutzen dire guretsuan icenaz? E. Zarragocuac adinian, digni-
dadian, ta gobernuen.

G. Ta semiac beren guretsuanganaco 'tyuten obligueciuaz gañera badago manda-
mentu ontan sartuic bertzeic. <25> E. Bai jaune, baite naüsiegocuac beren conture
daudenganaco, ta guretsuac beren semianganaco dauqueteñac ere.

G. Cein dire oc? E. Yan-edana, ta yauntzie 'matia, yaquin biar 'tyuten gaucec
eracustia, gaizqui erran edo 'ityautenian biar bezala corregityu, ejemplo ona 'matia,
ta bere demboran conveni zayoten estadu edo vicimodue 'matia.

G. Ta cer becatu 'ityaute ontan faltatzautenac? E. Comuzqui mortala.

G. Cein de bosguerna? E. Ñor ez iltzia.

G. Cer manatzen zaigu mandamentu ontan? E. Etzagule ñorei gaizquic íñ, ez
itzez, ez obraz eztare deseyoz.

G. Norc 'ityen du mandamentu onen contra becatu mortala? E. Bere buruei edo
progimuañ eriotzia, edo gaitz aundien bat deseyetzen duenac, edo corrotua dionac.

G. Ta norc bertzeic? E. Norbait ill, herityu, edo colpatu duenac, bere burue ill

edo iltzeco peligruen paratu duenac, orditzen denac, ta osasunian gaitz aundie 'ityen dioten gaucec yaten 'tyuenac.

G. Ta norc gueyego? <26> E. Bere buruei edo bertzen batei maldiciua 'ityen duenac.

G. Cer da maldiciua itya? E. Beretaco edo bertzendaco gaitz bet escatzia, erraten duenian bezala, or illen alyaiz.

G. Cer becatu de maldiciua itya? E. Gaitz aundien deseyuaz bada, becatu mortala.

G. Ta alaco deseyoic gabe ityen bada? E. Becatu veniala, comuzqui, beño ez beti.

G. Nor dire ba 'ityautenac becatu mortala alaco deseyoic gabe maldiciuac inez? E. Beren mendian aitzifian daudenian ityauten guretso ta nausic, ta oiquera gachtu au iduqui, te quentzeco inala bere gandic ityen eztuenac.

G. Cein de seiguerna? E. Lujuriezco becatuic ez itya.

G. Cer manatzen da mandamentu ontan? E. Icen gatyecela garbi, te castuac pentsamentuetan, itzetan ta obretan.

G. Nor dire 'ityautenac becatu mortala mandamentu onen contra? <27> E. Yaquin gñian pentsamentu ciquifetan edo gusto artzen egoten vorondatez, naiz ez 'in te naiz ez iduqui deseyoic 'ityeco alaco gauce deshonestoic.

G. Nor gueyego? E. Gauce ciquifec erran, edo cantatzen 'tyutenac, edo gustoz aitzen 'tyutenac, ta beren baiten edo bertzequiñ uquitze ciquifec 'tyutenac, edo garbitasunen contra obraz becatu 'in edo 'ityeco deseyotan daudenac.

G. Cein de zazpiguerna? E. Ez ebastia.

G. Cer manatzen da mandamentu ontan? E. Ez quendu, ez iduqui eztare nai icen bertzen gauceic bere yabian vorondatian contra.

G. Nor dire 'ityautenac becatu mortala mandamentu onen contra? E. Gauz oquetaic bat edo bat 'ityautenac, edo bertze nolapait progimuaï bere ondasunetan calte 'ityautenac, baldin gauz' aundien bada.

G. Ta cer obliguecio dute modu ontan progimuaï calte 'ityautenac? E. Guelditzen dire obligueciuaqui atzera 'mateco bere gauce len bailen, edo pagatzera 'in dioten caltia.

G. Cein de zortziguerna? E. Faltso testimonioic ez goratzia, ta ez guezurric erratia.

<28> G. Cer manatzen da mandamentu ontan? E. Ez 'itya ariñ, au de progimuan contra juicio gachtuic motivo edo fundamentu aundic gabe, ez erran, eztare aityu bere faltac.

G. Norc austen du mandamentu au? E. Arrazuñen contra, au de biar bezalaco fundamentuic gabe juicio gachtua 'ityen duenac, fama quentzen duenac, edo guezurrico erraten duenac.

G. Ta progimuaï fama quentzen dionac, dela erranez 'in eztuen gachtaquerien bat, edo 'in duena, edo ichillic dagona aguertuz, edo bere faltac aurpeguire 'manez, cer obligueciua dauque? E. Itzultzera quendu dion honra, edo fama.

G. Cer debeatzen da bedratziguarren, ta amarguerren mandamentuen? E. Aragozco desordenac, ta bertzen ondasunen deseyo bidegabecuac. Erran tchazu.

Elice Ama Sanduen mandamentuec

Elice Ama Sanduen mandamentuec dire bortz. Lentabichicua, yayetan te iyendetan meza osua entzutia. Biguerna, urtian bein bedere confesatzia, edo lenago iltzea peligruen badago, edo comecatu biar badu. Iruguerna, Bazco garizumecotan comecatzia. Lauguerna, Elice Ama Sanduec manatzen duelaic barutzia. <29> Bosguerna amarnac ta primiciec Jangoicuan Elicei pagatzia.

G. Certaco dire mandamentu oc? E. Jangoicuan leguecuac obequi guardatzeco.

G. Nor dire obliguetuic daudenac meza entzutera? E. Arrazuñera allegatu diren batayetu guciec.

G. Ta nola entzun biaute? E. Egonez mezan atentziuaqui, nola den Jesu Criston pasio edo bertze gauz 'on bat goguan ibilliz, edo devocioz cerbait errezatzen duela.

G. Ta bere culpez meza edo parte printzipal bat entzun gabe guelditzen denac, edo ez entzuteco peligruen yartzen denac, edo mezan atentzioic gabe egoten denac, cer becatu ityen du? E. Becatu mortala.

G. Confesatzeco, ta comecatzeco biguerren ta iruguerrren mandamentuec norei obliguetzen du? E. Arrazuña 'uten cristau guciei, becatu mortalac azpien.

G. Ta gaizqui confesatu edo comecatzen direnac, cumplitzen tyute mandamentu ayequi? E. Ez jaune, ta alaco confesio ta comecadure bacotchian 'ityaute bi becatu mortal.

G. Cer in biar du iltzeco peligruen confesioric gabe aurkitzen denac? E. Biotzetic acto contriciozcuat confesatzeco proposituaqui.

G. Nor dire obliguetuic daudenac barutzerac? E. Oguei te bat urte cumplityu 'utenac.

<30> G. Ta nola barutu biar da? E. Ez yanez Elice debecatzen 'tyuen gaucec, ta yan bacar bat 'inez egüerdien.

G. Ta barue autsi gabe artu datyeque goician cerbait? E. Bai jaune, artu datyeque ontza bat bezala, artaco motivoic baldin beda, naiz tchiquic edo arife icen.

G. Ta gaubian? E. Artu datyeque colacioz contzientzie onaco yenden ertian usetzen dena.

G. Ta cer 'in biar du duen dagonac? E. Contsultetu confesore yaquintsun betequi.

G. Ta barutzen eztirenac motivo justoic gabe, cer becatu 'ityaute? E. Becatu mortala.

G. Ta nor dire obliguecioa 'utenac vigilie ta baru egunetan araguie ez yateco, ta araguie ta arrai gaudi ez nasteco? E. Arrazuña 'uten guciec.

G. Ta cer becatu 'ityaute faltatzautenac ontara? E. Becatu mortala ontara faltatzauten aldiero.

Obra misericordiezcua dire amalau. Zazpi espiritualac, edo animecuac, ta zazpi corporalac, edo corpuzecuac.

Espiritualac dire oc. Lentabichicua, eztaquienai eracustia. Biguerna, biar duenai contseju ona 'matia. Iruguerna, uts 'ityen duenai corregitzia. Lauguerna, injurie barcatzia. <31> Bosguerna, tristiaic contsolatzia. Seiguerna, lagun progimuan miseriec ta ergueltasunec pacientzien sufritzia. Zazpiguerna, illen ta vicien gatic Jangoicuaic otoiiz 'ityia.

Corporalac dire oc. Lentabichicua eriec vichitetzia. Biguerna, gosiac dagonaï yatera 'matia. Iruguerna, egarriec dagonaï edatera 'matia. Lauguerna, cautivuac errescatatzia. Bosguerna, billuchieci veztitzia. Seiguerna, pelegrinuai ostatu 'matia. Zazpiguerna, illec ortzitzia.

G. Cergatic deitzen dire misericordiezcuac? E. Cergatic eztiren justiciez 'in biarrac.

G. Noiz icein dire obligueciozcuac? E. Guizon aityuen idurien necesidade aundie den demboran.

G. Cer erdechten du cristauéc misericordiezco obra oqui te bertze gañeraco obra onaquí? E. Jangoicuan gracienc badago, merechi du gracie, ta glorie gueyego.

G. Ta cer gueyego? E. Ayequi bere becatuen zorra pagatu, te erdechten 'tyu Jangoicuandic ondasun aundieci, ala animecuac, nola corputzecuac conveni bazaye.

G. Cergatic diocie Jangoicuan gracienc badago? E. Cergatic becatu mortalian daudenac 'ityen 'tyuten obra onac <32> eztezaquete merechi gracie, ta glorieic, eztare pagatu becatuen zorric, bacarric erdetchi dezaquete ayen medioz nolapait mertcheden batzuc Jangoicuandic.

Lauguerren partia

ceñetan declaratzen diren errecibitu biar diren Sacramentuec

'Cusugu, nola daquizun cer siñetsi, cer escatu, te cer obratu biazun, 'cusegun orai cer artu edo errecibitu biazun, cein den azquenecua. Erran tchazu.

Elice Ama Sanduen Sacramentuec.

Elice Ama Sanduen Sacramentuec dire zazpi. Lentabichico bortzac dire necesidadezcuac, icetez edo vorondatez, ta oc gabe ezatyeteque salatu guizona, uzten batyu despreezioz; bertze bieci dire vorondatezcuac. Lentabichicua Bautismua. Biguerna, Confirmeeciua. Iruguerna, Penitentie. Lauguerna, Comecadure. Bosguerna, Oliedure. Seiguerna, Sacerdotian ordena. Zazpiguerna, Matrimoniua edo Ezcontzia.

G. Cer gauce dire Sacramentuec? E. Dire señaile batzuc Cristo gure Jaunec paratu cityuenac guri ayequi 'mateco bere gracie ta virtutiac.

G. Cer gauce da gracie? E. Da icete Jangoicozcuat, 'ityen gatyuena Jangoicuan seme, ta ceruco herederua.

G. Ta nola deitzen da gracia au? E. Santificentia, au de justo edo sandu 'ityen gatyuena.

<33> G. Bada hontaz landara bertze gracieic? E. Bai jaune badire bertze batzuc deitzen 'tyugunec laguntzec, Jangoicuan avisu edo mandatari te intspiracioniac, ceñec gabe, ceñ au, ceñ aitziañe yuan ta eciñ acabatu dezaquegu salvacionaco gauceic.

G. Ta cer dire oc? E. Becatuen ez erortzeco ta obra onac 'ityeco Jangoicuac 'maten 'tyugun laguntze batzuc.

G. Cer laguntze dire oc? E. Sermonac, ejemplu onac, ustegabeco eriotziac, argui aldi batzuc, ceñequi arguitzen tyuen Jangoicuac gure entendimentuec, ta deseyo sandu, ceñequi muguitzen 'tyuen gure vorondatiac obra onac 'ityeco.

G. Cer virtute 'mataute Sacramentuec graciequi batian? E. Printzipalqui iru. Teologalac ta Jangoicozcuac.

G. Cein dire? E. Fedia, Esperantza, ta Caridadia.

G. Cer gauce da fedia? E. 'Cusi eztugune siñestatzia Jangoicuac ala manifestatu duelacoz.

G. Cer gauce da esperantza? E. Esperatzia glorie Jangoicuan gracie, ta gure obra onan medioz.

G. Cer gauce da caridadia? E. Matyetzia Jangoicua gauce gucien gañian ta gure progimuac gueren buruec bezala, iceten garelaic ayequi, <34> ayec gurequi icetia nai guifñuque bezala.

G. Certaco da Bautismoco Sacramentue? E. Quentzeco becatu originala, ta bertze edoceiñ becatu batayetzen denan baiten aurquitzen balitz.

G. Cer da becatu originala? E. Da becatu hure, ceñequi sortzen garen guciec, heredatuic gure lentabichico guretsuetaic.

G. Ta norc batayetu dezaque necesidade orduen? E. Arrazuñera allegatu den edoceiñ guizon edo 'macomia.

G. Ta nola batayetu biar du? E. Ichurtzen duelaic ur utse edo naturala aurren buruen gañera al baiz, edo bertzenaz al duen leure, erraten duelaic batayetzeco intentziuaqui. Nic batayetzen zatyut Atyen ta Semian ta Espiritu Sanduen icenian.

G. Certaco da Confirmacioco Sacramentue? E. Confirmetzeco ta artzeco inderra bautismuan errecibityu guifñuen fedian.

G. Ta arrazuñe edo adimentue duenac, ta Sacramentu au becatu mortalian errecibitzen duenac, cer becatu 'ityen du? E. Becatu mortala.

G. Cer 'in biar du becatuic gabe arren errecibitzeco? E. Disponityu penitentzico Sacramentue?

G. Certaco da penitentzico Sacramentue? E. Batayetuz gueroz 'iñiqueco becatuec barcatzeco.

<35> G. Cer becatu dire oc? E. Mortalac, baitere venialac.

G. Cer da becatu mortala? E. Da erratia 'ityia pentsatzia edo deseyetzia cerbait Jangoicuan leguian contra gauz aundien.

G. Cergatic deitzen da mortala? E. Cergatic iltzen du 'ityen duenean anime.

G. Ta noiz errecibitzaugu penitentzico Sacramentue? E. Ongui confesatu te absoluciuca errecibitzauguleic.

G. Cer parte 'tyu penitentzic becatu mortala quentzeco? E. Iru.

G. Cein dire? E. Biotzeco damue, agozco confesiua, ta obrazco satisfeciua.

G. Ta Sacramentu au artu nai duenetan biar diren iru gauz' oquetan, daude sartuic bertzeic? E. Bai jaune, biotzeco damuen dago sartuic emendatzeco propositua, ta agozco confesiuan contzientzien esamiñe.

G. Beraz au, cembat gauce biar dire penitentzico sacramentue errecibitzeco, edo ongui confesatzeco? E. Bortz.

G. Cein dire? E. Contzientzien esamiñe, biotzeco damu edo doloria, emendatzeco propositua, agozco confesiua, ta obrazco satisfeciua.

<36> G. Cer da contzientzien esamiñe? E. Bere becatuez oroitzia.

G. Nondic oroityuco da bere becatuez? E. Jangoicuan legueco, ta Elicece mandamentuetaic, bere estaduco obligueciotaic consideratzen duelaic Jangoicuañ bere gracie confesio on bat 'ityeco.

G. Cer da damu edo doloria? E. Jangoicua ofendityu icen duelacoz, biotzeco damue, ta becatuen contraco corrotua.

G. Cembat modutera da doloria au? E. Bitecua, bat amoriozcua edo contriciua, ta bertzia beldurrezcua edo atriciua.

G. Cer da contriciua? E. Da biotzeco damu bet Jangoicua ofendityu duelacoz, bera denagatic, au de, aifñ ona, ta matyegarrie, proposito firme batequi confesatzeco, emendatzeco, ta penitentzie cumplitzeco.

G. Cer da atriciua? E. Da biotzeco damu bet Jangoicua ofendityu duelacoz, dela becatuen itsustasunegatic, dela infernuen beldurrez, edo gracie ta glorie galdu icen duelacoz, proposito firme batequi confesatzeco, emendatzeco, ta penitentzie cumplitzeco.

G. Ta cein de bi dolore oquetaic obrena? E. Contriciua.

<37> G. Cergatic? E. Cergatic contriciua dauquenac beiretzen dio Jangoicuaï atye obrenaï bezala, ta ala arrenanaco amoriotic eldu dena da contriciua; beño atriciua dauquenac beiretzen dio Juez zucen ta castiguezaleï bezala, ta ala beldurretic eldu dena da atriciua.

G. Cergatic gueyego? E. Cergatic contriciua dauquenaï barcatzen zaizquio becatu mortal gucioc confesatu beño len, beño atriciua dauquenaï ez, alic eta ongui confesatu artio.

G. Ta ongui confesatzeco asqui de atriciua edo biar da contriciua? E. Comuzqui, asqui de atriciua, beño obia, ta seguruago da contriciua, ta au iduquitzeco 'in biar du 'iñala confesatzen denac.

G. Ta noiz iduqui biar da doloria? E. Confesoriac absoluciuia edo barcaciua 'man beño penentiaï.

G. Cer gauce da propositua? E. Asmu edo gogo firme bat ez seculu gueyego ofenditzeco Jangoicua.

G. Cer gauce da agozco confesiua? E. Da erratia confesoriaï becatu mortal gucioc engañu, ta guezurric gabe, penitentzie cumplitzeco porposituaqui.

G. Ta becatu mortal bat ichiltzen duenac lotsaz edo beldurrez confesatu gabe, edo dolore edo propositoic gabe, edo penitentzie <38> cumplitzeco asmoic gabe confesatzen dena, ongui confesatzen da? E. Ez jaune, 'ityen du sacrilegiozco becatu mortal icigarri bet, ta confesatu biarco 'tyu becatu au te confesatu gabe utzi 'tyuenac baitere confesatu 'tyuen gucioc.

G. Ta ceñec siñetsi dezaquete beren confesiua icen direla dolore, ta propositoic gabe? E. Becatuco ocasioetaic apartatzen eztirenac, ta confesio batetic bertzera lenagoco becatu beretan ta berriten erortzen direnac.

G. Ta cer conveni zayo 'ityia batei, damu te proposito eguiezcuia sortu dayen bere biotzan? E. Confesatzera yuan beño len, escatu Jangoicuaï lagun dezala bere graciequi, ibilli goguan Jaunec berac 'in 'tyion faboriac, bere pasio ta eriotzia, edo bere ontasune ta erran biotzetic bein te berriz acto contriciozcua.

G. Cer gauce da obrazco satisfeciua? E. Pagatzia Jangoicuaï becatuengatic zor zaizquion demborazco penac, confesoriac 'maten dion penitentzie cumplityuz.

G. Ta zer becatu de penitentzie cumplityuz gabe uztia, edo lucez egotia cumplityuz gabe? E. Uzten duen penitentzie gravia, edo aundie bada, becatu mortala.

<39> G. Ta confesoriac 'maneco penitentziez gañera, paga dezaquegu Jangoicuaï bertze nolapait demborazco pena au? E. Bai jaune. Jangoicuan graciën 'ityen 'tyugun obra on guciequi te indulgentzic ebaciz.

G. Ta cer gaucë dire indulgentzic? E. Gracie batzuc, ceñen medioz barcatzen den becatuengatic mundu ontan edo bertzian pagatu biar den demborazco pena.

G. Ta nola ebacico dire? E. 'Iñez Jangoicuan graciën artaco manatzen dena.

G. Ta socorrityu, ta lagun 'in dezaqueguque beren becatuen zorra pagatu gabe purgatoriuñ dauden animeï? E. Bai jaune, gueren becatuen zorra pagatzeco 'in dezaquegun obra onaz, animen oneraco 'ityen batyugu.

G. Ta becatu mortalen batian erortzen den guciën, confesatu biar du bela barcatzecotan? E. Ongui litzeque, beño ezta gaucë precisua?

G. Cer 'in biar du bada? E. Biar du iduqui bere becatuen contriciozco doloria, proposito firme batequi, emendatzeco, ta confesatzeco, Elice Ama Sanduec manatzen duelaïc.

G. Cer gaucë da becatu veniala? E. Da becatu mortaleraco vide edo dispiciuat.

G. Cergatic deitzen da veniala? E. Cergatic erraz erortzen da guizona artan, ta erraz <40> barcatzen zayo?

G. Cembat gaucëz barcatzen zayo? E. Bederatziz.

G. Cein dire? E. Lentabichicua meza entzutiagatic; biguerna, comecatziagatic; iruguerna, confesio generala erratiagatic; lauguerna Obispuan bendiciuangandic; bosguerna, ur bediquetuengatic; seiguerna, ogui bediquetuengatic; zazpiguerna, Atye guria erratiagatic; zortziguerna, sermona aitziaagatic; bedratziguerna, petchoco colpiangatic, escatzen dioguleïc Jangoicuan barcaciua.

G. Cergatic diocie escatzen dioguleïc Jangoicuaï barcaciua? E. Entenditzera 'mateco becatu venialan barcaciua gauz' onen medioz erdechtecotan iduqui biaugule ayen damu sobrenaturalen bat.

G. Ta obliguetuïc gaucë becatu venialac confesatzera? E. Ez jaune, beño gauz' ona ta provetchosua da confesatzia.

G. Ta azqueneco confesiua 'in zuenetic, becatu venialac bacarric 'tyuenai, cer conveni zayo 'ityia, dolore ta propositua seguretzeço? E. Confesatu, naiz oquetaïc confesatu, lenago confesatuïc dauquen becatu mortalen bat.

G. Certaco da comecadureco Sacramentu guci sandue? E. Icen dayen, biar bezala artzen duela, gure animen <41> alimentue ta aumenta dezaigun gracie.

G. Cergatic diozu biar bezala artzen duela? E. Entenditzera 'mateco eztela iceiñ gure animen mantenimentue, baldiñ artzen ezpadu animeco ta corputzeco biar den dispiciuaqui.

G. Cer dispicio biar da animen partetic? E. Jangoicuan graciën egotia.

G. Ta becatu mortalian eroi dena, nola disponityuco da comecatzeço? E. Ongui confesatu te.

G. Ta confesatuz gueroz oroitzen bada atzenduqueco becatu mortalen batez, cer 'in biar du? E. Confesatu lenago.

G. Cer dispicio biar da corputzen partetic? E. Comuniua, Elicecotzat artzen eztela, baru naturalian egotia gauerdico amabietaïc alic eta comecatu artio yan ta edan gabe den gutyienic.

G. Cer errecibitzauzu Comecadureco Sacramentu guciz sanduen? E. Jesu Cristo Jangoico ta guizon eguiezcuca, aldareco sacramentu guciz sanduen eguiezqui dagona.

G. Beraz nor dago hostien contsagratuz gueroz? E. Jesu Criston corputze, bere odol, anime ta jangoicotasunequi.

G. Ta calicen? E. Jesu Criston odola, bere corputz, anime ta jangoicotasunequi.

<42> G. Beraz Jesu Cristo dena dago hostien ta calicen? E. Jesu Cristo dena dago hostie guzien, ta dena hostien edoceiñ partetan, ta orbat calicen.

G. Ta contsagratuz gueroz badago hostien oguic, edo calicen ardoic? E. Ez jaune, ezpada ogui ta arduan iduriantzac, nola diren urriñe, coloria, gustua, ta gañeracuac.

G. Ta hostie pusquetzen bada, edo partityu calicen dagona, pusquetzen edo partitzen da Jesu Cristo? E. Ez jaune, guelditzen da gucie osua parte gucien, ta parte bacotchian.

G. Ta allegatzen denac comecadurera erran diren disposicioic gabe errecibitzen ere du Jesu Cristo? E. Bai jaune, beño batre provetchuic gabe, cergatic 'in duen becatu icigarri bet.

G. Ta provetchu 'ityen dionaï, erran denaz gañera, cer conveni litzayoque 'ityia frutyu aundiegocuac contseguitzeco? E. Consideratu, comecatu beño len, nor den arren gana eldu den Jaune, ta 'iñ acto fede esperantza, ta caridadezcuac, ta errecibityu jaun au humiltasun ta erreverentzie aundi betequei; ta guero 'man graciec aïñ mertchede aundiengatic.

G. Certaco da Olidureco Sacramentue? <43> E. Iru gaucetaco.

G. Cein dire? E. Lentabichicua, lengo vici gachtoco mantchac ta erreliquieic quentzeco: biguerna animeï inderra 'mateco Demoniuan tentaciuac: iruguerna, corputzei osasune 'mateco conveni bazayo.

G. Ta arrazuñera allegatzen direnac, ta iltzeco peligruen daudenac baüte sacramentu au errecibitzeco obligueciua. E. Bai jaune, ta 'ityaute becatu mortala sacramentu artzeco dembora iduqui, ta artzen eztuenac, edo becatu mortalian artzen duenac.

G. Cer 'in biar du ba becatu mortalian dagonac sacramentu au biar bezala errecibitzeco? E. Confesatu ongui, errecibityu beño len, ta ezpadatyecue confesatu 'iñ biotzetic acto contriciozcuat.

G. Certaco da ordenaco Sacramentue? E. Contsagratzeco ta ordenatzeco Eliceco ministro dignuac, cein diren sacerdotiac, diaconuac, ta bertze gañeraco contsagratu ta ordenatuec.

G. Ta Eliceco ministracuac, particularqui sacerdotiac icen biaüte errespetatuec ta veneratuec? E. Bai jaune.

G. Certaco da matrimonioco Sacramentue? E. Ezcontzeco, ta ezconduci gracie 'mateco vici datyecen <44> elcarrequi baque onian, ta aci detchaten seme-alabac cerureco.

G. Ta preciso da, sacramentu au biar bezala errecibitzeco, egotia Jangoicuan gracien ezcontzen direnac? E. Bai jaune, becatu mortalan azpien.

G. Ta Jangoicuan gracien eztaudenac, nola disponityuco dire errecibitzeco? E. Ongui confesatute.

Becatu capitalac dire zazpi.

Lentabichicua, soberbie. Biguerna, avaricie. Iruguerna, lujurie. Lauguerna, ire. Biguerna, gule. Seiguerna, invidie. Zazpiguerna, pereza.

G. Cergatic deitzen 'tyuzu becatu capitalac zazpiei, bada comuzqui deitzen dire mortalac? E. Deitzen dire capitalac cergatic diren bertze becatuen buru, ityurri, ta zañec, ta mortalac deitzia etzayote aïñ ongui eldu, bada aunitz aldiz eztire venialac beci.

G. Noiz dire mortalac? E. Jangoicuan ta progimuan caridadian contra direlaïc.

G. Noiz dire caridadian contra? E. Ayengatic faltatzen delaïc Jangoicuan legueco edo Eliceco mandamentuen batei gauz' aundien.

G. Cer da soberbie? E. Bertziac beño gueyego iceteco deseyo desordenatu bet.

<45> G. Cer da avaricie? E. Ondasunen deseyo desordenatu bet.

G. Cer da lujurie? E. Corputzeco gusto ciquiñen deseyo desordenatu bet.

G. Cer da ire? E. Bengantzaco deseyo desordenatu bet.

G. Cer da gule? E. Yateco, ta edateco deseyo desordenatu bet.

G. Cer da invidie? E. Bertzen ona eciñ icusie.

G. Cer da pereza? E. Obra onac 'ityeco alfertasune.

Zazpi vicio edo becatu oquen contra dire zazpi virtute.

Soberbien contra humildadia. Avaricien contra prestutasune. Lujurien contra castidadia edo garbitasune. Iren contra pacientzie. Gulen contra yan edanian modu ona guardatzia. Invidien contra caridadia. Perezan contra vicitasune.

Animen etsayec ceñengandic igues 'in biaugun dire iru.

Lentabichicua, mundue. Biguerna, Demoniua. Iruguerna, araguie.

G. Nor da mundue? E. Guizon munduzale, gachto ta macurrec.

G. Nor da Demoniua? E. Da Aingueru bet, Jangoicuac ceruen 'in te, bere Magestadian contra bertze aunitzequi yeiqui celacoz, infernutera <46> bota zuena bere lagunequi, deitzen 'tyugunec Demoniuc.

G. Nor da araguie? E. Da gure corputze bere pasio ta inclinacio gachtuaqui.

G. Nola garaityu, ta igues 'ityen da munduengandic? E. Desprecietzen 'tyuguleic bere pompa, ta arroquerie.

G. Nola garaityu, ta igues 'ityen da Demoniuan gandic? E. Oracioz, ta humildadez.

G. Nola garaityu, ta igues 'ityen da araguiengandic? E. Corputze laztu, necatu, ta penatuz, bere gustuac uquetuz, ta baru 'iñez, au de etsayic aundiena, cergatic munduen ta Demoniua bota detchaquegu guerengandic, beño araguie ez.

Virtute Teologalac edo jangoicozcuac dire iru.

Lentabichicua fedia. Biguerna esperantza. Iruguerna caridadia.

G. Ta nola cumplituycogu acto fede, esperantza, ta caridadezcuac 'ityeco dauquegun obligueciuz? E. Errezatuz maiz te devociuaqui (edoceiñ cristauac 'in biar duen bezala) Credua, ta Atye guria, ta erranez biotzetic Jesu Cristo nere Jaune.

Virtute Cardinalac dire lau.

Lentabichicua, prudentzie. Biguerna, justicie. Iruguerna, fortaleza. Lauguerna, templantza, edo moducua icetia.

Corputzen sentiduac dire bortz.

Lentabichicua beguiz 'custia. Biguerna, biarriz aĩtzia. <47> Iruguerna agoz gusetzia. Lauguerna, sudurrez urriñ 'ityia. Bosguerna, escuz uquitzia.

G. Certaco 'man cityigun Jangoicuac sentiduac ta bertze gañeraco miembruac? E. Guciequi Jangoicua bera gauze gucietan servitzeco.

Animen potentzic dire iru.

Memorie, entendimentue, ta vorondatia.

G. Certaco 'man cigun Jangoicuac memorie? E. Oroitzeco artaz ta bere favoriaz.

G. Certaco 'man cigun entendimentue? E. Zagutzeco gure Jaune ta artan pensatzeco.

G. Certaco 'man cigun vorondatia? E. Matyetzeco Jangoicua bera ontasunic aundiena bezala, ta arrengatic progimua.

G. Ta cer gauce da gure anime, ceñenac dire potentzia oc? E. Da espiritu bet ceñ il datyequena, Jangoicuac 'iñe bere semejantza ta iduriera.

Espiritu Sanduen duayec dire zazpi.

Lentabichicua yaquindurien duaye. Biguerna entendimentuen duaye. Iruguerna contsejuen duaye. Lauguerna contzientzien duaye. Bosguerna fortalezan duaye. Seiguerna piedadian duaye. Zazpiguerna Jangoicuan beldurtasunen duaye.

Espiritu Sanduen frutyuec dire amabi.

<48> Lentabichicua caridadia. Biguerna baquia. Iruguerna biotzeco aunditasune. Lauguerna benignidadia edo biotzeco biguntasune. Bosguerna fedia; seiguerna continentzie. Zazpiguerna gozo espirituala edo animecua. Zortziguerna pacientzie; be-dratziguerna ontasune. Amarguerna egoquitasune; amecaguerna modestie. Amabiguerna castidadia.

Bienaventurantzac edo zoriontasunec dire zortzi.

1. Zorionecuac biotzetic pobre direnac, cergatic ayena da Ceruetaco erreñue.

2. Zorionecuac mantsuac, cergatic ayec iceñ dire lurren yabiac.

3. Zorionecuac negar 'ityautenac, cergatic ayec iceñ dire contsolatuec.

4. Zorionecuac justicien gose ta egarri direnac, cergatic ayec iceñ dire guciz betiac.

5. Zorionecuac misericordiosuac, cergatic ayec erdetchicote misericordie.

6. Zorionecuac biotz garbidunec, cergatic ayec 'cusicote Jangoicua.

7. Zorionecuac bacosuac, cergatic ayec iceñ dire deityuec Jangoicuan semiac.

8. Zorionecuac justiciengatic pertsecucia padecitzautenac cergatic ayena iceñ de ceruetaco erreñue.

9. Cer erran duzu orai? E. Zortzi zoriontasunec.

<49> G. Cer gauce dire zortzi zoriontasun oc? E. Virtute ta Espiritu Sanduen duayen obraic obrenac.

G. Nor dire biotzetic pobriac? E. Nai eztyutenac, bentzet biotzeco gogoz, honraic eztare ondasuneic naiz mederatuec icen.

G. Nor dire mantsuac? E. Asarreic eztuenac, ta ezta asarrian movimentuic ere.

G. Nola iceñ dire lurren yabe? E. Beren buruen, edo norbaiten yabe icenez.

G. Nor dire negar 'ityautenac? E. Uzten 'tyutenac gustuac, naiz moderatuec icen.

G. Nor dire justicien gose ta egarri direnac? E. Beren 'in biarra contu aundiequi 'ityautenac.

G. Nor dire misericordiosuac? E. Aguitz urriqueltsuec naiz edoceiñequi dela.

G. Nor dire biotz garbidunec? E. Direnac denetic mortifiquetuec beren pasionetan.

G. Nor dire bacosuac? E. Jangoicuaqui, berequi te bertzequi baque onian vici direnac, ta gucien erteco baquiangatic 'iñala 'ityautenac.

G. Nor dire padecitzautenac pertsecuciua justiciengatic? E. Firme daudenac denian naiz pertseguityuec icen.

G. Cergatic deitzen dire oc zoriontasunec? <50> E. Cergatic ayetan dago vici ontan zorionecua icetia, ta gueroquan esperantza.

G. Cembat dire novisimuac edo guizonan azquen gaucec. E. Lau.

G. Cein dire? E. Eriotzia, juiciua, infernue, ta glorie.

G. Cer da eriotzia? E. Anime corputzetic apartatzia.

G. Ta illein de anime? E. Ez jaune, ill eztaiquelacoz.

G. Cer da juiciua? E. Da Jangoicuac guizonaï bere vici gucieco pentsamentu, itz ta obran conforme 'mäin dion sententzie, edo betico salvaciua, edo betico condena-ciua.

G. Cer da glorie? E. Ditche guciec batian aurquitzen diren lecu bet, experimentatu gabe gaitzen bat; ala nola infernuen aurquitzen diren gaitz guciec, experimentatu gabe on bat.

G. Ta infernutic libretzeco ta glorie erdecheco cer 'in biaugu? E. Mandamentuec guardatu.

G. Ta badire medio edo biden batzuc mandamentuec errachago guardarzeco. E. Bai jaune.

G. Cein dire?

<51> E. 1. Maiz confesatu, te comecatu. 2. Ofrecityu goicetic Jangoicuaï obra guciec. 3. Meza entzun egunero, ta errezatu errosariua Ama Virginei. 4. Leityu devociozco libru onac, ta 'iñ oracio mentala edo entendimentuzcua. 5. Gaubian contzientzie esamiñetu. 6. Ta erratiagatic bat, ceñetan dauden sartuic aunitz, autetu confesore yaquintsun bet, virtute duna ta prudentia, ta 'in contuz arren erranac.

M. Ongui diozie, cergatic confesore on bat artzia da, San Francisco Salesec dion bezala, conocimentuic aundienaqui beiretu biar den gauce: 'in cezu ba zuc ala, ta berau icein duzu Aingueru bet bezala, emaco zatyvena, mandamentuen bidetaic zucen ibilli, ta allegatu zatyuen Jangoicua ceruco glorien 'cusi te gozatzer: artaco ba 'in guiñucen Jangoicuac: Jaunec berac eman gatchala guciei arara. Amen.

Confesio generala¹¹

Ni becatarie confesatzen natzayo Jangoico guciz poderosuai, andre Marie beti Virginei, San Miguel Aingueruei, San Juan Batistei, San Pedro, ta San Pablo apostol sanduei, Sandu guciei, te zuri nere Atye espirituala 'in dutela becatu aunitz itzez, obraz, ta pentsamentuz, nere culpez, nere culpez, nere culpez, nere culpe guciz aundiez. Argatic oititz ityen diot andre Marie beti Virginei, San Miguel Aingue-

(11) Tituluaren parean, beste lumaz idatzia honako hau agertzen da : A._B._C.D.

ruei, San Juan Batistei, San Pedro, ta San Pablo, apostol <52> sanduei, Sandu guciei, te zuri nere Atye espirituala otoitz 'in cezule nitez Jangoico gure Jaunei. Amen.

Acto contriciozua

B. Jesu Cristo nere Jaune, Jangoico te guizon eguiezua, nere Criadoria, ta nere erredentoria, zu nor zarenagatic, ta cergatic matye zatyuten gauec guciec beño gueyego, damut biotz gucietic zu ofendityuez, ta artzaut proposito firme bat ez gueyego becatuic 'ityeco, 'ityeco ocasiotaic apartatzeco, confesatzeco, ta confesoriac 'maten diren penitentzie cumplitzeco; Jaune nic ofrecitzeizut nere vicie, obrac, ta trabajuec nere becatuen satisfeciotan ta ala dauquet confiantza zure ontasun te misericordie neurri gabecuan barcatuco tyirezule nere becatuec zuc neregatic ichuri ciñuen odol guciz preciosuangatic, ta mañ direzule gracie emendatzeco, ta irauteco zure servitzu sanduen ill artañocuan. Amen.

Contzientzie egunero esamifietzeco moduec 'tyu bi dembora, ta bos puntu.

Lentabichico dembora.

Goician erartzartzen denian, Jangoicuanga biotza goratu, ta aguindu, ta esquiñen diozu egun artaco pentsamentu, itz, ta obrac, Jaun aiñ aundi arren contra secul becatuic ez 'ityeco propositu firme batequi <53> ta escatuco diozu au cumplitzeco gracie.

Biguerren dembora

Gaubian guatzian sartu beño len, belaurico yarri, ta erraiñ du ni becatarie, ta 'iñen du emen erraten den.

Lentabichico puntue

Esquerrac 'man Jangoico gure Jaunei beregandic errecibityu 'tyuen mertchedian-gatic.

Biguerren puntue

Escatu Jangoicuañ egun artaco faltac 'zagutzeco argui ta gracie.

Iruguerrren puntue.

Eratzarri cenic ordureñoco pentsamentu, itz, ta obrac, yarri gogora 'cartzen, beiretuz ordutic ordu egun artaco pentsamentu, itz, ta obrañ.

Lauguerrren puntue.

Egun artan 'in tyuen obra onan contue garbi atra, ta 'man gucien gatic esquerrac Jangoicuañ.

Bosguerrren puntue.

Falta edo becatu gucien biotzeco damuez, ta emendatzeco proposito firmiaz, escatu Jangoicuañ gucien barcaciua, erraten delaic ontaraco biotz biotzetic Jesu Cristo Jaune.

† CRISTAU DOCTRINE/AITE GASPAS ASTETEC/erdaraz escriptue/ETA/ULZAMACO APEZAC/BALLE ONTAN YARDUQUITZEN DEN/USQUERARA BIURTUE/BEREN FELIGRESEN AMORIOZ/BIARDEN LICENTZIEQUIN/IRUNEN/ERICE ETA GARCIAN MOLDIZTEGUIEN/1.906 GARREN URTIAN.

Aite guria

Aite guria ceruetan zaudena santificabedi zure icena, betor guregana zure erra-ñue, eguñ bedi zure borondatia ceruen bezala lurrian ere. Eman dezaguzu guri gueren eguneroko oguie, egun eta beti barcaizquiguzu guri gueren zorrac, guc zorgatuztenei barcatzen tiogun bezala, ez gachazule utzi tentacioan erortzera, baic libra gachazu gaitz gucietatic. Amen.

Ave Maria graziez betia Jaune dago zurequi, bediquetue zu zara andre gucien ertian, eta bediquetue da zure sabeleco frutue Jesus.

Santa Maria Jaungoicoaren Ama, zuc otoitz in zazu gu becatarien gatic orai eta beti gueren eriotzeco orduen. Amen. *Gloria patri et Filio et Spiritu Sancto, Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum.* Amen.

<4> Credo

Nic siñestatzen dut Jaungoico Aite guztiz poderoso ceruaren eta lurraren creazal-ian baiten, eta Jesu-Cristo arren Seme bacar gure Jaunen baiten, ceñ concebitue icen baicen espiritu Sanduen obraz eta graziez, yayocen Virgina Mariaren gantic, padecitu cuen Poncio Pilato, juez manu-aren azpien, icenducen gurutzifiquetue, ille eta ortzie, yautesicen limboetara, illte irugarren egunian resucitetu cen illen ertetic bicietara, iyencen ceruetara: an dago yarriric Aite eternoaren escuñetaco aldian, andic torrico da azquen juicioco egunian illec eta biciec juzguetzera. Nic siñestatzen dut Espiritu Sanduen baiten, Elice Ama Santan Catolicoan, Sanduen Comunioan, beca-tuen barcatzioan, araguien erresureccioan, bicitze seculicoan. Amen.

Salbea

Salbe, Jaungoicoac salbazachala, erreguina, misericordiaren Ama, bicitze eta dul-zure gure esperanza; Salbe zure deyez <5> gaude, Ebaren ume desterratuoc, zurega-na gaude suspiroz, sentimentuz eta negarrez, negarrezco balle onetan, ea bada Señora, gure abogada, itzuli dechazu guregana zure begui misericordioso oyec, eta destierro onen onduan, eracutsi dezaguzu Jesusu, zure sabeleco frutu bediquetue.¹ ¡Oh clementisima!¹ ¡Oh piadosa! ¡Oh dulce Virgina Maria! Zuc erregutu dezazu gugatic, Jaungoicoaren Ama Santa, mercei dezagun alcantatzia. Jesu-Cristoren pro-mesac. Amen Jesus.

Confesio generala

Ni becatarie, ni confesatzen natzayo Jaungoico guztiz poderosoari, Andre Maria beti Virginari, San Miguel Aingerueri, san Juan Bautisteri, San Pedro eta San Pablo

(1) Orij. *bediquete*

Apostoloeri, sandu gucieri eta zuri nere Aite espiritual orreri, nic in dutela becatu, pensamentuz, itzez, eta obraz, Jaune, nere culpez, nere culpez, nere culpe guztiz aundiez; orgatic otoiitz eguitendiot Andre Maria beti Virginari, San Miguel Aingeru-rueri, San Juan Bautisteri, San Pedro eta San Pablo Apostoloari, <6> Sandu gucieri eta zuri, nere Aite espiritual, otoiitz in dezazule nitez Jaungoico gure Jauneri. Amen.

Acto contriciozcoa

Jesu-Cristo nere Jaune, Jaungoico eta Guizon eguiezcoa, nere Criadoria eta Redentoria, zu norzarena icenagatic, eta cergatic maitetzen zaituten gauce guciec beño gueyago, damu dut Jaune Jaune, damu dut biotz gucietic zu ofendituez; artzen dut propositu firme bat ez berriz becatuic iteco eta iteco bidetic apartatzeco, confesatzeco eta confesoriac maten diren penitencie cumplitzeco. Jaune nic ofrecitzen tizut nere bicie, nere obrac eta trabajuec, nere becatuen satisfeciotan, eta ala dauquet confianza aundi bet zure ontasun eta misericordie dela medio barcatico tirezule neri nere becatuec, zuc nere gatic itchuri ciñuen odol preciosoaren gatic, eta padecitu ciñuen pasio eta eriotziangatic, eta mairen direzule gracia emendatzeco eta pertseberatzeco zure serbitzu sanduen ill artañoco denbora gucien. Amen.

<7> Jaungoicoan legueco Mandamentuec

Jaungoicoan legueco Mandamentuec dire amar. Lentabicoico iruec Jaungoicoaren onraoac, bertze zazpiec, lagun lagun projimoaren probechucac.

Lentabicoico: Jaungoicoa maitetzia guace guciec beño gueyago.

Bigarna: Jurementuic banoan ez eguitia.

Irugarna: Yaya egunec santifiquetzia.

Laugarna: Aite eta ama onratzia.

Bortzgarna: Iñor ez illtzia.

Seigarna: Lujuriezco becatuic ez eguitia.

Zazpigarna: Iñorei daus ez ebastia.

Zortzigarna: Falso testimonioric ez goratzia, eta ez guezurric erratia.

Bedratzigarna: Lagun projimoaren biciquideric ez deseyetzia.

Amargarna: Bertzen ondasunen deseyoic ez icetia.

Amar Mandamentuic daude bioquetan. Lentabicoico Jaungoicoa maitetzia guace guciec beño gueyago. Bigarna: lagun projimoa gueren buruec bezala estimetzia. Amen.

<8> Articulo Fedezcoac

Articulo Fedezcoac dire amalau. Lentabicoico zazpiec, Jaungoicotasunarenac; bertze zazpiec, Jesu-Cristo gure Jaunaren guizontasunarenac.

Jaungoicotasunarenac dire oc:

Lentabicoico: Siñestatzia dela Jaungoico bat guztiz Poderosoa.

Bigarna: Siñestatzia Jaungoicoa dela Semia.

Laugarna: Siñestatzia Jaungoicoa dela Espiritu Sandue.
 Bortzgarna: Siñestatzia Jaungoicoa dela Creazalia.
 Seigarna: Siñestatzia Jaungoicoa dela Salbazalia.
 Zazpigarna: Siñestatzia Jaungoicoa dela Glorifiquezalia.

Jesu-Cristo gure Jaunaren Guizontasunarenac dire oc:

Lentabicoa: Siñestatzia Jesu-Cristo Jaune Guizontasunian icen-cela <9> concebitue Espiritu Sanduen obraz eta graciaez.

Bigarna: Siñestatzia yayo dela Virginia Mariarengandic, guelditzen celaic Virgine, Señorau libretu beño len, libretzian eta libretuz gueroz.

Irugarna: Siñestatzia padecitu zuela pasio eta eriotzia, gu salbarziagatic.

Laugarna: Siñestatzia yautsi dela limboetara, an arren esperan zauden anime sanduec atratzera eta consolatzer.

Bortzgarna: Siñestatzia illte irugarren egunian resucitetu dela illen ertetic bicietara.

Seigarna: Siñestatzia iyen dela Ceruetara, eta an dagola yarriric Aite guztiz Pdrosoaren escuñetaco aldian.

Zazpigarna: Siñestatzia andic torrico dela illen eta bicien juzguetzera: au de; onai man diela Ceruco glorie, cergatic arren Mandamentu sanduec guardatu cituten; eta gaistoai Infernuco penac cergatic guardatu ez cituzten.

<10> Cristau Doctriñen declaracioa galde iñez eta errespondatuz

Galdetzen dut: Cristaue zara. *Errespondatzen dut:* Bai, jaune, Jaungoicoaren graciaez.

G. Cristauen icen ori, nondic duzu? E. Cristo gure Jaunengandic.

G. Cer erran naidu cristauec? E. Cristoren gizona.

G. Cer entenditzen duzu Cristoren guizonaz? E. Cristoren fedia duen guizona, batayo sanduen profesatu zuena, eta dagona obligueturic arren cerbitzu sandure.

G. Ceñ de cristauen señalea? E. Gurutze sandue.

G. Cergatic? E. Cergatic baite Cristo gurutzefiquetuen figura, ceñetan redimitu guiñucen.²

G. Cenbat aldetara usetu biar du cristauec siñele ontaz? E. Bi aldetara.

G. Ceñ dire? E. Ciñetzia eta santigüetzia.

< 11 > G. Cer da ciñetzia? E. Da escuñeco escuco biatz aundiequi gurutze osoic eguitia: lentabicoa copetan, mintzetzen garelaic Jaungoico gure Jaunequiñ.

G. Icusi nola. E. Gurutze sanduen † siñelia gatic, gure † etsai-etatic, libra gachazu, † gure Jaune eta Jaungoicoa.

G. Cergatic ciñetzen zara copetan? E. Jaungoicoac libre gachan pensamentu gaisto gucietatic.

G. Cergatic aguan? E. Jaungoicoac libre gachan itz errate gaisto gucietatic.

G. Cer da santigüetzia? E. Da escuñeco escuco bi biatzequi gurutzebat osoic eguitia, asi copetatic bulerretaraño, ezquerreco soñetic escuñecoraño, mintzetzen garelaic Trintete Jaun poderosoarequiñ.

(2) Orij. *guiñucen*

G. Icusi nola. E. Aiteren eta Semiaren † eta Espiritu Sanduaren icenian. Amen.
 <12>G. Noiz usetu biar du cristau ec siñele ontaz? E. Asten garelaic obra-on bat eguiten, edo arquitzen garelaic necesidade, tentacio edo peligro-on batian; principalqui guatzetic yeiquitzian,³ ichetic atratzian, elicen sartzian, yatian eta etzitian, eta berce gañeraco obra-on aste gucietan.

G. Cergatic onberce aldiz? E. Cergatic lecu eta denbora gucietan, gure animeco etsyec tentatzen eta perseguitzen gatuzten.

G. Cer etsai dire oyec? E. Mundue, demonioa eta araguie.

G. Gurutzia badu birtuteic etsai oyen contra? E. Bai, jaune.

G. Nondic du gurutzia birtute ori? E. Garaitzetic Cristoc enemigüac, bere eriotze sandue dela medio.

G. Gurutzia adoratzen duzuleic, cer erraten duzu? E. Adoratzen zaitut Cristo, eta bediquetzen zaitut, cergatic zure gurutze sandue dela medio redimitu ciñuen mundue.

<13> Cristau Doctriñen particioa

G. Cenbat gauec dago obligueturic yaquitera eta entenditzera cristau zamenture allegatzen denian? E. Lau, jaune.

G. Ceñiñ dire? E. Lentabicoa, yaquitia, cer biar duen siñestatu; bigarna, yaquitia, cer biar duen escatu; irugarna, yaquitia, cer biar duen obratu; laugarna, yaquitia, cer biar duen errecibitu.

G. Nola yaquiñeñ du, cer biar duen siñestatu? E. Daquizquiellaric Credo, edo Artículo Fedezcoac.

G. Nola yaquiñeñ du, cer biar duen escatu? E. Daquizquiellaric Aite guria, Ave Maria, eta bertze gañeraco Eliceo oracioac.

G. Nola yaquiñeñ du, cer biar duen obratu? E. Daquizquiellaric Jaungoicoaren legueco Mandamentuec, Eliceo bortzac, eta Obra misericordiezcoac.

G. Nola yaquiñeñ du, cer biar duen errecibitu? <14> E. Daquizquiellaric Eliceo Sacramentu sanduec.

Cristau Doctriñen lenbico partia ceñetan declaratzen den Credo, edo articulo fedecoac

G. Norc erran zuen Credo? E. Apostoluac, jaune.

G. Certaco? E. Guri fedeco gauec eracusteco.

G. Eta zuc certaco erraten duzu? E. Cristau ec dugun fedia confesatzeco.

G. Cer da fedia? E. Icusi gabeco gauec siñestatzia.

G. Icusi ciñuen Jesu-Cristo yayotzen? E. Ez, jaune.

G. Illtzen, edo ceruetara iyeten? E. Ez, jaune.

G. Siñestatzen duzu? E. Bai, jaune.

G. Cergatic siñestatzen duzu? E. Cergatic Jaungoicoac ala errebelatu cion Elice Ama Sanduari, eta Elice Amac santuac ala eracusten digun guri.

(3) Orij. *yeiquintzian*.

G. Cer gauce dire zuc cristaue bezala dauzquizunec, eta siñestatzen tuzunec? <15> E. Elice Ama Santac dauzquienac, eta siñestatzen tuenac.

G. Cer gauce dire zuc, eta Elice Ama Santac dauzquicienac eta siñestatzen tucienac? E. Articulo Fedezcoac, principalqui Credoan dauden bezala.

G. Cer gauce dire Articulo Fedezcoac? E. Dire gure Fedeco misterio principale-nac.

G. Certaco dire Articulo Fedezcoac? E. Mateco guri noticie distintoa, eta clara Jaungoico gure Jaunez, eta Jesu Cristo gure Redentoriaz.

G. Nor da Jaungoico gure Jaune? E. Da gauce bat aiñ escelentia, aiñ admirabilia, guc eciñ erran eta pensatu desaquegun baño gueyagocua, da Jaun bat infinitamente ona, poderosoa, sabioa, justoa, principio eta fiñe gauce guciena.

G. Trintete Jaun poderosoa, nor da? E. Da Jaungoicoa bera, Aite, Semia, eta Espiritu Sandue, direlaic iru Persona distintoac, eta Jaungoico bat bacarra eguiezcoa.

G. Aite, Jaungoicoa da? E. Bai, jaune.

G. Semia, Jaungoicoa da? <16> E. Bai, jaune.

G. Espiritu Sandue, Jaungoicoa da? E. Bai, jaune.

G. Iru Jaungoico dire? E. Ez, jaune.

G. Cergatic? E. Cergatic diren iru Persona distintoac, eta Jaungoico bat bacarra eguiezcoa.

G. Aite, Semia da? E. Ez, jaune.

G. Espiritu Sandue, Aite edo Semia da? E. Ez, jaune.

G. Cergatic? E. Cergatic diren iru Persona distintoac, eta Jaungoico bat bacarra eguiezcoa.

G. Cenbat naturaleza, entendimentu, eta borondate dire Jaungoicoaren baiten. E. Naturaleza bat bacarra, entendimentuet bat bacarra, eta borondate bat bacarra.

G. Eta cenbat Persona? E. Iru Persona distintoac, ceññ diren, Aite, Semia, eta Espiritu Sandue.

G. Nola da Jaungoicoa guztiz poderosoa? E. Cergatic bere nai icetiaqui, iten duen nai duen gucie.

G. Nola da Criazalia?

<17> E. Cergatic dausecetatic criatu cituen gauce guciec.

G. Certaco criatu zuen Jaungoicoac guizona? E. Bizi⁴ ontan bera serbitzececo, eta bertzian gozatzeco.

G. Nola da Salbatzalia? E. Cergatic maten duen glorie, arren gracien irauten duenari.

G. Jaungoicoac badu gorputzen figuric guc bezala. E. Ez du Jaungoicoaren partetic, cergatic den espiritu purue; beññ badu Guizonan partetic.

G. Iru Persona oyetatic, ceññ in-cen Guizon? E. Bigarna, ceññ baite Semia.

G. Aite in-cen Guizon? E. Ez, jaune.

G. Espiritu Sandue in-cen Guizon? E. Ez, jaune.

G. Nor bada? E. Semia bacarric, ceññ Guizon iñez gueroz, deitzen zayo Jesu-Cristo.

(4) Orij. *bitzi*.

G. Nor da Jesu-Cristo? <18> E. Da Jaungoico bitziaren⁵ Semia, Guizon in-cena, gu redimitziagatic: eta bicitzeco ejenploa matiagatic.

G. Cenbat naturaleza, entendimentu, eta borondate dire Jesu-Criston baiten? E. Bide, jaune, dibinua eta humanua; dibinua Jaungoico den batez, eta humanua Guizon den batez.

G. Eta cenbat persona, eta memorie? E. Persona bat divinua; eta memorie bat bacarra, guizona den partetic.

G. Cer erran nai du Jesusec? E. Salbarzalia.

G. Certatic salbatu guñutzen? E. Becatutic eta demonioan cautiberiotic.

G. Cer erran nai du Cristoc? E. Ungitue.

G. Certaz icendu cen ungitue? E. Espiritu Sanduen graciaz eta doayez.

G. Jesu-Cristo non iñ cen Guizon? E. Ama Birginen entrañe garbietan.

G. Noren obraz? E. Espiritu Sanduen obraz eta graciaz.

G. Nola in-cen obra ori? E. Espiritu Sanduec artu zuen Ama Birgine entrañe garbietatic odol chorta <19> bat, odol arrequi formatu zuen gorputz bet, daus ecetic criatu zuen anime bat, anime eta gorputz elcarrequi unituric artu cituen Trinteteco bigarren Personac beregana; eta len bacarric Jaungoico cena, guero guelditu cen Jaungoico eta Guizon eguñic.

G. Eta Maria Santissime guelditu cen beti Virgine?⁶ E. Bai, jaune.

G. Non illtzen Jesu-Cristo? E. Gurutzian, jaune.

G. Certaco? E. Gu,⁷ eta mundu gucie salbatzeco.

G. Ure illtzelaic arren anime nora yuan cen. E. Yautsi cen Linbuetara, bere dibinidadiarequi unituric.

G. Cer entenditzen duzu lecu artaz ceñetara yautsi cen Jeus-Cristo gure Jaune illte onduan? E. Ez condenatuen lecuere, baiciquen linbora, ceñetan zauden anime justuac.

G. Gorputze, non guelditucen? E. Gurutzian bere dibinidadearequiñ unituric.

G. Nola resucitetu cen ill, eta irugarren egunian? <20> E. Itzulcen cirelaic arren gorputz eta anime gloriosua unitzera, seculc berriz ez illtzeco.

G. Nola iyen cen ceruetara? E. Bere birtute propioz.

G. Eta an nola dago? E. Aite Eternuan escuñetaco aldian.

G. Torri biar-du noiz bait? E. Bai, jaune.

G. Noiz? E. Azquen juicioco juzguetzera.

G. Cer man biar digu? E. Onai seculc glorie, cergatic arren legueco Mandamentuec guardatu cituten; eta gaistoai seculc penac, cergatic ez cituten guardatu.

G. Cer erran nai du, becatuen barcacioac? E. Elicen badirela Sacramentuec, becatuec barcatzeco.

G. Cer erran nai du, araguien erresurreccioac? E. Azquen juicioco egunian biagule gucioc erresucitetu orai tugun anime eta gorputz berarequiñ, seculc berriz ez illtzeco.

(5) Orij. *bitziaren*.

(6) Orij. *Virgene*

(7) Orij. *gü*.

<21> G. Cer erran nai du, bicitze seculecoac. E. Bici ontaz landara badela bertze bicibet beñere acabatico ez dena, onanzat Cerue, eta gaistoanzat Infernue.

G. Cer erran nai du, Sanduen Comunioac? E. Cristau fiel gucioc dutela parte bata bertzian obra onetan, gorputz beteco miembruac bezala, ceñi baite Elice.

G. Cer da Elice? E. Da cristau fiel guciun unionia, ceñen burue den Aite Sandue Erromacua.

G. Nor da Aite Sandue Erromacua? E. Da Jeus-Cristoren Bicariora, lurrian dagona, ceñei gucioc gaude, obligueturic obedecitzera.

G. Credoaz, eta Artículo Fedezcoaz landara, siñestatzen duzu bertze gauceic? E. Bai, jaune, Elice Ama Santa, Catolicoa, Apostolicoa, Erromacoac dauzquienac eta eracusten tuenac.

G. Cer gauce dire oyec? E. Ez ori neri galdiñ, cergatic naicen inorante bat, Elice Ama Santac batu doctoriac errespondatzen daquitenac.

M. Ongui erran duzu Eliceco doctoriai tocatzen zayela, eta ez zuri contu matia Fedeco gauce guciez. Asqui de zuretaco <22> Artículo Fedecotaz matia, Credoan dauden bezala.

Cristau Doctriñen bigarren partia, ceñetan esplicatzen den biar dugun escatu, eta Elice Ama Sanduen oracioac

Icusi dugu nola daquizun cer biar duzun siñestatu, ceñi baite lenbico gauce: pasagaitecen bigarnera, ceñi baite yaquitia, cer biar den escatu. Erran zazu.

G. Norc erran zuen Aite guria? E. Jesu-Cristoc, jaune.

G. Certaco? E. Guri oracio iten eracusteco.

G. Cer da oracio itia. E. Da Jaungoicoai biotza goratzia, humildade eta confianza osoaqui faboriac eta mersediac escatzeco.

G. Aite guria erraten duzuleic, norequiñ mintzetzen zara? E. Jaungoico gure Jaunequiñ.

G. Non dago Jaungoico gure Jaune? E. Lecu gucieran, especialqui Ceruetan eta Aldareco Sacramentu Sanduen.

<23> G. Ceñi de oraciotan obrena? E. Aite guria, jaune.

G. Cergatic? E. Cergatic erran zuen Jesu-Cristoc bere agoz, Apostoluac escaturic.

G. Cergatic gueyago? E. Cergatic baitu zazpi peticio, caridade guciun fundatuec.

G. Ceñi de lenbicoa? E. Santifica bedi zure icena.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Jaungoicoan icen sandue icen dayela zautue, onratue eta alabatue mundu guciun.

G. Ceñi de bigarna? E. Betor guregana zure errañue.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Jaungoico gure Jaunec erreina dezala gure animetan bere graciaez, eta bertzian digule glorie.

G. Ceñi de irugarna? E. Eguiñ bedi zure borondate sandue Ceruen bezala lurrian ere.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Emen lurrian gaudenac iñ dezagule Jaungoicoan borondatia, Ceruen bienabenturatuec iten duten bezala.

G. Ceñi de laugarna? <24> E. Eman dezaguzu guri gueren egunerozco oguie, egun eta beti.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Jaungoico gure Jaunec eman dezagule

mantenimentu conbenientia gorputzendaco, eta gracie espiritualac sacramentuequiñ batian animendaco.

G. Ceñ de bortzgarna? E. Barcaizquiguzu guri guren zorrac guc zor gatuztenei barcatzen tiogun⁸ bezala.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Jaungoico gure Jaunec barca dechagule guri gueren becatuec, guc agrabietu eta gaizqui iten digutenai barcatzen tiogun bezala.

G. Ceñ de seigarna? E. Ez gachazule utzi tentaciuac erortzera.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Jaungoico gure Jaunec ez gachala utzi tentaciuac erortzera, ez eta ere consentitzera, demoniuac paratzen tiguten tentaciotan.

G. Ceñ de zazpigarna? E. Baicic libra gachazu gaitz gucietaic.

G. Cer escatzen duzu peticio ortan? E. Jaungoico gure Jaunec libre gachala, <25> gaitz eta peligro espiritual eta corporal gucietaic.

G. Cer erran nai du azqueneco itz arrec "Amen" erraten duzuleic? E. Ala icen dayela, jaune.

G. Cer oracio erraten tiozu principalqui Marie Santisimeri? E. Ave Maria, eta Salbe.

G. Norc erran zuen Ave Maria? E. Aingueru San Gabrieleac, torri celaic Maria Santisimeri salutatzerac.

G. Norc erran zuen Salbe? E. Elice Ama Santac dauque beretaco errecibituric.

G. Certaco? E. Guc Maria Santisimeri faboriac, eta mersediac escatzeco.

G. Ave Maria, edo Salbe erraten duzuleic, norequiñ mintzetzen zara? E. Maria Santisimequiñ.

G. Nor da Maria Santisime? E. Da señora bat graciez eta birtutez betia, Ceruetan dagona, Jaungoicoan Ama.

G. Aldarian dagona, nor da? E. Da arren iduri, edo semejanza bat.

G. Certaco dago aldarian? E. Ure icusite oroi gaithecen Ceruetan <26> dagonaz, eta arren imagiñe den bezala, in dezogun oracio eta reberencie.

G. Iñ biar diogu oracio eta erreberencie ceruco Sanduei eta Aingueruei? E. Bai, jaune, gueren bitertecuac diren bezala.

G. Cer gauce dire Aingueruec? E. Dire espíritu binabenturatuac, Jaungoicoa gozatzen zeruen daudenac.

G. Certaco criatu cituen Jaungoicoac? E. Eternidade gucien bera alabatzeco eta bediquetzeco.

G. Certaco gueyago? E. Bere ministrucac diren bezala goberna dezaten elice, eta guardatu guizonac.

G. Bauzu zuc, Aingueru guardiecua? E. Bai, jaune, badut, eta badu bacoach, eta encomendatu biar zayo egunero.

M. Icen dezozu debocio aundie, eta arrei encomenda zaite egunero.

(8) Orij. *togun*.

<27> **Cristau Doctriñen irugarren partia,**
ceñetan esplicitzen da cer biar den obratu

Icusi dugu cer biar duzun siñestatu, eta escatu: icusi dezagun cer biar duzun obratu.

G. Ceñ de Jaungoicoaren legueco lentabico mandamentue? E. Jaungoicoa maitetzia gauec guciec beño gueyago.

G. Norc maitetzen du Jaungoicoa gauec guciec beño gueyago? E. Arren mandamentuec guardatzen tuenac.

G. Cer da maitetzia Jaungoicoa gauec guciec beño guciec beño gueyago? E. Nayego icetia galdu gauec guciec, Jaungoicoa ofenditu beño lenago.

G. Certara gueyago obliguetzen gaitu mandamentu onec? E. Adoratzerá Jaungoicoa bacarric, animeco eta gorputzeco reberencie guciequi; siñestatzen eta esperatzen duguleic arren baiten fede bici betequiñ.

<28> G. Norc iten du becatu mandamentu onen contra? E. Idoloac edo Jaungoico falsoac adoratzen tuenac, fedeco gauec on-bat siñestatzen ez duenac, orren misterio onbat duden paratzen duenac, biar direnac iquesten ez tuenac; acto Fedecoac, Esperanzacoac, eta Caridadecoac iten ez tuenac; Jaungoicoan misericordien confianza galtzen duenac, eta Sacramentuec gaizqui errecibitzen 'tuenac.

G. Norc queyago? E. Agüerotan, echicerietan, gauec superticiosotan siñestatzen, edo balietzen denac.

G. Ceñ de bigarna? E. Jurementuic banuan ez itia.

G. Norc iten du jurementu banuan? E. Bere iduripenan⁹ contra, edo guezurren gañen jurementu iten duenac.

G. Cer becatu de guezurren gañen jurementu itia? E. Mortala gauec tiquien gañen ba-daere.

<29> G. Norc iten du jurementu justicie gabe? E. Gauec gaistoan gañen jurementu iten duenac.

G. Cer becatu iten du, gauec gaistoan gañen jurementu iten duenac? E. Gauec gaistoa grabia balin bada, mortala, eta lebia balin bada, beniala.

G. Norc iten du jurementu necesidadeic gabe? E. Motibo aundic gabe jurementu iten duenac?

G. Cer becatu iten du motibo aundic gabe jurementu iten duenac? E. Berez beniala.

G. Cer erremedio da jurementuic banuan ez iteco? E. Acostumbretzia bai edo ez erratera, Cristoc eracusten digun bezala.

G. Eta debecatzen du mandamentu onec bertze zerbait gauec? E. Bai, jaune, debecatzen du blasfemie, ceñ den erratia itz injuriosoac Juangoicoaren edo Sanduen contra.

G. Ceñ de irugarna? E. Yay egunec santifiquetzia.

G. Norc santifiquetzen tu yay egunec? E. Meza bat osoic enzuten duenac, < 30> eta egun ayetan necesidadeic gabe trabajatzen ez denac.

G. Ceñ de laugarna? E. Aite eta ama onrratzia.

(9) Orij. *iduri-penan*.

G. Norc onrratzen tu aite eta ama? E. Obedecitzen, socorritzen eta reberenciatzen tuenac.

G. Norc iten du becatu mandamentu onen contra? E. Icheco gobernuen, edo costumbre onan gafiñ obedecitzen ez dioten humiac, eta beren necesidadetan socorritzen ez chutenac.

G. Norc gueyago? E. Itzez edo obraz gaizqui tratatzen tutenac, eta ayen consejue gabe estadue artzen dutenac.

G. Nor bertzeic deitzen dire aite eta aman orde? E. Zarragocuac adifiñ, aundiegocuac dignidadian eta gobernuen.

G. Eta mandamentu onec uquitzen tu humiaz landara bertze norbait?¹⁰ E. Bai, jaune, uquitzen tu guretsuac eta nausiec.

G. Eta cer obliguezio tute oc, humiaren eta menecoaren baiten? E. Biar tute alimentatu, corregitu, <31> ejemplo ona man, eta beren denboran conbeni zayoten estadue.

G. Cer becatu iten dute ontan faltatzen dutenac? E. Gueyenian mortala.

G. Ceñ de borzgarna? E. Iñor ez illtzia.

G. Cer manatzen zaigu mandamentu ontan? E. Ez dezagule iñorei gaizquic iñ; ez itzez, ez obraz, ez etaere deseyoz.

G. Norc iten du becatu, mandamentu onen contra? E. Corrotuan bici dena, bere etsayei barcatzen ez diona, bere burueri edo lagun projimoei gaizqui iten dionac, edo deseyetzen dionac, eta maldiciuac erraten tuenac.

G. Cer da maldicio, edo madariquecio erratia? E. Da beretaco, edo bercendaco gaizqui bet escatzia.

G. Debecatzen du mandamentu onec bertze cerbait? E. Bai, jaune, debecatzen du escandalua.

G. Cer da escandalua? E. Da erratia edo itia accio onbat, ceñen <32> medioz eroriazten du projimua becatuen, edo paratzen du eroriazteco bidian.

G. Cein de seigarna? E. Lujuriezco becatuic ez itia?

G. Cer manatzen zaigu mandamentu ontan? E. Icen gaitecela garbiec eta castoac, pensamentuetan, itzetan eta obretan.

G. Ceñ de zazpigarna? E. Iñorei daus ez ebastia.

G. Cer manatzen zaigu mandamentu ontan? E. Ez dezagule iñorei daus quendu, ez iduqui, ez eta nai icen bertzen gaucic, yabian borondatian contra.

G. Norc iñen du becatu mandamentu onen contra? E. Ebasten duenac, edo lagun projimoari calte maten dionac.

G. Certara dago obligueturic mandamentu onen contra becatu iten duena? E. Itzultzera bere yabiari ebatsi dion gaucic, eta pagatzera len bai len intuen caltiac.

G. Ceñ de zortzigarna? E. Iñorei falso testimonioic ez goratzia, eta ez guezurric erratia.

<33> G. Cer manatzen zaigu mandamentu ontan? E. Ez dezagule erraz lagun projimoaren contra juicio gaistoic iñ, ez erran, ez eta aitu arren faltaic.

G. Norc iten du becatu mandamentu onen contra? E. Motibo aundic gabe juzquetzen duenac, fama quendu, secretuac agartu, eta guezurrec erraten tuenac.

(10) Orij. *nor bait*.

G. Certara dago obligueturic lagun projimuai onra edo famia quentzen diona? E. Arren itzultzera.

G. Cer debecatzen dire bedratzigarren eta amargarren mandamentuetan? E. Deshonestidadian, eta ondasunen deseyo desordenatuec.

Eliceo Mandamentuec

Eliceo mandamentuec dire bortz.

Lentabicoa: Yayetan eta iyendetan meza bat osoic entzutia.

Bigarna: Urtian beñ bedere confesatzia, edo lenago iltzeco pelgroic balin-bedu, edo comecatu biar badu.

Irugarna: Bazco garitzumecotan comecatzia.

<34> Laugarna: Elice Ama Santac manatzen duelaic, barutzia.

Bortzgarna: Amarnac eta primiciec Jaungoicuan Elicei eitia, edo oquen lecuen aguinduic dagona.

G. Certaco dire mandamentu oc? E. Jaungoicoanac obequi guardatzeco.

G. Nor dago obliguetuic meza entzutera? E. Zauumenture allagatu diren batayetu guciec.

G. Nola biar dute entzun? E. Animeco gaucen oroitzepena iduquitziarequiñ, alduten atencioic eta debocioic obrenian.

G. Eta bere culpez meza entzuten ez duenac, edo ez entzuteco pelgroan yartzen-denac, cer becatu iten du? E. Mortala, jaune.

G. Confesatzeco eta comecatzeo bigarren eta irugarren mandamentuec, norei obliguetzen diote? E. Zauumenture allegatu diren cristau fiel guciei.

G. Eta gaizqui confesatzen, eta comecatzen direnac, cumplitzen dute mandamentu oyequin? <35> E. Ez, jaune; eta iten tute bi becatu mortal sacramentu bacoChan.

G. Nor daude obliguetuic barutzerà, Elice Ama Santac manatzen duen egunetan?

E. Ogueite bat urte bete tuten cristau guciec, arrazuñezco causic ez baute.

G. Eta nola daude obliguetuic? E. Becatu mortalán azpien.

Obra Misericordiezcua

Obra misericordiezcua dire amalau: Lentabicoo zazpiec espiritualac, eta bertze zazpiec coporalac.

Espiritualac dire oc.

Lentabicoa: Daquienac ez daquienai eracustia.

Bigarna: Biarrián dagonai conseju ona matia.

Irugarna: Uts iten duenai corregitzia.

laugarna: Injuriac barcatzia.

Bortzgarna: Tristiciac consolatzia.

Seigarna: Lagun projimuac itentiguten agrabioac, eta flaquezac paciencien sufritzia.

Zapigarna: Illen eta biciengatic Jaungoicoai otoiitz itia.

<36> *Corporalac dire oc.*

Lentabicoa: Eriec bisitetzia.

Bigarna: Gosiac dagonai yatera matia.

Irugarna: Egarriec dagonai edatera matia.
 Laugarna: Cautiboa errescatatzia.
 Bortzagarna: Billusiec beztitzia.
 Seigarna: Pobre eta peregrinuai ostatue matia.
 Zazpigarna: Illec ortzitzia.

Cristau doctriñen laugarren partia ceñetan esplicitzen dire errecibitu biar tugun Sacramentuec

Icusi dugu cer biar den siñestatu, escatu, eta obratu; icusi dezagun orai cer biar den errecibitu.

M. Erranchazu Elice Ama Santan Sacramentuec.

Eliceo sacramentu sanduec dire zazpi: lentabico bortzac dire necesidadezcoac, obraz edo deseyoz errecibitu biarrac, ceñec gabe ez daitique iñor salbatu uzten batu menosprecioz, bertze bieci dire borondatezcoac.

<37> Lentabicoa: Batayoa. Bigarna: Confirmecioa. Irugarna: Confesioa. Laugarna: Comecadure. Bortzagarna: Oliedure. Seigarna: Ordena. Zazpigarna: Matrimonio sandue.

G. Cer gauce dire sacramentuec? E. Dire siñele claro batzuec Jesu-Cristoc paratuec, ayen medioz mateco guri bere gracie eta birtutiac.

G. Cer da gracie? E. Da icete dibinuat ceñen medioz iten garen gucioc Jaungoicoan hume, eta ceruco heredero.

G. Nola deitzen da grazi au? E. Santificatzen duena.

G. Cer birtute maten tute Sacramentuec graciequiñ batian? E. Principalqui iru teologalac eta dibinoac.

G. Ceñ dire? E. Fedia, Esperantza eta Caridadia.

G. Cer da Fedia? E. Icusi ez dugun gauce siñestatzia; cergatic Jaungoicoac ala errebelatu duen, eta Elice Ama Santac, ala eracusten digun.

<38> G. Cer da Esperantza? E. Esperantzia ceruco glorie, Jaungoicoaren gracie eta obra onac direla medio.

G. Cer da caridadia? E. Maitetzia Jaungoicoa gauce gucioc beño gueyago, eta lagun projimoa gueren buruec bezala, iceten garelaic gü ayequiñ, ayec gurequiñ icetia nai guñuquen bezala.

G. Batayoco sacramentue, certaco da? E. Quentzeco becatu originala, eta bertze edoceiñ becatu arquitzen bada batayetzen den arren baiten.

G. Cer da becatu originala? E. Da becatu ore bera ceñequiñ sortzen garen gucioc, heredaturic lentabico guratsotaic, ceñ baitziren Adan eta Eva.

G. Eta necesidade orduen, norc batayetu dezaque? E. Edoceiñ guizon edo macumec zaumentue duenac.

G. Eta, nola batayetico da? E. Isurtzen duelaic ur naturala, batayetzen duenean burure; erraten duelaic batayetzeco intencio arequiñ; nic batayetzen zaitut, Aiteren, eta Semiaren, eta Espiritu Sanduaren icenian.

< 39 > G. Confirmecioco sacramentue, certaco da? E. Confirmetzeco eta fortalecotezco batayo sanduen errecibitu guñuen fedian.

G. Becatu mortalian sacramentu au errecibitzen duenac, cer becatu iten-du? E. Mortala, jaune.

G. Cer in biar du bada, becatuic ez iteco errecibitzen duenian? E. Yarri estadu graciezoan confesio-on batequiñ.

G. Penitencieco sacramentue, certaco da? E. Barayetu ondorian iñ diren becatuec barcatzeco.

G. Cer becatu dire oc? E. Mortalac, eta bai eta ere benialac.

G. Cer da becatu mortala? E. Da erratia, itia, pensatzia edo deseyetzia cerbait, Jaungoicoan leguian contra, gauce grabian.

G. Cergatic deitzen da mortala? E. Cergatic illtzen duen, iten-duen arren anime.

G. Cenbat medioz barcatzen zayo? E. Bi medioz, jaune.

G. Ceñ dire? <40> E. Confesio-on bat, edo acto contriziozco bat.

G. Confesio-on bat iteco, cenbat gauce biar dire? E. Bortz, jaune.

G. Ceñ dire? E. Lentabicicoa, concienecico examiñe; bigarna, biotzeco doloria; irugarna, emendatzeco propositue; laugarna, agozco confesioa; bortzgarna, obrazco satisfecioa.

G. Cer da concienecico examiñe? E. Da bere becatuec gogoracartzia.

G. Nondic carcotu gogora. E. Jaungoicoan legueco mandamentuetaic; Eliceco bortzetaic, eta bere estaduco obligueciotaic; consideratzen duelaic non ibilli den, norequiñ tratatu duen, escatu onduan Jaungoicoai gracie confesio-on bat iteco.

G. Cer da doloria? E. Da biotzeco damu, edo urriquimentu sobrenaturala, Jaungoico gure Jaune ofendituez.

G. Cenbat aldetara da? E. Bi aldetara, jaune.

G. Ceñ dire? E. Contricioa eta atricioa.

<41> G. Cer da contricioa? E. Da biotzeco damu, edo urriquimentu sobrenaturala Jaungoico gure Jaune ofendituez, cergatic den Jaun bet aiñ ona, eta guztiz maite-garrie, propositu firmebatequiñ ez berriz becatuic iteco, iteco bidetic apartatzeco, confesatzeco eta confesore jaunec maten dion penitencie cumplitzeco.

G. Cer da atricioa? E. Da biotzeco damu, edo urriquimentu sobrenaturala, Jaungoico gure jaune ofendituez, cergatic gure becatuec direla medio bota gachaquen infernuco penetara, apartatu cerutic, gure becatuen itsustasunagatic, propositu firmebatequiñ ez berriz becatuic iteco, iteco bidetic apartatzeco, confesatzeco eta confesore jaunec maten dion penitencie cumplitzeco.

G. Oquetan bietan, ceñ de obena? E. Contricioa, jaune.

G. Cergatic? E. Cergatic contricioac berac barcatzen tuen becatuec, confesatzeco intencioarequiñ, beño atricioaquez,¹¹ confesatu gabe.

G. Eta oquetan bietan, ceñ eman biar du confesatzera duayenac? <42> E. Contricioa da obena, beño asqui de atricioa.

G. Noiz icen, edo manifestatu biar da doloria? E. Confesore jaunec absolucioco itzec erran beño len.

G. Cer da propositue? E. Da artzia resolucio firme bat ez berriz becatuic iteco, eta bidetic apartatzeco.

G. Cer da agozco confesioa? E. Da erratia bere becatu mortal guciec confesoriari, concientzien arquitzen diren bezala, penitencie cumplitzeco intencioaquiñ.

(11) Orij. *atricioacez*.

G. Eta erraten ez duenac becatu mortal onbat lotsaz, edo confesatzeco duenac iñ ez duen becatu grabi onbat; edo confesatzen duenac doloreic gabe, proposituic gabe, edo penitencie cumplitzeco intencioic gabe; confesatzen da ongui? E. Ez, jaune; baicic iten du sacrilegiozco becatu berri bet, gaizqui confesatu cenian; confesatu cituen eta ez cituen mortal guciequiñ batian confesatu biarra.

G. Cer da obrazco satisfecioa? E. Confesore jaunec maten duen penitencie cumplitzia.

<43> G. Noiz cumplitu biar du? E. Siñelatzen badu confesoriac denbora, orduen berrian; eta ez badu siñelatzen, al daiquen lasterrena.

G. Cer gauce dire indulgenciec? E. Dire graciae batzuc ceñen medioz pagatzen den becatuec barcatu onduan animen uzten duten zor temporala, ceñ pagatu biar den mundu ontan, edo bertzian.

G. Eta nola ebaci biar dire? E. Iten delaic estadu graciaeoan ontaraco aguintzen dena.

G. Cer da becatu beniala? E. Da erratia, itia, pensatzia, edo deseyetzia cerbait Jaungoicoan leguian contra gauce lebian.

G. Cergatic deitzen da beniala? E. Cergatic erraz erortzen den guizona artan, eta errazqui barcatzen zayon.

G. Cenbat medioz barcatzen zayo? E. Bedratziz, jaune.

G. Ceñ dire?

Lentabicioa: Meza entzutiagatic.

Bigarna: Comecatziagatic.

Irugarna: Ni becatarie¹² erratiagatic.

laugarna: Obispo jaunen bendicioa artziagatic.

<44> Bortzgarna: Ur bediquetue artziagatic.

Seigarna: Ogui bediquetue yatiagatic.

Zazpigarna: Aite guria erratiagatic.

Zortzigarna: Sermona aitzeagatic.

Bedratzigarna: Pechoco golpiaquiñ escatuz Jaungoicoai misericordie eta barcacioa.

G. Comecadureco sacramentu sandue, certaco da? E. Errecibitzen duguleic biar den dispozioaquiñ, icen dayen gure animen sustentue, eta aumenta dechan graciae eta birtutiac.

G. Cenbat dispozio biar tu eman comecatzera duayenac? E. Iru, jaune.

G. Ceñ dire? E. Lentabicioa: Animen partetic, estadu graciaezcoan yuatia.

Irugarna: Entedimentuen partetic, yaquitia nor, edo cer errecibitzera duayen.

G. Cer erran nai du animen partetic estadu graciaezcoan yuatia? E. Becatu mortalic gabe egotia.

G. Cer erran nai du gorputzen partetic baru naturalian yuatia? <45> E. Gaueco amabietaic asi eta comecatu ondoraño daus yan eta edan gabe egotia.

G. Nor, edo cer errecibitzen du comecatzera duayenac? E. Jesucristoren gorputz preciosoa, aiñ errialqui nola dagon Ceruen eta Aldareco Sacramentu Sanduen.

G. Cer erran biar du comecatzera duayenian. E. Jaune, ni ez naiz digno zure

(12) Orij. *becataric*.

Dibina Majestadia errecibitzeco beño ala ere erran bedi zure itz sandue, eta guelditico da nere anime sendatue eta salbatue.

G. Cer dago ostien? E. Sacerdote Jaunec consagracioco itzec erran beño len, ogui piscuat orantzic gabe; sacerdote Jaunec consagracioco itzec erran ondorian, Jesu-Cristoren gorputz preciosoa, bere odola, anime eta dibinidadearequiñ.

G. Cer dago calicen? E. Sacerdote Jaunec consagracioco itzec erran beño len, ardo piscuat ur tanta batequiñ; sacerdote Jaunec consagracioco itzec erran ondorian, Jesu-Cristoren odol preciosoa, bere gorputze, anime eta divinidadarequiñ.

<46> G. Eta sacerdote Jaunec consagrაციoco itzec erran ondorian, guelditzen da ostien edo calicen ardoic? E. Ez, jaune, baicic guelditzen dire oguien eta arduan accidentiac.

G. Ceñ dire oyec? E. Urriñe, coloria, gustoa, eta gañeracoac.

G. Eta pusquetzen bada ostie consagratue, edo beresten bada calicen dagona, pusquetzen da, edo beresten da Jesu-Cristo? E. Bai, jaune, beño provechuic gabe; cergatic iten duen sacrilegiozco becatu mortal bat.

G. Olinedureco sacramentue, ¿certaco da? E. Iru gaucetaco, jaune.

G. Ceñ dire? E. Lentabiccoa: Lengo becatuen manchac edo erreliequic quentzeco. Bigarna: Animei inderra mateco demonioan tentacioan contra. <47> Irugarna: Gorputzei osasune mateco conbeni bazayo.

G. Ordenaco sacramentue, certaco da? E. Ordenatzeco eta consagratzeco Eliceo ministro dignoac, ceñ diren Sacerdotiac, Diaconoac eta Subdiaconoac.

G. Matrimonioco sacramentue, ¿certaco da? E. Ezcontzeco eta ezconduei gracie mateco, bici daitzen elcarrequiñ baquian eta unionian, eta iceten bauté humeic aci dechaten cerureco, eracusten diotelaic doctriñe eta birtutiac.

G. Guizonan azquen fiñec, ¿cenbat diré? E. Lau, jaune.

G. Ceñ dire? E. Illtzia, Juicioa, Infernue eta Cerue.

G. Cer da Illtzia? E. Anime gorputzetic atratzia.

G. Illbiagu guciec? E. Bai, jaune.

G. Cer da erresucitetzia? E. Anime gorputzera atzera itzultzia.

G. Erresucitetu biagü gücioc? E. Bai, jaune.

G. Noiz? E. Azquen Juicioco egunian.

<48> G. Erresucitetute nora yuan biaugu? E. Josefateco celayera.

G. Certara? E. Juiciora, jaune.

G. Cer da Juicioa? E. Da Jaungoicoai contu matia, mundu ontan indugun errandugun eta pensatugun gauce guciez.

G. Cer da Juicio unibertsala? E. Da Jaungoicoai contu matia mundu gucien aillciñen, emen indugun, errandugun eta pensatu dugun guciez.

G. Cer da Infernue? E. Da tormentu guciec batian arquitzen diren paraje bat, Jaungoicoac destinetuic dauquena, becatu mortalian illtzen direnandaco.

G. Nor yuaiñ de infernure? E. Becatu mortalian illtzen dena.

G. Eta an, cer pena padecitzen dire? E. Pena dañuzcoa, eta sentidozcoa.

G. Cer da pena dañuzcoa? E. Jaungoicoan aurpeguie icusi gabe egon biarra.

G. Cer da pena sentidozcoa? E. Condenatuec infernuen pasatu biar tuten pena terrible ayec.

<49> G. Oquetan bietan, ceñ de macurrena? E. Pena dañuzcoa, jaune.

G. Nor yuañ de Purguetoriora? E. Jaungoicoan graciën illtzen dena, becatuec ongui purguetu gabe.

G. Eta an, cer pena padecitzen dire? E. Dañuzcoa eta sentidozcoa.

G. Infernuacuac berac? E. Bai, jaune.

G. Ez dute diferencie? E. Bai, jaune.

G. Cer diferencie dute? E. Purguetorioroac acabatu biaute denboraqui, beño infernuoac beñere, jaune.

G. Nor yuañ de Linbora? E. Aur batayetu gabe illtzen direnac.

G. Eta an, cer pena padecitzen dire? E. Dañuzcoa bacarric, jaune.

G. Nor yuañ de Abrahanen senora? E. Orai iñor ez, lenago Jaungoicoan graciën illtzen cirenac, eta beren becatuec ongui purguetuic zauzquitenac.

G. Nor yuañ de Cerure? E. Jaungoicoan graciën illtzen direnac, eta beren becatuec ongui purguetuic dauzquitenac.

M. Erran chazu becatu capitalac.

<50 > Becatu capitalac dire zazpi

Lentabicoa: Soberbie. Bigarna: Abaricie. Irugarna: Lujurie. Bortzgarna: Gule. Seigarna: Envidie. Zazpigarna: Perezaz.

Zazpi bicio oquen contra, badire zazpi birtute

Soberbien contra, humildadia. Abaricien contra, beraztasune, edo largueza. Lujurien contra, castidadia. Iren contra, paciencie. Gulen contra, templanza. Enbidien contra, caridadia. Perezan contra, diligencie.

G. Cergatic deitzen dire capitalac? E. Cergatic diren bertze becatu guciën buruec edo iturriec bezala.

G. Cer da soberbie? E. Bertziac beño gueyago iceteco deseyo desordenatue.

G. Cer da abaricie? E. Ondasunen deseyo desordenatue.

<51 > G. Cer da lujurie? E. Araguizco becatuen deseyo desordenatue.

G. Cer da ire? E. Benganzan deseyo desordenatue.

G. Cer da gule? E. Yateco eta edateco deseyo desordenatue.

G. Cer da envidie? E. Bertzen onan damutasune.

G. Cer da Perezaz? E. Obra onac iteco naguitasune edo deseyo falta.

Animen etsayec, ceñen gandic igues iñ biar dugun, dire iru.

Lentabicoa: mundue. Bigarna: demonioa. Irugarna: araguie.

G. Nola garaitzen da mundue? E. Despreciatzen tuguleic arren ponpac eta bandidiac.

G. Nola garaitzen da demonioa? E. Oracioaqui eta humildadiarequiñ.

G. Nola garaitzen da araguie? E. Baruequi, cilicioaqui eta bertze gañeraco mortificioarequiñ.

<52 > G. Ceñ de iru etsai oyetan aundiena? E. Araguie, jaune.

G. Cergatic? E. Cergatic araguie ez dezaguquen bota guerengandic; beño mundue eta demonioa, bai.

Birtute cardinalac dire lau

Lentabicoa: Prudencie. Bigarna: Justice. Irugarna: Fortaleza. Laugarna: Templanza.

Sentido corporalac dire bortz

Lentabicoa: Beguiz custia. Bigarna: Biarritz aitzia. Irugarna: Agoz gustatzia. Laugarna: Sudurrez urriñe itia. Bortzgarna: Escuz uquitzia.

G. Certaco mancitigun Jaungoicoac sentidoac eta gure gorputzeco mienbroac? E. Guiciequi gauce gucietan Jaungoicoa serbitzeco.

Animen potenciec dire iru

Memorie, entendimentue eta borondatia.

<53> G. Certaco mancigun Juungoicoac memorie? E. Artaz, eta arren faboriaz oroitzeco.

G. Certaco mancigun entendimentue? E. Zautzeco Jaungoicoa, eta artan pensatzeco.

G. Certaco mancigun borondatia? E. Maite dezagun Jaungoicoa, cergatic den guztiz ona, eta lagun projimoa arrengatic.

G. Eta cer da gure anime, ceñenac diren potencie oyec? E. Da espiritu beñere illen eztena, criatue Jaungoicoac dausecetatic, bere imagiñ eta semejanbara.

<54> Acto fedecoa

Siñestatzen dut. Aite dela Jaungoicoa, Semia dela Jaungoicoa, Espiritu Sandue dela Jaungoicoa. Siñestatzen dut dela onac premiazalia ceruco gloriequiñ eta castiguezalia gaistoac infernuequiñ.

Siñestatzen dut Trinteco bigarren Perdona iñ cela guizon Maria Santisimen entrañe garbietan Espiritu sanduen obraz eta birtutez; yayo cela eta ill cela gu salbatziagatic, erresucitetu cela illen ertetic bicietara, eta iyen cela ceruetara. Siñestatzen dut Jesu-Cristo dagola Aldareco Sacramentu Sanduen, aiñ errialqui nola dagon Ceruen. Siñestatzen dut Elice Ama Santa, Catolica, Apostolica, Erromacoac dauzquienac, eta eracusten tuenac, cergatic Jaungoicoac ala errebelatu tuen, ceñ ez daitiquen engañetu, eta ez dezaquen iñor engañetu, eta fede ontan bici naiz, eta ill nai dut.

Acto esperanzacoa

Esperatzen dut Jaungoicoaren baiten salbatuco nauela, eta maiñ direla ceruco glorie, Jesu-Cristo gure Jaunen merecimentuengatic, eta Maria Santisime bere <55> Ama maitiaren erregüegatic, iten badut nere partetic obliguecio dutena, eta iñ dezaquetena, ceñ den penitencie eguiezcoa.

Acto caridadezcoa

Maitetzen dut Jaungoicoa guace guciec beño gueyago, nere biotz eta animeco nder guciez, cergatic den aiñ ona, eta guztiz maitegarrie, eta nai nuque maitetu

ceruco Aingueruec eta Sanduec eta lurreco justoac maitetzen duten bezala: bai eta ere¹³ maitetzen dut, cergatic criatu ciren daus eçetatic eta erredimitu ciren bere odol preciosoarequiñ: alegratzen naiz icen dayen maitetue eta alabatue mundu gucien, ala nola maitetu eta alabatzen duten Aingueruec eta Sanduec.

Lagun projimoaren amoriozco actoa

Maitetzen dut lagun projimoa nere burue bezala, eta deseyetzen diot salbacioa Jaungoicoaren amorioagatic. Barcatzen diot biotz gucietic nere etsai eta gaizqui inzaliai Jaungoicoac aguintzen duen bezala. Amen.

<56> Meza laguntzeco modue

Sacerdote: in nomine Patris, et Filii, eta Spiritus sancti. Amen.

Introibo ad altare Dei. *Ministro:* Ad Deum qui lætificat juventutem meam.

S. Judica me, deus, et discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo et doloso erue me. M. Quia tu es, Deus, fortitudo mea: quare me repulisti? et quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

S. Emitte lucem tuam et veritatem tuam; ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum et in tabernacula tua. M. Et introibo ad altare Dei; ad Deum qui lætificat juventutem meam.

S. Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus; quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me? M. Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, et Deus meus.

<57> S. Gloria Patri, etc. M. Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum; amen.

S. Introibo ad altare Dei. M. Ad Deum, qui lætificat juventutem meam.

S. Adjutorium nostrum in nomine Domini. M. Qui fecit coelum et terram.

S. Confiteor..... Deum nostrum, M. Misereatur tui omnipotens Deus; et dimissis peccatis tuis perducatur te ad vitam æternam.

S. Amen. M. Confiteor Deo omnipotenti, beatæ Mariæ semper Viginis, beato Michaeli Archangelo, beato Joanni Baptistæ, sanctis Apostolos Petro et Paulo, omnibus Sanctis, et tibi, Pater, quia peccavi nimis cogitatione verbo et opere, mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor beatam mariam semper Virginem, beatum Michaellem Archangelum, beatum Joannem Baptistam, sanctos Apostolos Petrum et Paulum, omnes Sanctos, et te, pater, orare pro me ad Dominum Deum nostrum.

<58> S. Misereatur vestri omnipotens deus, et dimissis peccatis vestris perducatur vos ad vitam æternam. M. Amen.

S. Indulgentiam, absolutionem, et remissionem peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens et misericors Dominus. M. Amen.

S. Deus, tu conversus vivificabis nos. M. Et plebs tua lætabitur da nobis.

S. Domine, exaudi orationem meam. M. Et clamor meus ad te veniat.

(13) Orij. *era.*

S. Dominus vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S. Kyrie eleison. M. Kyrie eleison.
 S. Kyrie eleison. M. Christe eleison.
 S. Christe eleison. M. Christe eleison.
 S. Kyrie eleison. M. Kyrie eleison.
 S. Kyrie eleison.
 S. Dominus vobiscum. <59> M. Et cum spiritu tuo.
 S. Oremus..... sæculorum. M. Amen.

Epistola acabatute:

M. Deo gratias.
 S. Dominus vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S. Sequentia Sancti evangelii secundum, etc. M. Gloria tibi Domine.

Evangelina acabatute;

M. Laus tibi, Christe.
 S. Dominus vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S. Orate fratres.....omnipotentem. M. Suscipiat dominus sacrificium de manibus tuis, ad laudem et gloriam nominis sui, ad utilitatem quoque nostram, totiusque, Ecclesiae suae sanctae.

Prefacio asteracoan:

S. Per omnia saecula saeculorum. M. Amen.
 S. Dominus vobiscum. M. Et cum epiritu tuo.
 S. Sursum corda. M. Habemus ad Domimum.
 S. Gratias agamus Domino, deo nostro. M. Dignum et justum est.

<60> *Pater nosterrem acaberan:*

S. Per omnia saecula saeculorum. M. Amen.
 S.....se nos inducas in tentationem. M. Sed libera nos a malo.
 S. Per omnia saecula saeculorum. M. Amen.
 S. Pax Domini sit semper vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S. Dominus vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S Oremus.... saeculorum. M. Amen.
 S. Dominus vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S. Ite, missa est; ó Benedicamus Domino. M. Deo gratias.
 S. Benedicat vos..... Spiritus Sanctus. M. Amen.
 S. Dominus vobiscum. M. Et cum spiritu tuo.
 S. Initium sancti Evangelii secundum Joannem. M. Gloria tibi, Domine.

Azqueneco Ebangelina acabatute:

M. Deo gratias.

<61> Errosariooc misterioac

*Misterio Gozosoac**Errezatzen dire astelenetan eta ortzegunetan.*

Lenbico misterioa: Jaungoicoan Semian Guizon itia.

Bigarren misterioa: Maria Santisimen bisite bere lengusi Santa Isabeli.

Irugarren misterioa: Jaungoicoan Semian yayotzia Belengo portalian.

Lugarren misterioa: Maria Santisimen Purificacioa.

Bortzgarren misterioa: Jesusen galera, eta billera Jerusalemgo temploan.

*Misterio Dolorosoac**Errezatzen dire astiartetan, eta ortzilleretan.*

Lenbico misterioa: Jesusen oracioa Jetsemanico baratzia.

Bigarren misterioa: Jesusec pillerai lotu-te, padecitu cituen azotiac.

Irugarren misterioa: Jesusei paratu cioten aranzazco corona.

Lugarren misterioa: Jesusec gurutzia soñetan.

<62> Bortzgarren misterioa: Jesusen gurutzefiquecioa.

*Misterio Gloriosac**Errezatzen dire astiazquenetan, lagunbetetan, eta iyendetan.*

Lenbico misterioa: Jesusen Resurreccioa.

Bigarren misterioa: Jesusen igoera Ceruetara.

Irugarren misterioa: Espiritu Sanduen yautsiera Apostolotara.

Lugarren misterioa: Maria Santisimen iyetia Ceruetara.

Bortzgarren misterioa: Maria Santisimen coronacioa.

Maria santisimaren Letania

Kyrie, eleison. Christe, eleison. Kyrie, eleison.

Chiste, audi nos. Chiste, exaudi nos.

Pater de coelis Deus. Miserere nobis.

Fili Redemptor mundi Deus. Miserere nobis.

Spiritus sancte Deus. Miserere nobis.

<63> Sancta Trinitas, unus Deus, miserere nobis. Sancta Maria, Sancta dei Genitrix. Sancta Virgo Virginum. Mater Chisti. Mater divinae gratiae. Mater purissima. Mater castissima. Mater inviolata. Mater intemerata. Mater immaculata. Mater amabilis. Mater admirabilis. Mater Boni Consilii. Mater Creatoris. Mater Salvatoris. Virgo prudentissima. Virgo veneranda. Virgo praedicanda. Virgo potens. Virgo clemens. Virgo fidelis. Speculum justitiae. Causa nostrae letitiae. Vas spirituale. Vas honorabile. <64> Vas insigne devotionis. Rosa mystica. Turris Davidica. Turris eburnea. Domus aurea. Foederis arca. Janua coeli. Stella matutina. Salus infirmorum. Refugium peccatorum. Condolatrix afflictorum. Auxilium chistianorum. Regina Angelorum. Regina Patriarcharum. Regina Prophetarum. Regina Apostolorum. Regina Martyrum. Regina Confessorum. Regina Virginum. Regina Sanctorum omnium. Regina sien labe originali concepta. Regina sacratissimi Rosarii.

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi. Parce nobis, Domine.

Agnus dei, qui tollis peccata mundi. Exaudi nos, domine.

Agnus dei, qui tollis peccata mundi. Miserere nobis.